

'94/1

Mártonffy Marcell: Egyház és modern világ

Hans Küng: Ki a keresztény?

Dietrich Bonhoeffer: Keresztelőre

Kampány-folyamat

Mayer Mihály: A pluralizmus és tolerancia a teológia szemszögéből

Ki a keresztény?

Egyházforum

Alapítók:

Wildmann János és Paul M. Zulehner

Kiadó:

Egyházforum Alapítvány

Titkár: Mohos Lászlóné

Szerkesztőség és Kiadóhivatal:

1158 Budapest, Thököly u. 74.

(Tel.: 272-24-05)

Szerkesztőbizottság:

Dévény István (Perspektíva, Folyóiratszemle)

Farkas Beáta (Egyház és társadalom)

Hegyi Gyula

Kamarás István

Máté-Tóth András (főszerkesztő, Folyamatok)

Mustó Péter SJ. (Lelkiség)

Ranschburg Ágnes (Dialógus)

Winkler Lajos (olvasószerkesztő, Szemlézgető)

Egyes szám ára: 110,- Ft (Nyugaton 7,50 SFr)

Évi előfizetési díj: 360,- Ft (Nyugaton 28,00 SFr)

Bankszámla:

Magyarországon: MHB 325-11626

(deviza: MHB 402-5331-941-31)

Olvasóink leveleit a szerkesztőség címére kérjük. Minden írásért szerzője felelős és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki. Nem kért kéziratokat nem őrzünk meg és csak kérésre küldünk vissza.

Terjeszti a Magyar Posta RT.

HU ISSN 1215 0630

Kedves Olvasó!

A forradalmak az alapokhoz nyúlnak vissza és rájuk hivatkozva-alapozva gyökeres változásokat sürgetnek. Eszköztárukra jellemző az új szókészlet, s az újrarendezés erőszakossága. A közép-kelet-európai változásokat II. János Pál pápa szelíd forradalmaknak nevezte – az átrendeződés meg is hozta az új szavakat és szlogeneket, sajnos a volt Jugoszláviában és NDK-ban hozott bőségesen erőszakot is.

Ebben a számunkban az egyik talán leggyakrabban használt új fogalmat szeretnénk megvilágítani: keresztény. A magyar kultúráért, politikai berendezkedésért és az ifjúság erkölcsiért aggódók írásaiban egyre többször és egyre tágabb értelemben hangzik el a „keresztény” szó. A választási kampányban pedig – hasonlóan a négy évvel ezelőttihez – szavazatnyerő jelszóként szerepel. A társadalmi változások szempontjából mondott keresztény ugyanakkor mégis mást jelent mint a krisztuskövetés atmoszférájában megkísérelt életprogram.

A vallásosság, kereszténységet és egyházi hovatartozást nem szabad összemosni. Az Európában lejátszódó kulturális és vallási átrendeződés nem a vallástalanság eluralkodásában áll, hanem az intézményesség és a magánszféra fokozatos szétválásában – állapítja meg az európai értékrendszerkutató. Meg kell vallanunk, hogy néhány nagynevű, általunk igen tisztelt magyar szerzőt kérünk fel a „Ki a keresztény?” kérdés megválaszolására. Írásaik nem készültek el, mert – mint mondták – a válasz nem is olyan egyszerű. Ezért a meglévő írásokhoz történelmi támpilléreket kerestünk, s elfogadjuk, hogy összeállításunk inkább a mélyebb kérdezést szolgálja.

Mielőtt azonban súlyponti témánkra térnénk, át kell adnunk a szót az Egyházfórum folyóirat búcsúzó alapítójának, aki 1986-ban ugyan Svájcban élve, de a magyar egyházi valóságot sok itthoninál mélyebben és céltudatosab-

ban megragadva megteremtette a dialógus alkalmas eszközét, amit úgy hívunk, művelünk és szeretünk: **Egyház-fórum**.

Búcsúszó

Az Egyházfórumot szókimondó lapként tartják számon. Egy szókimondó és magát függetlennek tartó folyóirathoz az illik, hogy őszintén szóljon saját dolgairól is. Bizonyára sok olvasónknak feltűnt, hogy folyóiratunk egy évvel ezelőtt új külsőt kapott, és változás történt az impresszumban, konkrétan a szerkesztőbizottságban is. Mindkettő régóta aktuális volt, és nincs is benne semmi meglepő. Nem magától értetődő azonban, hogy az alapítók kiváltak a szerkesztőbizottságból és ezután nincs aktív szerepük az általuk létrehozott folyóirat szerkesztésében. Zulehner professzor úr még korábbi búcsújáról és annak indokairól maga tájékoztatta az olvasót. Most néhány sorban csupán saját, többek által érthetetlennek tartott távozásom okairól kívánok röviden szólni.

Mindenekelőtt arról, ami nem derült és nem derül ki az impresszumból. Az Egyházfórum 1989-es hazatérését követően létrehoztuk az Egyházfórum Alapítványt, amelynek elnöke lettem. Célom az alapítvánnyal hármas volt: egy, a katolikus egyház zsinati megújulását szorgalmazó pasztorális folyóirat megteremtése, teológiailag színvonalas könyvkiadás és végül az alapítvány rendezvényei, programjai révén a társadalommal dialógusképes egyház megjelenítése. Az együttműködés a munkatársak között sohasem volt felhőtlen, hiszen valamennyien egyéb elkötelezettségeink mellett vállaltuk az Egyházfórummal járó feladatokat, és a túlterhelés bizony nem egyszer próbára tett bennünket. A vállalt munka, a befektetett energiák így is tiszteletet érdemelnek és ezért köszönetet mondok az alapítvány valamennyi munkatársának. Ilyen körülmények között azonban csak egy járható utat láttam: a fel-

adatok pontos felosztását és koordinálását, aminek feltétele a munkák precíz, határidőre szóló teljesítése lett volna. Az, hogy ez kezdetben akadozott, még érthető, de hogy négy év után is ugyanazokkal a nehézségekkel küszködünk, számomra elfogadhatatlan volt. Nemcsak azért, mert ezzel egymás erőfeszítéseit tettük többé-kevésbé háttalanná, hanem azért is, mert mindez szükségképpen anyagi veszteséggel is járt és gátolta az annyira szükséges és lehetséges növekedést is. Különösen könyvkiadásunk és az Egyházforum társadalmi szerepe látta kárát a precíz együttműködés hiányának. Kitűzött céljaink elérésére így azonban kevés esélyt láttam és lelkiismereti kérdéssé vált számomra az alapítványban betöltött szerepem. Ezért mondtam le 1994. március 31-i hatállyal az elnöki tisztről, léptem ki a kuratóriumból és a szerkesztőbizottságból.

Az Egyházfórumból való kiválásom természetesen nem hátatfordítást jelent. Ezután írásaimmal kívánom támogatni az egyház zsinati megújulását szorgalmazó folyóiratot, és továbbra is intézem a nyugati üdülésre vonatkozó lakásfoglalásokat. Az Egyházforumnak és a szerkesztőbizottságnak pedig szívből kívánom, hogy feleljenek meg annak a feladatnak, amelyet maguk elé állítottak és ebben az olvasók is legyenek segítségükre.

Wildmann János

TERJESZTŐNK A MAGYAR POSTA RT.

Az új együttműködés megkönnyítésére a hivatalban az 1993/52 POE utasításra kell hivatkozni annak, akit a postán esetleg értetlenül fogadnának.

ELŐFIZETÉS BÁRMELY POSTAHIVATALBAN.

SÚLYPONT

HANS KÜNG

1928-ban született, a tübingeni egyetemen az ökumenikus teológia professzora és az ökumenikus kutató-intézet igazgatója. 1979-ben a Hittani Kongregáció megvonta tőle a „Missio canonica”-t. Azóta számos könyve jelent meg. Az alábbi részlet éppen 20 évvel ezelőtt megjelent, talán leghíresebb könyvének, a Christ sein-nak előszava. „Nagy öröm számomra, hogy az Egyházforum a Christ sein előszavának közlésével megemlékezik a megjelenés 20. évfordulójáról. Örülök azért, mert sok magyar barátom van, akikkel a Collegium Germanicum Hungaricumban töltött 7 év alatt ismerkedhettem meg, s azért is, mert sok egyéb találkozásból tudom, hogy rajtuk kívül is mennyi ismeretlen ismerősöm van az Önök nyitott szellemiségű országában.”

Ki a keresztény? (Előszó)

A modern életben az a fontos, mit teljesít valaki. Kevésbé szokás azt kérdezni: „Ki ez az ember?”, mint azt: „Mi ez az ember?”, „Mit csinál?” S ezen a foglalkozását, a munkáját, a teljesítményeit, a társadalmi pozícióját és tekintélyét értik. Ez a fontos.

Az ember a teljesítményi társadalomban

Ez a kérdésfelvetés nem olyan magától értetődő, mint amilyennek tűnik. Tipikusan „nyugati” kérdésfelvetés ez, az Első Világban van a hazája, Nyugat-Európában és Észak-Amerikában, ahol a modern ipari társadalom kifej-

lódott. Csak itt létezett régóta racionálisan szervezett tudomány specializálódott szakemberekkel. Csak itt létezett a szabad munkavégzés racionális megszervezése is a rentabilitás szolgálatában. Csak itt létezett tulajdonképpeni polgárság, valamint a gazdaság és végül a társadalom specifikus racionalizálása egy új gazdasági gondolkodásmód jegyében. Miért éppen csak itt?

„A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme” c. művében (1905) Max Weber pontosabban megvizsgálta ezt a folyamatot: A nyugati racionalizálást bizonyára meghatározott ökonómiai feltételek mozdították elő (állította helyesen Marx). De a nyugati ökonómiai racionalizálásra másfelől csak egy új praktikus-racionális gazdasági gondolkodásmód révén került sor, amelynek alapja egy nagyon jól meghatározott vallási-erkölcsi életvezetésben rejlik (állította helyesen Weber): Meghatározott hittartalmak és kötelességképzelések voltak a döntő létrehozói ennek az élethez és a gazdasághoz való új hozzáállásnak. Mennyiben? A gyökerek, eléggé meglepő módon, a reformáció korának ma már állítólag nem aktuális kérdéseire nyúlnak vissza: A kettős kiválasztás szigorúan kálvinista tanának (egyesek predestinációja az üdvösségre – mások predestinációja a kárhozatra) akaratlan következményeként a Kálvin által befolyásolt egyházakban hangsúlyozták a „megszentelést”, a hétköznapi tetteket, a szakmai munkát mint a felebaráti szeretet teljesítését és e munka sikerét – s mindezt éppenséggel az üdvösségre történt pozitív kiválasztás látható jeleként. Tehát nem felvilágosult, hanem vallási motívumokból jött létre a szakadatlan munka, a szakmai siker és az ökonómiai haladás szelleme, az intenzív jámborság és a kapitalista üzleti gondolkodásmód e rendkívüli következményekkel bíró kombinációja a történelmileg fontos egyházakban és szektákban, az angol, skót és amerikai puritánok, a francia hugenották, a német reformátusok és pietisták körében.

Nos, minél inkább behatolt a szekularizálódás az élet minden területére, és minél inkább érvényre jutott a modern gazdasági rendszer, annál inkább a fáradhatatlan szorgalom (industria), a szigorú fegyelem és a nagyfokú felelősségtudat vált a szekuláris, felnőtté vált ember erényévé az „*indusztriális*” társadalomban. A mindenoldalú „rátermettség” lett egyszerűen az erény, a „haszon” a gondolkodásmód, a „siker” a cél, a „teljesítmény” a törvény e modern *teljesítményi társadalomban*, amelyben mindenkinek el kell játszania a maga szerepét (a főszerepet a munkájában, és többnyire különböző mellékszerepeket is).

Az ember immár így próbálja meg önmagát megvalósítani egy dinamikusan fejlődő világban és társadalomban; másképpen, mint a korábbi statikus világban: az emberi önmegvalósítást, ami mindenképpen fontos kell, hogy legyen az ember számára, saját teljesítményei révén próbálja elérni. Csak az számít valaminek, aki teljesít valamit. És mi rosszabbat lehetne elmondani egy emberről, mint hogy semmit sem teljesít? Munka, karrier, pénzkeresés – mi lehetne fontosabb? Iparosítás, termelés, terjeszkedés, fogyasztás nagyban és kicsiben, növekedés, haladás, tökéletesség, az élet-színvonal javítása minden tekintetben: nem ez az élet értelme? Hogyan igazolhatná az ember másképp a maga egzisztenciáját, mint teljesítményekkel? Az ökonómiai értékek állnak legfölül az értékrendben, a foglalkozás és a rátermettség határozza meg a szociális státust, a jólétre és a teljesítményre irányulás szabadítja föl az ipari országokat az összegényesség nyomása alól és teremti meg a jóléti társadalmat.

Amiről végső soron nincs szó

De éppen ez az oly sikeres *teljesítményi gondolkodás* válik végül az ember emberiségének komoly fenyegetésévé: Nem csupán azáltal, hogy az ember szem elől téveszti a magasabb értékeket és az élet átfogóbb értelmét, hanem

azáltal is, hogy egyúttal e rendszer anonim mechanizmusainak, technikáinak, hatalmainak, szervezeteinek áldozatává válik. Mert minél nagyobb a haladás és a tökéletesség, annál erősebb az ember besorolása a komplex ökonomiai-szociális folyamatba: Egyre szigorúbb fegyelem, amely foglyul ejti az embert. Egyre több erőbevetés és szorgalom, amely megakadályozza, hogy az ember találkozzék önmagával. Egyre több felelősség, amely egészen bezárja az embert feladataiba. Egyre kisebb szemű a társadalom által megteremtett normák hálója, amely nem csupán foglalkozásában és munkájában, hanem szabad idejében, szórakozásában, nyaralásában is irgalmatlanul körülfonja és rendszabályozza. Bármely város közlekedése a maga ezernyi tilalmával, parancsával, jelzésével, útmutatójával – mindazzal, amire korábban nem volt szükség, s amire most kínosan ügyelnünk kell, ha életben akarunk maradni –, képe a reggeltől estig keresztül-kasul szervezett, normákkal tökéletesen meghatározott, bürokratizált és hamarosan komputerezált modern hétköznapi életnek. Új, soha nem látott méretű és az egyes jogászok által immár áttekinthetetlen *szekuláris törvénykezés* ez az emberi élet minden szektorában, amelyhez képest az ószövetségi (vallási) törvénykezés és az akkori törvénytudók törvényt magyarázó művészete ugyancsak ártalmatlannak tűnik.

De minél inkább teljesíti az ember ennek a törvényességnek a követelményeit, annál inkább elveszíti spontaneitását, kezdeményezőképességét, önállóságát, annál kevésbé van tere önmaga, a saját emberléte számára. Gyakran úgy érzi az ember, hogy ő van a törvényekért (paragrafusokért, rendelkezésekért, cselekvési és használati utasításokért), és nem a törvények őérette. És minél inkább elvész az elvárások, rendeletek, normák és ellenőrzések e hálójában, annál inkább kapaszkodik beléjük, hogy bennük találja meg önmaga igazolását. Az egész élet nem más, mint rendkívül megterhelő és gyorsan elnyűvő „teljesítménysport” a teljesítmény folytonos kontrolljával: a fog-

lalkozástól a szexuális életig csak semmi teljesítménykiegészítés, hanem ha lehetséges, a teljesítmény fokozása! Alapjában véve egy halálos szabályozó hurok ez, amelyben a teljesítmény olyan függőségekbe hajszolja az embert, amelyekből – úgy hiszi – csak újabb teljesítmény révén tud megszabadulni: *a szabadság nagy elvesztése ez.*

Így tapasztalja meg az ember modern formában azt, amit Pál *a törvény átkának* nevezett: A modern élet teljesítménykényszerben, lépéskényszerben, sikerkényszerben tartja. Folytonosan *igazolnia kell önmagát* a maga egzisztenciáját illetően: de már nem Isten ítélőszéke előtt, mint korábban, hanem környezetének fóruma, a társadalom és önmaga előtt. És ebben a teljesítményi társadalomban csak teljesítmény révén képes igazolni önmagát: csak a teljesítmények révén számít valaminek, tarthatja meg helyét a társadalomban, szerezheti meg azt a tekintélyt, amelyre szüksége van. Csak teljesítmények fölmutatásával állíthatja önmagát.

Nem vált-e nagyon is foghatóvá az a veszély, hogy ebben a rettenetes teljesítménykényszerben, sőt teljesítményőrületben, környezetének szerepelvárásaiban és az őt minden oldalról legázolással fenyegető konkurenciában az ember csupán kívülről vezetteti magát; hogy teljesen elveszíti a saját szerepét; hogy már csak menedzser, kereskedő, tudós, hivatalnok, technikus, munkás, valamilyen foglalkozást űző ember, és többé nem – ember? „Identitásdifúzió” (E.H. Erikson) a különböző szerepekben, és ily módon identitásválság és identitásvesztés: az ember többé nem önmaga, elidegenedett önmagától. Hiszen önmagának és a saját erejéből kell érvényesítenie önmagát, a többiek ellenében és így gyakran a többiek kárára is! Alapjában véve egyedül önmagáért él, és megpróbál mindenki mást saját céljaira fölhasználni.

A kérdés csak az: Boldog lesz-e az ember ezen az úton? Engedik-e majd a többiek, hogy így fölhasználja és bekebelezze őket? Ő maga képes-e egyáltalán teljesíteni a tel-

jesítmény törvénye szerint mindazokat a követelményeket, amelyek folytonosan érik? És mindenekelőtt: Képes-e teljesítményeivel valóban igazolni önmagát? Alapjában véve nem csupán az eljátszandó szerepét vagy szerepeit igazolja-e, de nem a maga Létezését? Valóban az-e ő, ami a cselekvésében? Hiszen lehet valaki csodálatos menedzser, tudós, hivatalnok vagy szakember, és az általános megítélés szerint ragyogóan játszhatja szerepét, emberként mégis csődöt mondhat: Bár önmaga körül forog, de egyáltalán nem jut el önmagához. Még azt sem veszi észre, hogy minden teljesítménye mellett elveszítette önmagát, hogy nem fogja újból megtalálni magát, ha nem tér észhez. Minden teljesítménye, minden cselekvése révén sem jut még az ember Létezéshez, identitáshoz, szabadsághoz, személyes léthez, s egyáltalán nem nyeri el Én-jének igazolását és egzisztenciájának értelmét. Aki csak önmagát akarja megerősíteni, csak önmagát akarja igazolni, az el fogja hibázni az életét. Emlékezzünk csak erre az ígére: Aki meg akarja nyerni életét, elveszíti azt. De – marad-e hátra más az ember számára, mint hogy saját teljesítményei révén megerősítse önmagát, igazolja önmagát?

Létezik egy másik út is: Nem a semmit sem cselekvésé. Nem az, hogy eleve lemondunk a teljesítményről. Nem is az, hogy hirtelen megtagadjuk a társadalomban eljátszandó szerepeinket, vagy éppen otthagyjuk a foglalkozásunkat. De tudjuk azt, hogy az ember nem oldódik fel foglalkozásában és munkájában, hogy a személy több, mint a szerepe, hogy a teljesítmények ugyan fontosak, de nem döntőek: sem a jók, sem a rosszak. Röviden: hogy végső soron éppenséggel *nem a teljesítményekről van szó!*

Amiről végső soron szó van

Hogyan merészelhet valaki, szemben az újkor egész szellemiségével, s tekintettel a ténylegesen fennálló – és nyu-

gaton-keleten egyaránt szilárdan megalapozott – teljesítményi társadalomra, ilyen retteneteset állítani? De a fentiek alapján talán mégsem fogja olyan rettenetesnek találni az Olvasó: Jézus Krisztus nyomán ténylegesen állítani lehet, hogy végső soron nem az ember teljesítményei fontosak. Sőt, *ennek a Jézus Krisztusnak a nyomán* még annak is lehetségesnek kellene lennie, hogy *más alapmagatartást vegyünk föl*, más tudatot érzünk el, más életbeállítottságra jussunk – annak érdekében, hogy felismerjük a teljesítményi gondolkodás határait, hogy megmeneküljünk a teljesítményörülettől és áttörjük a teljesítménykényszer falait, és valóban szabaddá legyünk. Így kell józanul és realista módon átlátnunk – az emberek érdekében, akik nem emigrálhatnak ebből a teljesítményi társadalomból, hanem abban kell élniök és dolgozniök, attól kapják igazolásukat, és mégis minőségileg más szabadságra vágnak –, hogy a teljesítmény törvényében az elembertelenedésre való hajlam húzódik meg.

Jézus nem vetette el a teljesítményeket mint olyanokat, sem a törvényi, sem a rituális, sem a morális teljesítményeket. De határozottan szembefordult azzal, hogy hogy éppen a teljesítmények határozzák meg az emberlét mértékét. Mit is mondott arról a teljesítményfarizeusról, aki úgy vélte, hogy teljesítményei alapján Isten és az emberek előtt számít valamit, jelent valamit, és így egész egzisztenciájában, pozíciójában és tekintélyében teljesen megigazultan áll ott? Jézus azt mondta: Ez meg-nem-igazultan ment haza. És mit mondott ugyanez a Jézus arról a – teljesítmények szempontjából – csődemberről, aki semmilyen teljesítményt nem tudott fölmutatni, vagy legjobb esetben is csak erkölcsileg alacsonyabb értékűeket, de aki egyáltalán meg sem próbálta, hogy megigazultan álljon Isten előtt, hanem egész csődjével állt oda Isten elé, és egyetlen reményét Isten irgalmába vetette? Róla azt mondta Jézus: Ez megigazultan ment haza.

Ezáltal még valami világossá lett: Az, hogy végső soron nem csupán az ember pozitív, szép és jó cselekedetei *nem* fontosak. Ugyanennek az üzenetnek a vigasztaló oldala: Az ember negatív, gonosz és rút „teljesítményei” – és mennyi ilyen „teljesít” minden ember, még ha nem éppen bűnös vámos is –, szerencsénkre, végső soron éppoly kevésbé fontosak. Végső soron az ember minden elkerülhetetlen cselekvése és mulasztása mellett is valami más a fontos: *az, hogy az ember sem jóban, sem rosszban, semmiképpen se mondjon le soha feltétlen bizalmáról.* Hogy tehát nagy és jó tetteiben tudja, hogy semmije sincs, amit ne kapott volna, és hogy semmiféle oka sincs a beképzeltségre, a hencegésre és imponálásra. Életének első pillanatától az utolsóig mindig kap, rá van utalva másokra, naponta újra megkapja az életét, mindent, ami ő és amije van, másoknak köszönhet. De egyúttal az a fontos, hogy csődöt mondasában is – bármilyen megszégyenítő legyen is az – tudja az ember: *sosincs oka arra, hogy föladjon és kétségbeessen.* Hogy bűneiben is, sőt éppen bűneiben is. Az hordozza őt, akit csak akkor értünk helyesen és veszünk komolyan, ha *az Irgalmasnak tekintjük Őt.* Honnan jut az ember ehhez a bizonyossághoz? A Megfeszített, aki az abszolút passzivitásban már semmilyen teljesítményre nem képes, és aki végül a jámbor teljesítmények képviselőivel szemben mégis Isten által igazoltként áll előttünk, ő Isten eleven jele (és az is marad) arra, hogy az, ami döntő, az éppenséggel nem az embertől és cselekedeteitől, hanem – jóban-rosszban az ember javára – attól az irgalmas Istentől függ, aki rendíthetetlen bizalmat vár az embertől annak saját passiójában.

Hiszen a Megfeszített nyomán egyáltalán nem csodálatba ejtő, ahogyan erre csak emlékeznünk kell, ha *Pál* éppen ezt hirdeti a maga üzenete középpontjaként, hogy *ti, az ember nem a cselekedetei alapján igazul meg Isten és emberek előtt.* Pál sem vetette el a teljesítményeket. Azzal dicsekedhetett, hogy többet teljesített, mint a többi apos-

tol, és keresztényeitől tetteket várt el, a Lélek gyümölcsseit, a szeretet megnyilvánulásait: a hit a szeretet által tevékeny. De nem a teljesítmények a döntőek. A döntő a hit, ez a feltétlen, rendíthetetlen Magunkat-Istenre-Rábízás – tekintet nélkül összes rossz teljesítményeinkre és gyöngeségeinkre, de tekintet nélkül pozitív teljesítményeinkre, előnyeinkre, érdemeinkre és igényeinkre is. Az ember *mindenben* bízza rá magát Istenre, és fogadja el, amit Isten neki akar ajándékozni.

A mai teljesítményi társadalomban csak olyan teológusok szólíthatnak fel – ismét helytelenül alkalmazkodva – arra, hogy jobban ügyeljünk az „operacionálisra” és ezzel a Jakab-levélre és annak „megigazulás a cselekedetek által” tételére, akik nem értették meg a páli megigazulás-üzenetet. Mintha Pál nem értette volna meg sokkal jobban az „operacionálisat”, mint az a számunkra ismeretlen hellénista zsidókeresztény az 1. század végén, aki jóhiszeműen az Úr testvérének, Jakabnak a nevét használta föl arra, hogy legjobb tudása és képessége szerint védelmezze az ortopraxis szükségességét a hamis ortodoxiával szemben. Vele összehasonlítva – és itt nem tudjuk elkerülni az összehasonlítást –, Pál nemcsak az ortopraxist védelmezte jobban; egészen másképpen, átfogóan értelmezte és alapozta meg azt is, ami az emberlétben és a keresztényi létben fontos.

Természetesen nem akarjuk itt általánosítva a teljesítményeket, a jócselekedeteket, a munkát, a foglalkozásbeli fejlődést vitatni, mintha a keresztény nem lenne felszólítva arra, hogy a legjobbat hozza ki „talentumaiból”. A keresztény megigazulás-üzenet nem nyújt igazolást a saját semmittevésünkre. A jótettek jelentősek. De a keresztény egzisztencia alapja és az Isten előtti megállás kritériuma nem lehet a hivatkozás valamiféle teljesítményekre, nem lehet az ember semmiféle önállítása, semmiféle önigazolása, hanem csak a feltétlen ragaszkodás Istenhez, Jézus által, hívő bizalommal. Hallatlanul bátorító üzenet ez,

amely minden elkerülhetetlen kudarcon, tévedésen és kétségbeesésen keresztül is szolid alapot ad az emberi életnek, és egyúttal képes megszabadítani a vallási vagy világi teljesítményi nyomástól, és eljuttatni arra a szabadságra, amely át tudja segíteni az embert a rossz és a legrosszabb helyzeteken is.

Már korábban hangsúlyoztam, mennyire alapvető az emberi életben a bizalom, mennyire csak egyfajta „alapbizalommal” képes elfogadni az ember a valóság és különösen saját léte identitását, értékességét és értelmességét. Most azonban egészen más mélységgel vált világossá, hogy az ember, ha egyáltalán el akar jutni önmaga megvalósulására, ha személyként szabadsághoz, identitáshoz, értelemhez, boldogsághoz akar jutni, csak az Abba vetett feltétlen bizalommal képes ezt megtenni, aki képes mindent megadni neki. Az Istenbe vetett hívő bizalomban – ahogyan az Jézus Krisztus által lehetővé válik –, „teljesül be” a legjobban az ember alapbizalma; a Jézusra való tekintettel Istenbe vetett bizalomban, amelyet nem lehet bebizonyítani, amely azonban, ha az ember veszi rá a bátorságot és végrehajtja, önmagától megmutatja értelmességét és megszabadító erejét.

Miben mutatkozik meg ez a *szabadság*? Nem abban, hogy az ember illuzórikus módon totálisan autonóm, teljesen független, abszolút kötöttségmentes lenne. Hiszen minden embernek megvan a maga istene vagy istenei, amelyek mértékadóak számára, amelyekhez igazodik, amelyeknek mindent feláldoz. Hanem abban, hogy az ember megszabadul azokhoz a hamis istenekhez fűződő kötöttségeitől és függőségeitől, amelyek irgalmatlanul új meg új teljesítményekre hajszolják: legyen az a pénz, a karrier, a presztízs, a hatalom vagy az élvezet, vagy bármi, ami számára a legfőbb érték.

Ha az ember kizárólag az egy igaz Istenhez köti magát, aki semmilyen véges valósággal nem azonos, akkor szabaddá válik az összes véges értékekkel, javakkal, hatal-

makkal szemben. Akkor felismeri saját teljesítményei és csődjei viszonylagosságát is. Már nincs alávetve a „Teljesíteni kell!” irgalmatlan törvényének. Nincs ugyan felmentve minden teljesítmény alól, de megszabadult a teljesítménykényszertől és a teljesítményőrülettől. Többé nem oldódik fel a szerepében vagy szerepeiben. Az lehet, aki.

Ha ily módon nem önmagáért él, akkor valóban eljut önmagához, ember lesz, értelemre, identitásra, szabadságra tesz szert: Aki elveszíti életét érettem – Jézus üzenetére és személyére való tekintettel –, az fogja megnyerni. Értelmet, szabadságot, identitást, egzisztenciájának igazolását csak ajándékozni lehet az embernek. És megelőző elfogadás nélkül nincs cselekvés. Kegyelem nélkül, amely azt lehetővé teszi, nincs teljesítmény. Az egy Isten-nel szembeni igazi alázat nélkül nincs igazi fölény a sok álistennel szemben. Csak az igazi Isten ajándékozta az embernek azt a nagy, szuverén szabadságot, amely a szabadság új tereit és a szabadság új esélyeit nyitja meg számára azzal a sok mindennel szemben, ami rabszolgává teheti őt ebben a világban.

Az ember így nemcsak teljesítményeiben és szerepeiben, hanem egész egzisztenciájában, emberlétében is megigazultan áll előttünk, teljesen függetlenül a teljesítményeitől. *Tudja, hogy életének értelme van:* nemcsak a sikerekben, hanem a kudarcokban is, nemcsak jó teljesítményekben, hanem a hibás teljesítményekben is, nemcsak a teljesítmények fokozódásában, hanem a teljesítmények hanyatlásában is. Életének tehát értelme van még akkor is, ha környezete vagy a társadalom valamilyen okból már nem fogadja el őt: ha ellenfelei megsemmisítették és barátai elhagyták, ha a rossz mellett kötelezte el magát és sikertelenséget aratott, ha teljesítményei alábbhagynak és másokkal pótolják azokat, ha már senki számára nem hajt hasznot. Még a teljesen csődbe jutott üzletembernek és a teljesen elmagányosodott elválnak, még a hajótörött és elfelejtett politikusnak, az ötvenéves munkanélkülinek,

a kiöregedett prostituálnak vagy a súlyos bűnözőnek a börtönben sem kell kétségbeesnie. Még ha senki sem ismeri is már el őket, mindannyiukat magmaradóan elismeri. Az, akinek az elismerése végső soron egyedül fontos, aki előtt nincs személyválogatás, és aki nem a saját jószágát teszi meg az ítélet mércéjévé.

Végső soron mi a fontos tehát az emberi életben? Az, hogy az ember, legyen egészséges vagy beteg, munkaképes vagy munkaképtelen, erősen teljesítő vagy gyöngén teljesítő, sikerhez szokott vagy sikerektől elhagyott, bűnös vagy ártatlan, ne csak a végén, hanem egész életén keresztül kitartóan és rendíthetetlenül ragaszkodjék ahhoz a bizalomhoz, amelyet az egész Újszövetséggel *hitnek* nevezünk. Ha aztán „Te Deum”-ja az egy igaz Istennek szól, és nem a sok hamis istennek, akkor veheti a bátorságot ahhoz, hogy ennek a himnusznak a végét is – bármilyen helyzetben – ígéretként vonatkoztassa önmagára: „In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum”, „Te vagy Uram én reményem, ne hagyj soha szégyent érnem”.

(Ford.: Gromon András)

Az Egyházforum Alapítvány Kuratóriumának új elnöke

Dr. Dankó László kalocsai érsek

Szerkesztőségünk tisztelettel és szeretettel köszönti az új elnököt, aki számos nyilatkozatával tanúságot tett zsinati szellemű egyházképéről és a keresztyén értelmiséggel való párbeszédképességéről.

A magunk részéről mindent megteszünk annak érdekében, hogy vállalt feladatainkat közösen sikerre vigyük és szolgáljuk a keresztyének felnőtt dialógusát.

BANGHA BÉLA

1880-1940 jezsuita szerzetes, a magyar katolikus sajtó kiemelkedő egyénisége. Alábbi cikkét majdnem 60 évvel ezelőtt írta. Megközelítései és óvásai sokak számára ma is időszerűek. (Nemzeti Újság 1936. április 12.)

Veszélyben a húsvét

A Megváltó feltámadásának és benne a hívő ember lelki feltámadásának ragyogó, diadalos ünnepén kérdezzük meg őszintén: hogyan is állunk Európa-szerte húsvét nagy gondolatával, hitével és tanulságával?

Európa közel kétezer év óta keresztény, vagyis közel kétezer év óta hivatalosan hisz a feltámadásban; hisz Krisztus metafizikai emberfölöttiségében, istenségében. Hivatalosan? Már ez sem egészen igaz, mert akárhány európai (és amerikai), névleg keresztény ország van, amely hivatalosan régóta nem áll már keresztény talajon, közintézményeiből száműzte a kereszténység mellett való hitvallástételt s főleg iskoláiban nem tanítja többé a felnövekvő ifjúságot Krisztus istenségének hitére. Óriási változás ez a középkor élő hite és az újkor első felének elvben még mindig fenntartott hivatalos kereszténysége óta; erőteljes retrográd lépés az antik pogány kultúra felé. Mi magyarok ezeknek a szomorúan dekrisztianizáló lépéseknek hatásait közvetlenül kevésbé érezzük, mert hiszen nálunk szerencsére a keresztény alapnak ez a hivatalos, kifejezett elhagyása – a bolsevista kísérlettől eltekintve – sohasem történt meg. Közvetve azonban ránk is hatással van Nyugat egyes népeinek ez az elkereszténytelenedése, mert hiszen ez a Krisztustól elfordult irány odakünn azóta megteremtette a maga gazdag irodalmát, társadalomszemléletét és erkölcsi divatjait, amelyek lassú gyűrűzéssel, de hova-

tovább hozzánk is eljutnak és itt mind erősebben érezhetőek lesznek.

A felvilágosodáskori és liberális elfordulás a pozitív kereszténységtől azonban nem volt utolsó szava a dekrisztianizáló irányzatnak. Az újabb ateizmus nem dolgozik immár olyan aránylag szelíd eszközökkel, mint a régi. Ma már nem szobabölcselek és kultúrateisták szövögetik hálójukat csendesen az Egyház s a keresztény hit körülfontására, hanem brutális öklű és lázas ütemű szocialista, kommunista és radikális felforgatók adták ki a jelszót az istenhit és krisztushit gyökeres, gyors és erőszakos elfojtására. Ma már nem a Voltairek káromló, de stílusban mindig irodalmi gúnya a divat, hanem a bomba és a dinamit, mely Cadizban nemrég pár nap alatt kilenc templomot és kolostort röpített a levegőbe; az a mexikói, moszkvai és részben berlini tempó, ahol egyszerűen állását veszti, esetleg fogolytáborba kerül, aki a fenyegetett hit védelmében egyetlen bátor szót emel s ahol a hivatalos, állami apparátus a maga egész súlyával veti magát közre az ifjúság millióinak neopaganizmusával való mesterséges átítatására.

Egy új rém mered fel Európa egén; egy rém, amelynek komolyságával még kevesen vetnek számot: a tömeges hithagyásnak, az istentagadásnak mint tömegjelenségnek közlő veszedelme. Ha nem vigyázunk, a tegnap még keresztény kultúrnépek millióinak nagy hányada, talán a többsége, hamarosan éppoly pogány lesz, mint India és Kína népe – rosszul mondom: pogányabb, mint ezek, mert ezek legalább a maguk mithológiájában hisznek, míg itt egy éra látszik közeledni, amely már senkiben és semmi-
ben sem hisz többé.

Ki érheti fel ésszel ennek a borzalmas dekrisztianizálásnak roppant esélyeit? Ki tagadhatja annak abszolút komoly lehetőségét – azok után, amiket Spanyolországban, Franciaországban, Mexikóban, azelőtt Portugáliában láttunk? A rombolás kiváló taktikával dolgozik, észrevét-

lenül rakja le aknáit s mire feleszmélünk, már városok, néposztályok, vidékek és országok pártoltak át hozzá. Mi sem vagyunk más fából faragva, a mi népünk sem immunis ezekkel a behatásokkal szemben – sajnos, ma már nemcsak elméletileg, hanem gyakorlati példák tömegén is látjuk, hogy nem az. A veszély tehát komoly, közeli és fenyegető.

Ezzel a veszéllyel szemben pedig egészen elégtelen az, ami védekezés címen a mi részünkön történik. Mi még mindig csak a hagyományosság és megszokás erejére építjük fel vallásvédő reményeinket; mi még mindig a keresztény népradíciók örök ingathatatlanságában bizakodunk. Komoly védőintézkedéseket nemigen teszünk. Igazgatunk, üzemeskedünk, pepecselünk és boldogan adminisztrálunk tovább. Nem vesszük észre, hogy máról-holnapra a talaj csúszhat ki alólunk, hogy maholnap minden intézményünk alá van aknázva, minden tradíciónk ki van kezdve. Nem értjük meg a tanulságait a ténynek, hogy a mi népünk is, mihelyt új eszmék hatókörébe kerül, vagy mihelyt a balrafordulás az ő anyagi érdekeinek hízeleg, vajmi könnyen átsiklik a tagadók és kételkedők oldalára. Nem számolunk azzal, hogy a vallásos nevelésnek inkább csak sablonon és szoktatáson, semmint komoly, egyéni meggyőződésen alapuló módszerei máris szembeszökően elégtelenek: az ellentétes áramlatok közé került fiatalember, mégha kiváló szerzetestanárok nevelték is, vajmi gyakran hamarosan zsákmánya lesz a kételynek, a semmiben komolyan hinni már nem tudó közönynek. Templom előtt még kalapot emel talán, de az élet komoly erkölcsi és világnézeti válaszútjain nem érzi magát mindörökre a keresztény hithez elkötelezettnek. Akkor hát mit neveljünk rajta?

Keresztény öntudatunk, vallási, így is mondhatnám: hitvédelmi megalapozottságunk a legtöbb esetben boszszantóan és siralmasan sekélyes. Az Isten létét a modern ateista irányzatokkal szemben helytállóan kifejtteni és

megvédeni, a Jézusban való hitnek, a feltámadásnak és örök létnek alapjait meggyőzően és megnyugtatóan felmutatni vajmi kevés művelt keresztényünk tudná. Öntudatlan, merő öröklésen és megszokottságon alapuló hit, amely sem a válság óráiban helyt nem áll, sem arra nem képesít fel, hogy a támadók, a tagadók, a felforgatók ellenében diadalmasan, veretlenül és meggyőzően érvelni tudjon! Micsoda ijesztő vértezetlenségben nézünk szembe az öt világrészt módszeresen elárasztó ateista propaganda gőzhengereivel! Milyen végzetes optimizmussal merjük hinni, hogy kellő apologetikus tudással át nem itatott, ki nem művelt, meg nem acélozott tömegeink helyt fognak állni az istentelen agitáció ravasz és körmönfont módszerei pergőtüzében!

Akinek húsvét hite drága, aki a kereszténységet igazán hiszi és szereti, annak rá kell eszmélnie ezekre a véresen komoly és komolyan húsvéti problémákra s gondolkoznia kell azon, miként mentsük át húsvét kétezeréves hitének boldogságát, szilárdságát, biztosságát az elkövetkező, de fenyegetett nemzedékre is!

Turgonyi Zoltán
A filozófia alapjai
és történetének vázлата

Középiskolai tankönyv

Egyházfórum
Budapest 1993.

Ára 350 Ft.

DIETRICH BONHOEFFER

Született 1906-ban Breslauban. Evangélikus lelkész és teológus, akit politikai ellenállása miatt 1945. április 9-én a flüssenbürgi KZ-ben kivégeztek. Ez az írása 1944-ből származik, s része az 1951-ben először kiadott Ellenállás és megadás című, börtönleveleit tartalmazó gyűjteményes kötetének.

Keresztelőre

Ma megkeresztelnek. Kimondják fölötted a keresztény örömhír összes nagy igéjét és teljesítik rajtad Krisztus keresztelési parancsát, anélkül, hogy bármit fölfognál belőle. Mi is visszavettünk a megértés kezdeteihez. Kiengesztelésről és megváltásról, újjászületésről és Szentlélekről, ellenségszeretetről, keresztéről és feltámadásról, krisztusi életről, krisztuskövetésről alig merünk már szólni, mert olyan nehezzé és távolivá váltak számunkra. A hagyomány szavaiban és gesztusaiban éppen csak megsejtünk valamit az egészen újból és átalakítóból, de felfogni és kimondani képtelenek vagyunk. Ez a mi vétünk. Egyházunk képtelen az embernek és a világnak szóló engesztelő és megváltó szót hordozni, mert az utóbbi években csak önfenntartásáért küzdött, mintha önmagáért lenne. Ezért gyengék és némák lettek a szavak, s mai kereszténységünk már csak imádság és a jóság lehet. Mire felnősz, az egyház alakja sokban megváltozik. Az átalakulás még nem ért véget, s minden elsietett törekvés, amellyel a hatalmat újjá akarnánk szervezni, csak késlelteti megtérését és tisztulását. Nem a mi dolgunk, hogy megjósoljuk azt a napot – amely bizonyosan elérkezik –, amikor Isten újra embereket szólít fel, hogy igéjét kimondják, amitől a világ alakot vált és megújul. Új nyelvet beszélnek majd,

talán nem is a vallás nyelvét, de Jézus szavaihoz hasonlóan ez a nyelv felszabadít és megvált. Ettől az emberek megihletődnek, ereje legyőzi őket. Ez a nyelv az új igazságosság és igazság nyelve lesz, amely meghirdeti Istennek békéjét az emberekkel és országának közelségét: „ha majd hallanak mindarról a jóról, amelyet népemmel teszek, félelem fogja el őket és megremegnek, mert valóban nagy javakat és jólétet szerzek nekik” (Jer 33,9). Addig azonban a kereszténység csendes és rejtett valóság, de mindig lesznek emberek, akik imádkoznak, jót cselekednek és várják az isteni pillanatot. Vágyakozz közéjük, hogy rólad is igaz legyen: „Az igazi ember útja, mint a hajnal pirkadása, egyre világosabb, míg fényes nap nem lesz” (Péld. 4,18).

„A közhatalom hatáskörébe tartozik, hogy megvédje és biztosítsa az információ valódi és jogos szabadságát...”

(II. Vatikáni Zsinat, A tájékoztató eszközökről 12.)

CENZÚRÁZVA

A magyar Rádióból elbocsájtott 129 munkatárssal szolidaritást vállalunk. Szolidaritásunk az újságíró kollégáknak szól, akik ebben a súlyos helyzetben hatalmas emberi és szakmai erőpróbának lettek kitéve, továbbá a magyar közszolgálati tájékoztatás szabadságának és kiegyensúlyozottságának.

Hegyí Gyula, Kamarás István,
Máté-Tóth András, Winkler Lajos
az Egyházforum szerkesztőségéből

BÁLINT B. ANDRÁS

Nincs más

„Az emberiség már túl sokat szenvedett, ezért a szenvedésre való képessége elsatnyult. És ez nagyon veszélyes – írja naplójában Tarkovszkij. – ... nem lehet többé vérrel és szenvedéssel megmenteni az emberiséget.” Krisztus egyszer már megmentette és megváltotta. Azt akarta, hogy éljünk és örvendjünk, mert ha meghalunk is, föltámadunk. Csakhogy mi ezt nem hisszük el. Kínlódunk és félünk, nyüsztve menekülünk a szenvedéstől az újabb és újabb fájdalomba. Ez a futás Tolsztoj futása – az élet keresése.

Az örök életé.

Az összövetség, majd az új testámentum megengedi az embernek, hogy fölismerje a jót. Kényszere a helyes választás: a törekvés a jóra. Erről szólnak az evangéliumok, erről szól az emberi faj egyetlen és az egyén számtalan szenvedéstörténete. Nincs más. Bele vagyunk hajszolva ebbe a szabadságba.

* * *

Mi a fontosabb? A szabadság vagy az együvé tartozás? A kettő nem zárja ki egymást, de nem is föltételezi. Szabadságát az ember gyakorta csak önmagában, mások nélkül valósíthatja meg. (Olykor úgy tűnik, mások ellenére – ám akkor ez már nem szabadság). Két vagy több ember egysége a szerelemben, a barátságban vagy a közösségben viszont óhatatlanul a kicsiny szabadságok önkéntes korlátozásával jár – a teljes szabadság megvalósításáért. A szabadság: az akarat jóra igyekevése. Az összetartozás: esély a boldogságra.

Egyik sem nélkülözhetetlen a vegetációhoz. Az élethez azonban igen.

Az ember felhatalmazást kapott Istentől arra, hogy szabadon éljen. És ha ember kíván maradni, nincsen más választása. Szabad útkeresése során mégis folyton beleütközik mások szabadságába: életébe. Sorsát össze kell kötnie velük, ha létét nem akarja bevégezni még. Tehát él, és nem boldog, mivel nem érzi, hogy elérheti, meghódíthatja a számára adott legtöbb szabadságot, a másik embert.

Ez a törekvés megkezdődik a születéssel, de véget soha nem ér. Kapaszkodunk az anyai csecsbimbóba, az apai kézbe, a szerelmes ölbe, a gyermeki félmosolyba, és ha elnyerjük is, nem tudunk betelni vele. Az anyát, a szeretőt, a mindig egyszülött fiút nem lehet megunni, hogyha igaz anya, igaz szerető, igazi gyermek. Velük kapcsolódunk az univerzumhoz: az emberiség aranykorához. – és a végítélet pillanatához egyaránt.

Ami közte van: a létben vacogó boldog kitárulkozás.

* * *

A vacogó ember azonban ösztönszerűen beburkolózik inkább, mintsem testét a Napnak kínálná. Lehunyja szemét, így nem látja a tájat. Ósdi szövegeket mormol, s azt hiszi, imádkozik, ahelyett, hogy felelne Isten szavára.

Az ember depresszióba fordult a szenvedés előtt. A világ a kereszt helye, de nem a feltámadásé.

A félelem természetszerűen inspirál a bűnre. Lopunk, csalunk, hazudunk, gyilkolunk, csak nehogy bekövetkezzék a fenyegető rossz, amitől félünk. Hát féljenek tőlünk mások! A létért való aggodalom létrongálásba csap át, az önfenntartási ösztön önmaga ellen fenekedik. A bűnbeesés fátuma előtt nem tudunk elmenekülni, az örök élet és a tudás almájának piros ragyogása elhomályosítja tekintetünket.

S ha rádöbbenünk, hogy megint és újból bűnt követünk el, a lelkipurdalás még mélyebb melankóliába sodor. A süllyedésbe pedig nem hallatszik le a magasság vigasztaló szava, a hegyi beszéd.

* * *

A bűn okozza azt, ami van. Szürkülünk. Középszerű az élet.

A középszerűség belenyugszik, fölrad, és egyetlen célja: a percnyi siker. Az érvényesülés. Tipikus megtestesítője korunkban a technikus, illetőleg a technokrata; ő szabja meg az életstílust, a morált és a kedélyt, cserébe bezsebeli az élet javait. Érdekes ember, csakhogy az igazsághoz több kell, mint érdekes embernek lenni.

A középszerűség következménye az ostoba ideológiákkal igaznak hazudott társadalmak létrejötte, a közigazgatás centralizálása és az állam elterpeszkedése a mindennapokban, az értelmetlen élet tragikomédiája és a senki-ség dominanciája. Így jó nekünk, mert így válhatunk végre valakivé. Képtelenek vagyunk fölfogni, hogy a lét szerkes, egységes egész; s mert a totalitással nem tudunk mit kezdeni, részekre szabdaljuk, hátha egyik-másik gerezdjével eredményt produkálhatunk. Nem vesszük észre, hogy külön-külön mozgatva ezek a részek egymás ellen működnek. S mivel csupán a magunk érvényesülése számít, az egész elsikkad: szükségképp bűnbe esünk. Magatartásunk hiteltelen és illegitim. Csak a válságot tudomásul venni kész személyiség talál kiutat, aki fölismeri, hogy a teljesség elérése képtelen vállalkozás. Foglalkozzunk azzal, ami ránk tartozik! „Öröm olyan embert látni és olyan emberrel élni, aki nem mást akar szabályozni, hanem saját dolgait kívánja rendbe szedni” – írja Hamvas Béla a Patmoszban.

Így módunkban áll legalább a végzetes létrongálást elkerülni. A bűnt azonban nem. S a vétkeiséget vállalni kell. Aki a társadalmi berendezkedés hibáira fogja a lopást, a csalást, a gyilkosságot, az hazudik, s ezzel újabb létrongálást követ el, csak azért, hogy ledobja magáról a vétkeiség terhét. Az ilyen stendhali, balzaci felfogással a dosztojevszkiji önvizsgálat állítható szembe. A Julien Sorel-féle figura nem nagyságot hordoz, hanem karrierizmust; az érvényesülésért bármilyen gaztettre képes. Az öregasszony agyonütése előtt Raszkolnyikov miben sem

különbözik tőle; utána azonban – mivel vállalja a bűnhődést – valódi hőssé, tragikus emberré válik, aki megpróbálja a lehetetlent: a bűn jóvátételét. S hogyan másképp lehetne jóvátenni az emberölést, ha a halott feltámasztásához nincs hatalmunk, mint az emberi közösség és az egyes emberek megkövetésével, mindennemű igazságtalanság elvetésével, a további létrontás megszüntetésével? Az egyénnek nincs joga a társadalmi rendszer hazugságait újabb kis hazugságokkal a maga javára fordítani, hanem föl kell lépnie ellene. A gyilkosságot nem a társadalom követi el, hanem az én kezem, a te kezed, az ő keze. A közösség nem cselekszik sem jót, sem rosszat, csupán az egyes ember. Ezért a társadalmi felelősséget feszegető ideológiák egytől egyig hamisak, és a közösségi társadalom építését célzó elméletek, melyek egy-egy kiváltságos kaszt uralmának elsődlegességét hirdetik, csupán a kaszt tagjai, a tan kiagyalói számára hoznak előnyt. A bűnt csak maga a bűnös teheti jóvá, azzal, hogy nem engesztelődik ki önmaga vétke, sem az egyéni, sem az egyetemes létrontás iránt.

A példa: Jézus, akinek ugyan nem volt bűne, mégis jóvátett minden emberi vétket azáltal, hogy nem a bűn mi-benlétét és a bűnös kilétét firtatta, hanem megszólította az embert. Mint Hamvas fogalmaz: „Szemtől szembe állunk, és kinyíltunk, és egymást megérintettük. (...) Most hozzád beszélek, megnyíltam neked, és nyílj meg nekem. Eressz engem magadba, ahogy én téged magamba eresztetek.” Az evangélium nem dogmákra és nem tézisekre tanít, hanem a létben didergő emberhez szól. És aki képes válaszolni, fölmelegszik és megmenekül.

* * *

Aki azt hirdeti fennhangon, hogy zsebében hordja a bölcsék követ, birtokában az egy és cáfolhatatlan igazság, arra nézzünk gyanakodva. Mert nem hisz a mások igazában, megveti a világot, lenézi milliók kínját és útkeresé-

sét. Úgy tűnik, meg akarja tartani a földre hanyatlót, holtát a mozdulat csalóka: maga alá szeretné gyűrni inkább.

Nem ő a keresztény.

Aki visszavonja magát az életből, kivonul, elrejtőzik, nem vesz tudomást szennyről és szenvedésről, vágyról és gyönyörrel, arra ne tekintsünk mint korunk szentjére. Meditál? Fohászkodik? Önmagát sanyargatja? Na jó, ő úgy látja, ebben áll teljes szabadsága. Joga van hozzá. De aki maga is csupán szenvedni akar a szenvedőkért, nem enyhíti, hanem tetézi a tenger fájdalmát.

Nem ő a keresztény.

Aki értékhordozó eszményeiért, megvédésükért vagy totális győzelmükért kész fegyvert ragadni, az általában példaképe a nemes ifjúságnak. Fegyvert fog, harcol és öl, nehogy a másik – a másként gondolkodó és cselekvő – teret nyerjen. Ideái előtt meghajtjuk a fejünk: haza, becsület, nemzet, Európa, kereszténység. De a bűnt, mely ezen csorbát ejtett, ő megtorolni akarja, s nem a megbomlott egyensúlyt helyreállítani. Szankcionálni, hódítani – s nem bocsánatot kérni és jóvátenni.

Nem ő a keresztény.

Aki tobzódik az élvezetben, s a katartikus – feszültséget vállaló és feloldó – tisztulás helyett az extatikus homályt választja, az nem vesz tudomást kijelölt helyéről a világban. Menekül, mint a gőgös próféta és a kiábrándult remete, képtelen a jajszó meghallgatására és a párbeszédre. Úgy csábít, hogy nem ajánl semmit. A szerelmet kéjjé pusztítja, – a hűséget elhajítja, a hitet nem ismeri. Barokk palotájában oly messze él az emberektől, mint tőle az Isten. Miniszter? Herceg? Püspök?

Nem ő a keresztény.

* * *

De aki lehajol hozzád.

* * *

Vallomás helyett hitvallást írt Sziget és tenger című kötetének előszavául Babits Mihály. Az Örökkék ég a felhők mögött című prózavers az élet diadalát hirdeti a vak erők fölött. A hűség és a csüggedés elleni harc, a bölcsesség, a magyarság, a testvériség, a művészet és a munka győzelmét. „Én hiszek a feleslegben. Abban, ami túl van családon és fajon; abban, ami túl van a meszelt falakon. Elvégre lehet élni meszelt falak között; de ez nem katolikus élet. A fal véd; de zár is. Én képeket akarok látni a falakon, hogy újra kinyissák elém a világot.”

A főleg a köznapok költészete: ünnepi óra. Földi futásunkat ne mérjük kronométerrel, mint az atléták; sétáljunk a létben, ne versenyezzünk.

A megváltás akkor teljesedik be, ha kilábolunk a depresszióból, s megtanulunk végre örülni. Az isten- és világfélelem a primitív ember reakciója; nekünk társat kell találni a teremtőben és a teremtett természetben. A bennünk felparázsló öröm a legfényesebb istenbizonyíték; általa a remény bizalommá nemesül, és a kétely hitté.

Aki nem kételkedik önmagában és a világ rendjében, az emberi hierarchiában és a szabad akaratban, a bűnben és a szeretetben, s végül Istenben is, az nem keresztény. Nincs miért megváltani... Törekvésünk a jóra csak akkor lehet érvényes – és azért hiteles –, ha és mert a rossz grádicsain kelesztetünk fölfelé. Vissza-visszacsúsztatva, megmégyszerülve, de folyvást a magasba nézve.

Örökkék ég a felhők mögött. Az emelkedés mámore szédít, de nem vakít. Képzlettel tölt el, az Isten országának ígézetével. Haza indultunk.

* * *

Nincs más.

MÁTÉ-TÓTH ANDRÁS

Katolikus konfliktuskultúra

*Ha megkérdezünk 100 katolikust,
mi a legfontosabb az egyházban,
azt mondják majd, a szentmise.*

*Ha megkérdezzük őket,
mi a legfontosabb a szentmisében,
azt mondják majd, az átváltoztatás.*

*Ha erre azt mondjuk, akkor itt az idő,
hogy az egyházban változások legyenek,
akkor azt mondják, Isten mentsen tőle,
maradjon minden a régiben.*

Egyház – gettó vagy kivonulás

A provokatív alcímet kölcsönöztem. Tavaly jelent meg magyarul Alois Müllernek, a II. Vatikáni Zsinat egyik nagy teológus szakértőjének könyve a kereszténységről, melynek alcíme: *Gettó vagy kivonulás*.¹ A két magatartásmóddal a mai magyar egyházaknak, hívő keresztény csoportoknak élesen elkülönülő alternatívája, választási esélye. Ebben a kis tanulmányban ezt a két esélyt, ennek teológiai és pasztorális feltételeit szeretném boncolgatni.

A gettó falai és belső viszonyai

A magyar egyház – elsősorban a katolikus egyházra gondolok – a rendszerváltás előtt² gettóban élt. E gettó falait

1 Egyházforum könyvei 12.

2 Az előtt időhatározót itt csak a szocialista korszakra vonatkoztatva használom. Terjedelmi okokból nem fejthetem ki,

politikai, teológiai és pszichológiai téglákból építették. Az építkezésen az üldözö, egyházbénító ÁVH és ÁEH munkatársak mellett az egyház munkatársai is dolgoztak. Amikor felhúzták a falakat, szinte teljesen szilárdak voltak, és a hívő embereket választás elé állították: vagy börtönt is kockáztatva a föld alá vonulnak vagy becsületet és hitet kockáztatva kiegyeznek a hatalommal.

A gettó falait kikezdte az idő. Az eredeti, 50-es évekbeli szilárdságát lassan elveszítette.

- Először talán 56-ban, amikor az egész társadalommal együtt a katolikusok is úgy érezték, hogy egy korszaknak mindenképpen vége szakad.
- Majd 1964-ben, amikor a Magyar Népköztársaság és a Vatikán megkötötte a részleges megállapodást, s ezzel az európai enyhülési folyamat, valamint a II. Vatikáni Zsinat nyitását is valamelyest honosította.
- Később Mindszenty vatikáni leváltása és *Lékai bíboros-sá kreálása* jelentette az újabb amortizációs lépést, amikor az utolsó katolikus pap is elhagyhatta a pax Kadaricensis börtöneit, s a katolikus püspöki karban immár senki nem volt, aki csak kicsit is ellenezte a kontraszelektív alapokon, vatikáni áldással kialakított modus vivendit.
- A végső leomlás előtt még fontos megemlíteni, hogy 1974-ben Kiszely Károllyal, majd 1979-től a Merza Józseffel meginduló *katolikus szolgálatmegtagadók* hazai és nemzetközi egyházi megítélése közötti óriási különbség jelezte, hogy a fal ugyan áll, de régi szilárdságából már vajmi keveset őriz.

Miközben az egyház külső viszonyait illetően a fenti fázisok során az *ellenállás egyházából a beilleszkedés egyhá-*

milyen gettó-jelenség figyelhető meg a két világháború közötti katolikus egyház magatartásában és gyakorlatában. Erről ld. tanulmányomat a Valóság 1993 szeptemberi számában, Kereszténység, nemzet, erkölcs.

zává vált, belső magatartását illetően, pasztorális értelemben kettéhasadt az ellenállás és a párbeszéd egyházára.

Egy közbevetés

A lehető legtávolabb áll tőlem az, hogy leírásomban erkölcsi szempontokat érvényesítsek. Hitem szerint a „szívek és vesék vizsgálója” Isten és nem az ember. Amikor az ellenállás és beilleszkedés fogalmakat használom, akkor azoknak politikai, szociológiai és pasztorális jelentéseket tulajdonítok. A tárgyszerű és pontos leírásnak már csak módszertanilag is el kell kerülnie a megbélyegzéseket és felmentéseket, hiszen többek között az a feladata, hogy a jelen tervezés számára a múltból használható tanulságokat kreáljon és ne szenteket vagy bűnösöket.

Az ellenállás egyháza

Mit jelentett tehát az *ellenállás egyháza*, mire alapozta erejét, mik voltak a tervei? Az ellenállás egyháza abból a társadalmi helyzetből és identitástudatból indult ki, ami az egyházat a két világháború között jellemezte. Ezek legfőbb jegyei: az egyház az egyik legfontosabb társadalomalakító intézmény: iskolái, közjogi méltósága, történelmi szerepéből fakadó presztízse alapján nélkülözhetetlen kovácsa és kovásza volt a társadalomnak. Az akkori társadalom pedig az egyházban látta a garanciát legfőbb kulturális és karitatív céljainak megvalósítására. Az egyház a nemzet, az erkölcs, az oktatás és az egészségügy legfőbb támasza. Minekutána ennek a társadalom által minden szinten támogatott szerepnek a korszaka erőszakosan véget ért, az egyházban ennek emléke feldolgozatlanul tovább élt. Az ötvenes évek katolikusai, papi és egyházvezető generációja még abban a korszakban nevelkedett, tanult és dolgozott, amelyben az egyház központi és átfogó

szerepét csak kevesen kérdőjelezték meg. Amikor pedig ez a társadalmi szerep gyakorlatilag lehetetlenült, akkor ennek emléke határozta meg a katolikus egyház magatartását. Az a kísérlet jelölte ki a katolikusok életének, rizikó vállalási készségének belső és külső konfliktusait, hogy ezt az egykori szerepet valamiképpen fenn lehessen tartani.

Az exkluzív küldetéstudat

A magatartást meghatározta egyfajta teológiai felfogás is, melynek középpontjában az a meggyőződés állt, hogy az egyházat Isten azzal bízta meg, hogy egyedülálló intézményként közvetítse tagjainak és a kívülállóknak az üdvösséget: a tanítással, a kormányzással és a táplálással. Ezt a felfogást üdv-exkluzivitásnak is nevezhetjük, amit jól foglal össze a közismert hagyományos tanítás, miszerint „*extra ecclesiam nulla salus est*” (az egyházon kívül nincs üdvösség). A fent említett Alois Müller a gettóreakciókat két csoportra osztva megkülönbözteti a primitív és a magas szintű elzárkózást. Utóbbinak egyik válfaját *integralizmusnak* nevezi, ami ennek az exkluzivitásnak felel meg. Ennek főbb jellemzői szerinte: „megeringathatatlan hitbeli meggyőződés; harcos terjeszkedési készség; Isten országának gyakorta elsietett és indokolatlan azonosítása a konkrét egyházi tanok és egyházi befolyás érvényesülésével; rejtett vagy nyílt bizalmatlanság, esetleg elutasító magatartás az emberi kultúra autonóm igényű területeivel szemben; a nyitottság korlátozása az egyházon belüli fejlődés tekintetében; az egyház és a világ viszonyának egyoldalú meghatározása az egyház javára; az egyházi befolyás növelése érdekében az aggályok és fenntartások gyors megszüntetése; a hatalomnövelés érdekében a világi kultúrformák másolása, követése, valóságos azonosulás nélkül.”³

Természetesen e szigorú és tömör összefoglalás nem nyújt kimerítő leírást az egész integralizmus-jelenségről. Mindazonáltal a dolog lényegét megragadja és sejtetni engedti azokat az okokat, amelyek miatt ma az egyház sok tagja gettóba vonul, sokszor türelmetlenül lép fel, és nehezen vagy egyáltalán nem hajlandó figyelembe venni a mai magyar társadalom realitásait. A gettó belső élete az egyértelmű válaszok és viszonyok között folyik, s ez adja erejét, egységét.

A konfliktusmentesség vágya

A modern világra és a modern társadalmakra a mozgékony, mulandóság, változás jellemző. A divat szezononként éppúgy változik, mint ahogy az emberi érzések hullámoznak. Ez az egyházzal, hagyománnyal való viszonyban is lecsapódik, ami rendkívül zavarólag, sőt támadólag hat azokra a személyekre és intézményekre, akik/amelyek a fenti bizonyosság és biztonság gettójába húzódva élnek. Magyarországon a mesterségesen lefojtott társadalmi konfliktusok korszaka (ezt hívják pax Kadariensisnek, kádári békének) voltaképpen kedvezett is az egyházaknak – amennyiben azok identitásukat a tiszta tanítás és az egyházon belüli magasfokú fegyelem megkövetelése által vélték sérülésmentesen megőrizni. Amikor azonban ez a művi konfliktusmentesség összeomlott, és nemcsak a magyar társadalmi csoportok között, hanem az egyházon belül is a különböző irányzatok és személyek közötti nézet- és érzéskülönbségek felszínre kerültek, sőt a civil nyilvánosság előtt is megjelentek, akkor az egyházon belül némelyek erre a változásra egy újfajta, immár nem politikailag, hanem *dogmatikailag és egyházfegyelmileg motivált gettóba vonultak*. Tetéződött a támadás érzése még azáltal is, hogy az egyébként már korábban is félig áteresztő vasfüggöny lebontása után a modernizáltabb társadalmakban élő egyházak belső konfliktusai (az ÁEH jótékony szűrése nélkül) rááramlottak a hazai egyházi körökre és nagy riadalmat

okoztak. Nem is csak pusztán azzal, hogy ott a zsinati szellemiség körüli jobbra és balra történő kilengések amplitúdója a hazainál sokkal nagyobb, hanem azzal is, hogy az egyházi vezetés nyugaton ezekkel szemben sok esetben a hazaiak számára elképesztő türelemmel viseltetik.

Ha a korábbi politikai vasfüggöny a kommunista fennhatóság alá tartozó társadalmaknak a nyugati berendezkedésű társadalmaktól való erőszakos elzártságát jelképezi ma, akkor talán nem túlzás azt állítani, hogy e volt szocialista országok sok politikusa és egyházi vezetője a társadalomért vagy az egyházért érzett aggodalmától indítva önként egyfajta *szellemi vasfüggönyt* kíván újból leereszteni. Ezt a tendenciát számtalan példa igazolja.

- kelet-európai egyházmegyék tehetségesebb papnövéndékeit sokszor már nem Rómába küldik főpásztoraik, hanem konzervatívabb, néha Opus Dei fennhatóság alá eső szemináriumokba;
- kelet-európai szemináriumok egyre ritkábban fogadnak nyugat-európai előadókat, régi tudományos kapcsolatok szakadtak meg nyomtalanul, a papnövéndékek pedig még rövidebb nyugati továbbképzéseken sem vehetnek részt;
- jelentős egyházi személyiségek egyre többször bélyegzik egyházellenességnek akár a legelkötelezettebb katolikusoktól is származó kritikát, és követelnek a fennálló viszonyokkal szemben szinte totális lojalitást;
- az egyházi lapok közül sok egyre klerikálisabb, politikailag egyre jobboldalibb, a kritikusabb és árnyaltabb fogalmazó szerkesztőket és munkatársakat rövid úton eltávolítják a szerkesztőségből;
- erősödik a differenciálatlan zsinatellenesség, amely mindazokon a pontokon, ahol a zsinat kicsit is meghaladta az első vatikáni zsinat szellemiségét, ott árulással, szabadkőművességgel, amerikai zsidók lobbizásával vádolják a zsinati atyákat, szakértőket és ellensúlyozásul krypto-lefebriánus programot hirdetnek;

- egyházi vezetők és orgánumok egyre gyakrabban adnak teret azoknak a nézeteknek, miszerint a kelet-európai új demokráciákban a liberális és szocialista erők a korábbi kommunista egyházüldözést kívánják folytatni;
- bizonyos nyugati teológusok – közöttük számos zsinati szakértő – egyszerűen a tiltott szerzők listájára kerülnek: nézeteiket egy lendülettel elítélik, könyveiket bojkottálják, személyüket megbélyegzik.

Ezekből a példákban is jól látható, hogy milyen témákkal és intézkedésekkel kapcsolatosan érhető tetten a hazai modernellenesség gettója. Mindezen folyamatok és konfliktusok mögött lényegében egyfajta *hitetlenség* húzódik. Azok, akik hitüket az egyszer megfogalmazott hagyomány érintetlen átörökítésébe, az egyházi intézmények és viszonyok folytonos megszilárdításába vetik, voltaképpen nem abban az Istenben hisznek, aki dinamizmust, erőt jelent, s aki Jézus Krisztusban bizony társadalmi és egyházi rendet felforgatónak, az eredeti küldetésre és hivatásra emlékeztetőnek valamint a status quo-val szemben felette kritikusként mutatkozott. Azok inkább úgy vélik, hogy a tanítóhivatal kijelentéseit egyedül a tanítóhivatal értelmezheti a tanítóhivatal kijelentései alapján. Erre a hitetlenségre illik Morel Gyula innsbrucki jezsuita szociológus találó mondása: a hagyomány az elhunytak élő hite, a tradicionalizmus pedig az élők elhunyt hite.

Konfliktuskultúra

Az egyházon belüli ilyen polarizálódás konfliktusokhoz vezet. Egyházi alkalmazottak állnak értetlenül és bénultan a velük szemben felhozott eretnekség és hűtlenség vádjaival szemben. Ha pedig ezeket a kifogásokat egyházi előljárók fogalmazzák meg, akkor sokan lojalitásuk sokszoros bizonygatásával próbálják megőrizni egyházi tevékenységük szabad területeit miközben észrevétlenül közvetve

alátámasztják a terjedő konzervativizmust és gettóreakciókat. Ezért különösen indokolt, hogy az egyházon belüli konfliktusokat egy modernebb szemlélettel közelítsük meg.

Konfliktus elméletek

Peter Hünermann, a nemzetközi teológustársaság elnöke egy rövid tanulmányban összefoglalta a 19. és 20. század új belátásait a konfliktusokról, mint emberi és társadalmi problémákról.⁴ Max Webertől kezdve a szociológia a konfliktusokat már nem tekinti mindenképpen kerülendőnek, hanem éppen a társadalom életét és fejlődését szolgáló, azt kiemelten előrevivő jelenségnek. Weber optimizmusával szemben Simmel óvatosságra intett és rámutatott, hogy csak bizonyos feltételek teljesülése esetén építő a konfliktus. Dahrendorf szerint a társadalom eleve konfliktív valóság és a szociológia voltaképpen konfliktuselmélet. A még újabb kutatások a konfliktusok többpólusúságát és több dimenziósságát emelik ki, jelezve, hogy a pusztán szembenállás és a leszűkített konfliktusanyag az érdekütközéseket nem képes a résztvevők hasznára fordítani.

A fenti reflexiós folyamat végképp meghaladja Hobbes nézetét, miszerint az „ember embernek farkasa” és a marxista bipoláris osztályharc elméletet is, mert ezek a társadalmi konfliktusokat a valóság összetettségéhez képest leegyszerűsítve elemezték és ennek alapján véltek megoldásokat találni.

A konfliktuselméletek újabb eredményeinek ismerete az egyház számára rendkívüli jelentőségű segítséget jelent. „Az egyház – fejti ki Hünermann – a kinyilatkoztatásban adott isteni eredete ellenére mélyen emberi. Istennek és az embereknek valamint az embereknek egymás közötti viszonyának minőségén válhat leolvashatóvá, milyenek alkotta Isten Jézus Krisztusban történt önközlé-

4 Theologische Quartalschrift 173 (1993), 1, 18-31.

sében.”⁵ A konfliktuselméletek ismeretében az egyháznak könnyebb saját emberi mivoltából fakadó belső konfliktusait nem egységbontásnak és az egyházon belüli szembenállásnak tekinteni, hanem olyan természetes adottságnak, melyek megfelelő kezelés esetén az egyház emberi alakjának fejlődését szolgálhatják. Olyan intézményeket és gyakorlatot kell az egyháznak kialakítania, amely a konfliktuskezelésével kézzelfoghatóan képes bemutatni a megváltás gyümölcseit.

Az egyház történetében a konfliktusok egész sorát figyelhetjük meg. Az „aposztázia” és „szkizma” fogalmak, továbbá az „ortodoxia és eretnekség” fogalompár már a korai egyházban a legsúlyosabb konfliktusokat nemcsak leírta, hanem teológiailag értelmezte is. Az aposztázia a keresztény hittel való szembefordulást jelentette. Az érintettel meg kellett szakítani minden kapcsolatot, mert az ismert igazságnak fordított hátat. A szkizma az egyházi közösségtől való elkülönülést jelentette, párosulva az illetékes egyházi tekintély megtagadásával. Az egyházi tekintéllyel való esetleges visszaélés lehetőségét a skizmák esetén nem vették figyelembe. A herezis eredeti értelemben irányzatot, iskolát jelentett. A keresztény igazságok rendszeréről vallott felfogás azonban egyre inkább a félreérthetetlenül körülhatárolt és zárt tételek modelljét vette alapul, s ennek következtében az eretnekek csak fegyelmezetlen, túlzottan büszke emberek lehetnek, akik az egyházétől eltérő útra tértek.

Johann Adam Möhler 1825-ben adta ki „Az egyház egysége” c. művét, amely a katolicizmus alapelvét az első három század egyházi életén keresztül mutatta meg. „Bár a hívők egységet alkotnak, mind megőrzi saját egyéniségét” – szól kutatásainak summázata. Ezt a möhleri alapállást tette magáévá a II. Vatikáni Zsinat, amely a sokféleségben megmutatkozó egységet vallja. A *Lumen gentium*

konstitúció 23. pontjában használja a legélesebb fogalmat erre az egyházfelfogásra: „A részegyházak az egyetemes egyház képmásai: bennük és belőlük valósul meg az egy és egyetlen katolikus egyház.” Ugyanezt idézi a CIC 368. paragrafusa is. Ezt a sokféleséget az ősegyházban a Lélek inspirációja tartotta katolikus egységben – tehát nem egyformaságban. A II. Vatikáni Zsinat egy további intézményes biztosítékot is hozzáilleszt: „a szigorú, vertikális hierarchikus struktúrát, amely legegységértelműen az I. vaticanium Pastor aeternus dogmatikus konstitúciójában csapódott le.” Ezt az egyházmodellt az ellenreformáció apologetikája ihlette és Bellarminnak az egyházzól mint tökéletes társaságról szóló nézete alakította ki. Lényege pedig, hogy a pápa magától az Úrtól közvetlen kapja hatalmát, melyet ő és minden utóda közvetlenül érvényesíthet. E strukturális egységgarancia miatt a hatályos CIC a részegyházakat nem is tekinti „erkölcsi alanyoknak”, hanem csak az egész „katolikus egyházat és az apostoli széket”⁶.

A zsinati egyházzszemlélet e sajátos kiegyensúlyozatlansága erősen hozzájárult a katolikus egyházon belüli feszültségek kialakulásához és elmérgesedéséhez. A megoldás Hünermann professzor szerint egyrészt szemléleti, másrészt szerkezeti természetű. Az egyháznak következetesen át kell alakítania hivatalfelfogását és gyakorlatát a társadalomtanában jól ismert szubszidiaritás elve alapján. Az egyháznak mint társaságnak természetéből adódó feszültségeinek kezeléséhez pedig közvetítő grémiumokat kell felállítani, melyek egy-egy részegyházi vagy éppen egyházközségi konfliktus esetén a feleket kísérik az igazodás versus kirekesztés súlyos alternatívájából.⁷

6 Vö. CIC 113 és 114.

7 Hünermann 30-31.

Konstruktív konfliktus

A konfliktusokhoz lehetőleg úgy kell viszonyulni, hogy a destruktív oldalát kontroll alatt tartjuk és a konstruktívra építünk. Ahhoz, hogy ez lehetséges legyen, meg kell ismerkedni a konfliktuskezelés néhány alaptípusával. Mindenekelőtt a konfliktusokban megkülönböztetjük a *kapcsolati* és a *tárgyi* dimenziót. Az a mindkét dimenzióban előnyös konfliktuskezelés, amely a kapcsolat területén aktív marad, a tárgyi területen pedig pozitív lépést tesz lehetővé. A *konfliktust kereső*, erőltető magatartás mindenképpen a tárgyi szinten érvényre akarja juttatni érdekeit, s ezért feláldozza akár a kapcsolatot is. A *konfliktuskerülő* magatartás mind a személyes mind a tárgyi szinten passzív marad és megengedi, hogy a döntéseket mások hozzák. A „szőnyeg alá söprés” stílusa hasonlít az elkerüléshez, de a kapcsolat jó atmoszféráját akár a tárgyi érdekek feladásával is meg akarja őrizni. A *kompromisszum* a tárgyi és a személyi vonatkozásban egyaránt megpróbálja a felek mindegyikét valamennyi engedményre rábírni, ami persze azzal a veszéllyel jár, hogy a döntés rossz lesz és a rendezetlen személyes viszonyban kisvártatva újra konfliktus születik. A *konfrontálódás* módszere: az ellentétes érdekeket minél erőteljesebben felszínre hozni és mind a kapcsolati, mind a tárgyi szinten átfogó, közös megoldást megcélozni. Ennek feltétele, hogy a konfliktus szereplői képesek és képesek legyenek eddigi álláspontjukat egy metakommunikatív szinten közös harmadik koncepcióba foglalni. Ez utóbbi tűnik az ideális konfliktuskezelési technikának.⁸

Rezignáció

E vázolt kép alapján sokan visszahúzódnak az egyházból a magánszférába és elkerülik a konfliktusokat. Még köz-

⁸ Hans-Georg Ziebertz, *Kommunizieren lernen über Konflikte*, Kath.Bl. 118 (1993), 245-250; uő., *Konfliktbewältigung in der Kirche*, Diakonia 24 (1993) 118-126.

vetlenül a rendszerváltozás után felajánlották segítségüket, szaktudásukat és idejüket az egyháznak, de gyakran nem kaptak mást, mint megaláztatást, vádakat, miszerint bomlasztani, partizánkodni akarnak. Néhány éves küzdelem után, miközben saját szakmai és anyagi előretartásokat takaréklángon égették, most rezignáltan visszatérnek civil foglalkozásukhoz, és kínosan kezdenek ügyelni arra, hogy ne hívják őket egyházi rendezvényekre, és egyáltalán nem járulnak már hozzá, hogy rájuk hivatkozzanak a laikusellenességet takargatván.

Progresszív gettó

Egy másik típusú reakció az egyházon belüli progresszív gettó kiépítése. Ezek olyan körök, amelyek megkíséreltek az átalakulás első szakaszában valódi egyházi kompetenciákra szert tenni, és néhány olyan égetően szükséges belső reformot végrehajtani, amelyet a II. Vatikáni Zsinat tanítása és az ennek alapján ma hatályos, 1983-ban kiadott CIC előír. Minthogy nem sikerült szinte semmit elérniük, ezért rezignáltságukban „egyházi nyugalomszigeteket laknak be”, ahol a hasonorsúak és –gondolkodásúak egyszerűen lelki és szellemi táplálékot nyújtanak egymásnak. A Rahner által egyházi hideg napoknak nevezett korszakban ők a túlélésre rendezkednek be.

E „progresszív gettó” valamilyen reményt is hordoz magában. A magyar egyház egyik nagy gondja ugyanis az intézményi hálózat hiánya. Valójában szinte csak püspökségek és a plébániák léteznek, az egyházi iskolákat leszámítva. A háború előtti Magyarországon számos egyházi egyesület működött, amelyeknek a saját működési területén viszonylag nagy önállóságuk volt. Ma ez hiányzik. Ha ezekből a „progresszív gettókból” lassan kialakulna a szubszidiaritás elvén a viszonylagos önállósággal rendelkező egyházi intézmények hálózata, akkor esetleg ezek egy egyházi modernizáció érlelő tégelyeivé, kezdetleges reform-intézményeivé válhatnának. E reményt megalapozza

talán Tomka Miklós vallásszociológus nézete, miszerint az egyházi „második társadalom” a Kádár-Lékai érában a számos kisközösségben már kiforrott önállósággal rendelkezett, amelyet a rendszerváltás utáni átalakulás csak bizonyos ideig szívott fel. Ahogy a professzionális politikai szféra vártnál gyengébb hatékonysága miatt csalódott személyek a civil társadalomba húzódnak vissza, ugyanez a szcenárió megfigyelhető lesz az egyházi mozgásokban is.

A rezignáció azonban nem a hit magatartása, – jóllehet megvádolni miatta senkit nem szabad. A legfőbb nehézség nem a gettósodás struktúrája, hanem a gettóba vonulók hangulata. Amint ugyanis a konzervatívok és a progresszívek is kölcsönösen gettóba vonulnak, az egyházban még inkább megszűnik az egyébként is rettentően gyenge kommunikáció. Kommunikáció nélkül viszont nincsen közösség.

Vízió

Paul M. Zulehner bécsi teológusprofesszor 1989-ben kidolgozott osztrák viszonyokra nézve egy rezignáció elleni stratégiát, amelyről talán idehaza is hasznos elmélkedni. Alaptétele így hangzik: rezignációval szemben a leghatékonyabb a vízió. Egy bibliai idézet alapján fejti ki, hogy mire is gondol:

„Abban az időben az Úr ritkán hallatta szavát; jelenéseket is ritkán lehetett látni. Az egyik nap mégis megtörtént, hogy Éli a szokott helyén aludt. A szeme már kezdett gyengülni, nem sokat látott.” (1 Sám 3,1-4).

Ebben a helyzetben, amikor az Úr szolgálja már alszik, nem is lát, az Úr a kis Sámuelét szólítja meg, aki csak többszöri felszólítás után döbben rá, hogy nem Éli kíván vele beszélni, hanem maga az Úr: „ugyanis még nem ismerte az Urat, még nem volt része abban, hogy az Úr megnyilatkozzék neki”(7). Nos itt az ideje, hogy a felnőtt

és felelős keresztények rádöbbenjenek, hogy az Élik mellett meghívást, látomásokat, víziókat kapnak, melyek vállalása legalább olyan nehéz, mint Jónásnak Ninivébe menni.

Ha valakit meg akarsz tanítani úszni, vezesd a tengerpartra és ébreszd fel benne a tenger iránti szerelmet. A vízióknak egy szervezet életében többféle szerepe van. Először is a szervezeteknek egyszerre többféle jövőképe van, melyeket scenáriókba öntenek. Vannak közöttük kívánatosak és kerülendők. A víziók segítenek abban, hogy megtanuljunk különbséget tenni az elérendő és a nem kívánatos célok között, miközben ráirányítják a figyelmet azokra a ma meglévő pontokra, amelyek jövőt ígérnek. A vízió kritikus mércét állít. A kritika eredeti jelentése különböztetni. Ahol tiltott a vízió, ott hiányzik a kritika is – és fordítva. A víziók mozgósítanak, tette szorítanak, felszínre segítik a szervezeten belül meglévő enegiatartalékokat. Persze ahhoz, hogy ilyen hatással legyenek, „lakható” vízióknak kell lenniök, vagyis a munkatársaknak el kell tudni képzelniük, hogy ebben a jövőben helyük van.

Azokban a konfliktusokban, amelyeket a modernizálódó keresztényeknek Éli-jellegű felelősökkel kell megélnie néhány fontos szabályt érdemes betartani:

- Nem engedem meg senkinek, hogy az egyházzal kapcsolatos pozitív élményeimet a magatartásával tönkretegyje bennem. Isten hívott meg, nem a pápa, püspök vagy plébános.
- Megvizsgálom magamban, vajon nem azért tudnak a tradicionalisták olyan mélységesen megbántani, mert a magamban meglévő hagyományhűséggel nincs kiegyensúlyozott viszonyom.
- Megértem, ha lehet, hogy a tradicionalisták nemcsak az egyházat féltik, hanem saját élettörténetüket nem akarják semmissé nyilvánítani a megváltozott körülmények között.

- Az agresszív és igazságtalan támadásokkal szemben jogi eszközökhöz fordulok, mert magamat és másokat sem akarok kitenni az elszabaduló indulatok és visszaélések parttalan áradatának.
- Nem engedem, hogy a tradicionalisták elhitessék velem, hogy csak ők hűek az egyházhoz és a pápához, és csak ők tisztelik Máriát.
- Örömmel nyugtázom, hogy sohasem a progresszívak okozták az egyházszakadást, az mindig jobbról fenyegetett.
- (Ha pedig valaki megkérdezné, hogy miért nincsenek szabályok arra, hogyan kell viselkedni a progresszistákkal szemben, hadd kérdezzem vissza, ki is lenne az az egyházvezetésből, akire ezeket alkalmazhatnánk...)

A magyar egyház jövőjének modernizálódása azon fordul, hogy a mai keresztények mernek-e vizionálni. Mernek-e az egyházzól és a társadalomról szóló álmaikkal saját közösségeik szolgálatára szegődni. S van-e olyan mélysége ezeknek az álmoknak, hogy ezek erejében hordozóik vállalják a konfrontatív konfliktuskezelésből megszülető közös tervet. Bizonyosnak tűnik számomra, hogy ez a jövő elsősorban hit kérdése. Abba vetett hité, hogy Isten a változás Istene.

Következő számaink témái:

(zárójelben a lapzárta időpontja)

- » **Lelkiismeret és erkölcs (május 1.)**
- » **Fiatalok egyháza (augusztus 15.)**
- » **Pénz, pénz, pénz (október 30.)**

PERSPEKTÍVA

Összeállította: Dévény István

Ki a keresztény? A szó jelentéstartalma alapján az, aki számára a „kereszt” az élet középpontjában áll. Nem akármilyen kereszt, hanem Krisztusé. A nyugati nyelvek ezért inkább a személyt hangsúlyozzák, amikor „keresztényről” beszélnek: a németeknek der Christ, angoloknak the Christian s a franciáknak (kissé már formálva) le chrétien. Az evangéliumok Jézusához való felzárkózás legegyszerűbb megfogalmazását pedig ez a szó adja: „... vegye fel keresztjét és kövessen engem.” Követni, nyomába szegődni – gondolkodásmódban és cselekvésben.

A kétezeréves történelem során kialakult és megszilárdult hitvilágnak fogalmakban, szavakban történő megfogalmazását azonban úgy tűnik – ma

Joseph Ratzinger

A keresztény hit

nem könnyű minden további nélkül átvenni. „A keresztény hit igazi tartalmát, sajátos értelmét manapság a bizonytalanság köde veszi körül – jobban, mint valaha történelmünk folyamán.” Így kezdi **Joseph Ratzinger**, 1967-ben még tübingeni egyetemi tanár, a kereszténységbe való bevezetését (**Einführung in das Christentum. Magyar fordítása: A keresztény hit, Bécs, OMC, 1976**). Több mint 25 esztendő telt el azóta, vajon könnyebbé vált mára a helyzet? Lehetséges lenne, hogy „korszerű” vagy éppen „időtálló” definícióba sűrítjük a kereszténységet, ahogy pl. a geometriában néhány szóval megmondjuk, mi a körvonal „lényege”.

Sikerülhet ez valaha? Vajon csak a teológusok ködösítének, vagy a hit helyzete vált ködössé a mai világban? Egyáltalán elegendő lenne az apostoli hitvallásra hivatkozni – s máris kész a meghatározás? Vagy csak az evangéliumból kell idézni a két főparancsot, Isten és a felebarát szeretetét, s biztos eligazítás birtokába jutunk? De mit jelent ez „aprópénzre” váltva, a mindennapi élet történé-

seibe állítva? S hogyan érintkezik a hitvallás azzal a tudásanyaggal, amelyet különben birtoklunk? Akarva-akaratlan a természet és természetfeletti, a hit és a tudás, a kegyelem és az evilági valóság, a kultúra és a vallás, végeredményben a „szent” és a „profán” kapcsolatára irányul figyelmünk, itt keresünk választ – s ez nem könnyű.

Keresnek sokan, keresnek talán a fiatalabb nemzedék képviselői is. Legtöbben nem is valami elvont meghatározást, inkább nagyon konkrét jelzést: Mit ér még ma is a keresztény vallásos hit, hol található lényegi helye mindennapi életünkben? Vagy igaza lett végül Marxnak és Freudnak, hogy egyetlen szerepe a túlvilági életbe vetett hit és remény, mert így sokkal könnyebben bírjuk ki az élet minden gondját, baját, s a halál fenyegetését?

Peter Eicher

Még mindig katolikus?

Peter Eicher, a paderborni egyetem teológiai tanára (laikus! öt gyermek apja!), kiváló teológiai könyvek szerzője, 23 éves lányától kapta ezt a kérdést: „Úgy sajnálom, hogy ennyire katolikusnak kell lenned. Egyáltalán hogy lehetsz te még katolikus?” Az apa nagyon kimerítően, egyúttal nagyon kritikusan, egyházkritikusan és önkritikusan válaszolt, s ez most könyvként jelent meg, amelynek címe a lánya, Manuela által feladott kérdés: **Wie kannst Du noch katholisch sein? (München, Kösel-Verlag, 1993, 247 o.)**. A válasz főutakon és mellékutakon át árad. Levelek, beszélgetések, válaszlevelek, viszonzások. A téma azonban mindig ez: Hol helyezkedhet el ma a gondolkodás és cselekvés világában a keresztény értékrend. Az őszintén feltárt személyes gondok, problémák annyira egzisztenciális, annyira személyből jövő és annyira személyhez szóló szinten játszódnak le, hogy a könyv ismertetésére nem lehet vállalkozni. Néhány idézet talán sejteti, hogyan nyúl hozzá a teológus a kérdéshez.

„Hol van a hitem, hol találhatóék gyökereim, mit kezdek félelmeimmel? Meg vagyok győződve, hogy a Názáreti Emberfia szemein keresztül Isten néz ránk. Ezek az emberi szemek megértő, velünk együtt nevető, velünk együtt szenvedő tekintetet sugároznak. Úgy, ahogy egy figyelmes jóbarát, egy élesen látó próféta, egy fölénk hajló édesanya tekintete fordul felénk. Szemek, amelyek megvilágítják azt, ami bennünk van, s leleplezik azt, ami hamis. Szemek, amelyek látják a szenvedést, s pillantásukkal gyógyítanak. Milyen másként ábrázolják Krisztust a koraközépkor festményei: a test a négy égtáj irányában van az életfára kifeszítve, s Krisztus nyitott szemmel tekint erre a világra és a túlvilágra. Mennyivel jobban előtűnik itt a lényeg, mint a későbbi idők ábrázolásain, ahol a vérző Krisztus csukott szemekkel feszül a keresztfára.”

Ezt a részletet **Peter Eicher** könyve tengelyének érzem, hisz előtte és utána nagyon egyszerű beszámolók olvashatók arról, mi látható ebben a világban és az egyházban, ha az ember látni tud. De arról is, hogy mit tud tenni a maga szűk kis körében. „Világhódító kereszténységről” nincs itt szó, inkább a mindennapi életben is akart felszabadító pillantásokról, egyáltalán arról a készségről, hogy az ember képes legyen minden emberben az embert látni, de arról is, hogy nagyon kicsiny „megváltó” tettekre minden reménytelenség ellenére képesnek érezzük magunkat. Látni, segítségre ugrásra készen lenni, de soha semmin meg nem botránkozni: szociális tettbe áramló misztika – ezt olvasom ki a paderborni teológus könyvéből. Ez a válasza arra a kérdésre, hogy „mit számít a mai embernek az, ha keresztény.”

Hosszú utat járt be a hívő gondolkodás a legújabb korban, amíg eddig az „alázatos” célkitűzésig eljutott. Ugorjunk száz esztendő t visszafelé. Ennek az időszaknak egyik legismertebb

Adolf von Harnack

A kereszténység lényege.

protestáns teológusa,

Adolf von Harnack az 1899-1900-as tanév téli szemeszterében az összes fakultás hallgatói számára előadásokat tartott a berlini egyetemen a kereszténység lényegéről: **”Das Wesen des Christentums”** (már régóta nem került sor a könyv újabb kiadására). Optimista hit töltötte meg gondolatait – a korszellemet juttatta kifejezésre lendületesen védelmezte az európai kultúra és a kereszténység együttes, sőt párhuzamos fejlődését.

Hitt abban, hogy Isten és a világ, vallás és kultúra, a hívő világlátás és a „profán” tudás, az isteni igazságosság és evilági (polgári) életrend szépséges harmóniában ötvöződnek eggyé, Isten Országá szinte fogható közelbe került, az az Ország, amely minden emberit egyesíteni tud. „Magasröptű, csodálatos eszményt sugároz vallásunk – mondta Harnack. Történelmi utunkon ez a cél csillagként vezéreljen bennünket. Hogy az emberiség célbajut-e, ki tudja előre megmondani. De közelednünk lehet és kell feléje, s ez ma – ellentétben a két-háromszáz évvel ezelőtti helyzethez – erkölcsi kötelességet ébreszt fel bennünk. Azok, akiket érzékeny és prófétai lélek tölt el, azok nem tekintik utópiának, hogy elérkezik a szeretet és a béke országa.”

Oswald Spengler

Nyugat alkonya.

Közel két évtized múltán már **Oswald Spengler** több mint ezer oldalas műve volt a bestseller. A nyugati kultúrvilág pusztulásáról írt műve, **”Der Untergang des Abendlandes”**, öt év leforgása alatt (1917-1922) 47 kiadást ért meg (legújabb kiadása: **München, dtv-Sachbuch, 1993, ezt megelőzően München, Beck, 1989**). Ez lett az első világháború borzalmait átélt polgári társadalom olvasmánya, s az újabb kiadások jelzik, hogy ma ismét az érdeklődés előterébe került. Alapgondolata: a történelemben minden államforma és minden kultúrárték végigjárja a születés, bontakozás, termékenység és hanyatlás periódusait, s helyet ad a következőnek.

Ez a sors vár a kereszténységre is, mert a történelem logikájával nem lehet szembeszegülni. Könyvének befejező szava: *Ducunt fata volentem, nolentem trahunt*, a végzet vezeti azt, aki elfogadja, aki viszont szembeszegül vele, azt vonszolja. Oswald Spengler német történész, a nagy háború előszelének érzetén kezdett ehhez a munkához, s mint kívülálló próbálta mérlegre tenni a kereszténységet is, amelynek „lassan lejár az ideje.”

Az első világháború – amikor még sejtelmük sem volt a népeknek arról, hogy nemsokára jön a még borzalmasabb második – igazolni látszott ezeket a sejtéseket. Megrettenetek attól, ami történt: keresztény népek éveken át gyilkolják, pusztítják – és gyűlölik – egymást. Ez az atmoszféra még a katolikus értelmiséget is megfertőzte. A francia **Léon Bloy** (1846-1917) – akit szokás katolikus írók közé sorolni – naplójegyzetében olvastam, hogy boldogan éhezik annak tudatában, hogy német gyermekek éhen pusztulnak. Tábori lelkészek prédikációs gyűjteményében sem sok vigasztalót találtam. Hová tűnt a lényeg? Vagy pontosabban fogalmazva: egyáltalán mi is a lényeg? A kereszténység legbensőbb rétegét kellett a sok „keresztény kurzus”, „keresztény szervezet”, „keresztény irodalom”, „keresztény művészet”, „keresztény párt”, „keresztény nevelés”, „keresztény kultúra” között felfedezni.

A dán **Sören Kierkegaard** (1813-1855) kritikus szellemisége tört be a világháború után – elsősorban a protestáns – teológiai életbe. Hallgassuk meg egyetlen gondolatát: „Azt, hogy mi a kereszténység, tudni lehet anélkül is, hogy valaki igazán keresztény lenne. Egészen más dolog azonban, hogy tudni lehet-e azt, hogy mit jelent kereszténynek lenni anélkül, hogy valaki igazán keresztény. Az egészben az a visszatetsző, hogy már kéthetes korban kereszténnyé válhat valaki, hiszen így elérhető az, hogy olyan keresztényeket lehet találni, akik még nem váltak igazán kereszténnyé. Olyan korán történik a kereszténységbe való átmenet, hogy az végeredményben csak a

kereszténnyé válás lehetőségét adja meg. Akit megkereszteltek, annak életében el kell érkeznie annak a pillanatnak, amikor, bár tudja, hogy keresztény, meg kell kérdeznie önmagától, hogy mi a kereszténység, azért, hogy egyáltalán kereszténnyé válhasson. A keresztségben mindenki nevet kap a kereszténységtől, s ezen név alapján már keresztény. De csak akkor valóban az, ha erre elhatározza magát. Miért nem kérdezi senki, hogy mi a kereszténység? Azért, mert azt hisszük, hogy mi minden további nélkül keresztények vagyunk.”

Aki figyelmesen olvassa ezt a gondolatot, érezheti, hogy nem a gyermekkeresztelés ellen beszél Kierkegaard, hanem a „magától értetődő” keresztényeket hívja fel eszmélődésre. Egyetlen idézetet hoztunk tőle, de alapjában véve egész életműve erre irányul, s tör be nagy erővel a világháborút követő esztendőkből: a hit az ember legbensőbb akarását, vállalkozását követeli az embertől, s itt, a lélek legbenső mélyén és nem a kultúra ápolásában, vagy a társadalmi életrend megváltoztatására való törekvésben érlelődik meg. Ez a „befelé forduló”, az evilági aktivitástól visszahúzódó keresztény szemléletmód erősödött fel ebben az időben s megtöltötte nemcsak a teológusok könyveit, hanem a szószéki igehirdetést is egészen addig, amíg egy újabb háborús katasztrófa előszelét lehetett érezni. Itt tűnt ki, hogy a világtól való visszahúzódás katasztrófális következményekhez vezethet: a keresztény hit elveszíti kritikus, vagy éppen irányt jelző erejét, amely képessé tenné arra, hogy megmérje és selejtezze a politikai döntéseket, az evilági ideológiákat, a technika eredményeinek alkalmazását, a kommunikációs eszközök térhódítását, a társadalmi életben érvényesülő (vagy éppen nem érvényesülő) igazságosságot, egyenjogúságot.

A kifelé is és nem csupán saját üdvösségén munkálkodó kereszténység új értékelésében nagyon jelentős, amire ebben az időben történettudósok vállalkoztak. A következő kérdéskörben kezdtek vizsgáldni: milyen szerepet ját-

szott a múltban a kereszténység az emberi – tehát profán – kultúra létrejöttében, s mi várható a jövőben kereszténység nélkül.

Az angol **Christopher Dawson**, a koraközépkori európai

történelem kutatója 1931-ben jelentette meg könyvét a kereszténység újkori feladatairól, s ez most újabb kiadásban is megkapható: **Christianity and the New Age (Manchester, Sophia Institute, 1985, 108 o.)**. „New Age”, mondta Dawson már több mint hatvan évvel ezelőtt. Kérdése: lehetséges lenne, hogy a civilizáció és az európai kultúra túléli a kereszténységet? Lehet még remélni, hogy az a kultúra, amelyet sajátunknak mondhatunk, megmarad, ha a kereszténység eltűnik? Erre a lényeges kérdésre Dawson nagyon határozottan felel: nem, mert a mi „nyugati” világunk alakulásában és megmaradásában a keresztény „léleknek” döntő szerepe volt.

„Minden igazi keresztény emberben a változtatni akarás csírája rejtőzik, ha igazán él a lelke, s a szokás vagy megcsontosodott előítélet nem tette erőtlenné. Kereszténysége azt jelenti, hogy meg akarja változtatni a világot, hiszen természetfeletti életének misztériuma így mutatkozik meg igazi mivoltában. Az egyház szerepe abban áll, hogy ne csupán jó, hanem lelki embereket segítsen világra jönni. Abban a mértékben, ahogyan az egyház ezt a feladatát teljesíti, úgy áraszt a világba teremtő szellemi energiákat. Ha a só elveszítette ízét, akkor a világ káoszba zuhan és élettelenné válik – ha a kereszténységnek nincs többé szellemi ereje, semmit sem képes megváltoztatni, akkor újra előtör a rendezetlen ősállapot. A lélek erejétől megfosztott kereszténység már semmit sem képes megváltoztatni, nem szolgálja sem a természetes, sem a természetfeletti világot. Reményünk, hogy mindez nem következik be, mert az egyházban szinte hihetetlen regenerációs erő rejtőzik. Az egyház az a megtapasztalható eszköz,

Christopher Dawson

Kereszténység
és New Age

amelyen át a Lélek betér a világba, s új emberiséget képes támasztani.”

Christopher Dawson ennek a jó száz oldalas összefoglalásnak háttérét későbbi műveiben vázolta fel. Elsősorban azt az időszakot vizsgálta, amely a Római Birodalom összeomlásától (5. század) a 9. századig tartott, s az egymást követő népvándorlásban látszólag mindent elsötétített, mert pusztulásra ítélte az eddigi kultúrértékeket. Úgy tűnt, hogy az antik kultúrvilág műveltségisménye áldozatul esik a „barbárok” előretörésének. A fény azonban a „sötét középkorban” is pislákol tovább. A szerzetesi közösségek radikális kereszténysége nem csupán lelkeségi elmélyülést, az aszketikus életideál szolgálatát jelentette. Szerzetesek másolták a görög-római tudományos, bölcséleti, jogi, államszervezeti munkákat is. Ezt a hosszú időszakot (ötszáz esztendőről van szó!) tudományos, művészi alkotásokkal, szociális tettekkel egyedül a kereszténység élte. (**Christopher Dawson, The making of Europe, London, 1932; megjelent magyarul is „Európa születése” címmel**). Később is, öregkorában vissza-visszatért a gondolat: Európa kulturális bontakozásának a kereszténység volt a motorja (**Religion and the rise of Western Culture, London, 1950**). Történeti adatait, bizonyítékait nem lehet itt felsorolni. Ez utóbbi könyvének egy részlete álljon itt, mintegy összefoglalásként:

„Hogyan történhetett, hogy a világ összes kultúrái közül szünet nélküli szellemi nyugatalanság egyedül Európát rázkódtatta meg és alakította? Ez a szellemiség nem elégedett meg a hagyományok változhatatlan törvényével, amely a keleti kultúrákra jellemző. Mindez azért történhetett, mert a háttérben nem olyan vallásos erő állt, amely változhatatlan és időtlen tökéletességi eszményre szegezte szemét. Inkább az a szellem, amely az emberben akar megtestesülni és a világot akarta formálni. Nyugaton nem csontosodott meg a vallás ereje olyan mértékben, mint ahogyan a konfucianizmusra épülő kínai államban,

vagy India kasztrendszerében. Ez az erőcentrum szabadságot és autonómiát teremtett, hatékonysága nem korlátozódott a vallásos világra, hanem kiáradt a társadalmi és szellemi élet minden területére.”

Érvényesnek mondható mindez még ma is? Új szellemiség ma – Európában – a kereszténység által? **Karl Gabriel**, német teológus és szociológus óvatosan tekint a jövőbe, s próbálja felvázolni

Karl Gabriel
Kereszténység
hagyomány és posztmodern
között

azt a kereszténységet, amelynek nem csupán saját maga számára van jövője, hanem tevékeny szerepe és feladata is az emberiség közös jövőjének alakításában: A kereszténység helyzete a hagyomány és a „legmodernebb modern” világ között (**Christentum zwischen Tradition und Postmoderne, Freiburg/Basel/ Wien, Herder, 1992. 220 o.**).

A szociológus a társadalom képét vizsgálja, tényeket tár fel, azokat analizálja, erre a konkrétumra építi elméletét, s adott esetben még prognózisát is. Karl Gabriel Németország területén folytatott vizsgálatokra támaszkodik, elemzése kifejezetten erre az országra érvényes. Az országhatárok azonban ma már nem jelentenek határt szellemi irányú mozgalmak, társadalmi alakulások előtt, számolhatunk ezért azzal, hogy európai jelenségeket elemez. Eredményei óvatosan általánosíthatók.

„Mi történt az intézménnyé szilárdult kereszténységben, az egyházakban? – teszi fel a kérdést műve elején. Húsz év óta tanúi lehetünk annak, hogyan kezdődik el befejezésre ítélt története? Nyugat-európa fejlett társadalmaiban merül fel ez a kérdés ... Egyre több ember vonja ki magát a kereszténységnek egyházas életformáló ereje alól. Egyre többen maguk mérik meg, milyen viszonyuk legyen az egyházhoz. A többség az egyház által megjelölt életprogram ellenére választ magának utat.

Ugyanakkor a hagyományos értékelésben ettől az életprogramtól függ az örök üdvösség. Különösen a katolicizmust érinti az utóbbi húsz év forradalmi jellegű változása. Az egyházi szexuális normákhoz egyre kevesebben zárkóznak fel. A vasárnapi templomlátogatás néhány év alatt megfeleződött. A mindennapokból szinte teljesen eltűntek azok a vallási gyakorlatok, amelyek hosszú időn át jelezték, ki milyen felekezethez tartozik. Egyetlen nemzedékváltás elegendő volt ahhoz, hogy szinte mindenki megfeledezzen katolikus művelődési igényéről, vagy arról, hogy szabadidejét, a közjó érdekében végzett tevékenységét katolikus egyesületekben végezze ... Ma már szinte álomszerűnek tűnik, hogy milyen kevesen léptek ki az egyházakból még az ötvenes években is.”

Ezt a keserű – mások által is megerősített – diagnózist ki lehet egészíteni azzal, hogy a hivatalos egyházak leépülésével szinte párhuzamosan halad a „szektás vallások” növekedése – egészen az okkultista és ezotérikus érdeklődésig. Ez a fajta „vallásosság” új medret ásott magának, s a patak nem torkollik be a folyóba – a szekták nem keresik a kapcsolatot a hagyományos vallási intézményekkel.

Mivel magyarázható az egyházaktól való távolodás és a szektás vallásossághoz való közeledés? – kérdezi Karl Gabriel. Hogyan lehetséges az, hogy a Francia Forradalom után százötven évig tartotta magát a kereszténység úgy, hogy még tömegek életében volt hatékony, s éppen most kezd rohamosan gyengülni ereje? Második kérdése ennél még jelentősebb: milyen feladat áll az egyházak előtt ebben a „posztmodern” állapotban? Vagy a mi fogalmazásunk szerint: Ki a keresztény, milyen legyen a keresztény – s milyen legyen az intézményes egyház ma és holnap?

Szokás általában a szekularizációt felelőssé tenni az egyházaktól való visszahúzódásért, az intézményes vallásoktól való elidegenedésért. Ez azonban hiányos magyarázat, mert ennek már hosszú előtörténete van: a gazdasági

élet, politika, technika, tudomány, a művészet, irodalom ... már régóta kikerült a valláserkölcsei eszmék és előírások légköréből, de tömeges eltávolodásra éppen a mi időnkben, a 20. század végén kerül sor. A szociológus Karl Gabriel szerint inkább egy sajátos társadalmi történelemben kell keresnünk az okot: a modern társadalmak alapszerkezete változott meg éppen a mi korunkban, új fogalmi megjelöléssel „posztmodern” lett, ahol az egyházas, intézményes vallásosság hagyományos formái számára nem sok hely maradt.

Mi jellemezte az elmúlt jó száz esztendő társadalmatörténetét? Erősen általánosítva a következőket mondhatjuk: A társadalom hagyományos szerkezete megváltozott, mert azok a tényezők, amelyek a modern ipari társadalom létrejötté előtt még többé-kevésbé egymásra hangoltan működtek, most önálló, racionálisan tudatosított törvényeknek engedelmessé válnak. Ez jól megfigyelhető a politikai hatalom gyakorlásában, a gazdasági (ipari, kereskedelmi ...) tevékenységben, a tudományos kutatásban. Ebből a „profán” világból a vallás visszahúzódott, s szintén saját törvényeit formálta ki. Civilizáció, kultúra, vallás, mindegyik a maga útján jár, a társadalom életének egésze decentralizálódott.

Az utolsó évtizedekben viszont egy integrációs folyamat tanúi vagyunk. A politikus egyre többször kényszerül gazdasági döntésekre, a tudós nem menekül attól, hogy a technikai alkalmazás káros következményeiért felelősnek ne tartsák, a nemzetközi kereskedelemben politikai szempontok is szerepet játszanak stb. A vallások azonban (látványosan) csak kényszerűen integrálódnak ebbe az egységesedő világba, nagyon megkésve próbálkoztak azzal, hogy jelen legyenek a politikai, gazdasági, kulturális erkölcsi-ség alakításában.

A szellemi kultúra világában ugyanakkor erősödött a „szóródás”, szinte teljesen megszűnt az áttekinthető egység. Egyetlen hagyományos világszemlélet sem tud kizárólagos

érvényre jutni. Irodalmi, művészeti, filozófiai szinten óriási az „ajánlat”. A kialakult új plurális világban szinte teljesen az egyéni állásfoglalásától függ, hogy ki-ki milyen világértelmező szemléletet fogad el s tesz magáévá.

A társadalom régi szociális rétegződése, ennek megfelelően a „hovatartozás” által diktált, többé-kevésbé meghatározott életrend szűnőben van. Hogy ki milyen társadalmi osztályból származik, milyen vallású a szülei révén, az ma már senkit sem determinál. A maga módján mindenki szabadnak érzi és tartja magát, a hagyományos törvényeket nem fogadja el minden további nélkül.

Karl Gabriel ezeket az adatokat részletesen elemzi, s felállítja a vallásosság – egyúttal az intézményes vallások, az egyházak – jövőjének alternatíváit, így bemutatja a „ki a keresztény?” – kérdésre adható lehetséges válaszokat is – a 20. század végén.

1. Fundamentalista visszavonulás – Ha történelmi perspektívába állítjuk a jelenkor alakulásait, akkor a polgári-modern ipari társadalom végén közel állhat a katolicizmushoz az a megoldás, ahogyan a feudális társadalom megszűnésére is reagált. Nem kell ezért csodálkoznunk azon, ha megerősödik a katolikus fundamentalizmus, amely élesen elhatárolja magát a kulturális és társadalom-szerkezeti változásoktól. Az élet többi megnyilatkozásától való elzárkózás teljesen beleillik a katolicizmus múltjának néhány jelenségébe. Hogy ez konkrétan mit jelent, az jól leolvasható az észak-amerikai un. evangelizációs mozgalmakban. A családok, közösségek, saját iskolák külön világa épült itt fel, amelyet jól szervezett kommunikációs eszközökkel támogathatnak.

Ebben a rendszerben a kívülállók világát megbélyegzik, veszélyesnek tartják, sőt akár a „gonosztól” származtatják. Ezt a leegyszerűsítő, feszültséget teremtő dualisztikus világképet már a korai életkorban plántálják át gyermekeikbe. Ennek a szemléletmódnak különös vonzóereje abban áll, hogy jelentős tájékozódási biztonságot nyújt

azoknak, akik elfogadják. Így mentesítik magukat attól az állandó „szellemi bombázástól”, amelynek a világban élők szinte szünet nélkül ki vannak téve, amely azáltal, hogy korlátlan játékteret nyújt, meglehetősen túlterheli az embereket.

Megoldást jelenthet ez az út? Nem valószínű, mert a katolicizmust zárt rezervátumokba szorítja vissza, s ez a mai adottságok között lényegében szektás jelenlétet jelentene. Ha ez az egyházi vezetés politikáját is átíratná, akkor azzal kellene számolni, hogy a hívők közössége tökéletesen kiesik a társadalom egészéből.

2. Bázisközösségekre épülő kereszténység – Ha erre az útra terelődne az egyház, az azt jelentené, hogy a területi elvre épülő (egyházmegyei, plébániai) közösségi lelkipásztori munka, egyúttal a hívek sajátosan átfogó, közös életrendje megszűnik. A közösség egészére kiterjedő, egyetemes egység helyett az egyéni elhatározásokra épülő „kiscsoportos”, kicsiny egyházközösségek próbálnák folytatni az egyházi hagyomány őrzését. Ez viszont azt is jelentené, hogy rákényszerülnek egy alternatív életforma kialakítására, mert így tudják csak megakadályozni, hogy teljesen olyanok legyenek, mint a világ. Közös, példaképszerű életük által próbálnák így a nem-hívók felé vonzóvá és elfogadhatóvá tenni a kereszténységet.

Mindez jelenleg nagyon hasznosan és jól működik a Harmadik Világ országaiban. Az iparilag magasan fejlett országokban azonban nem lehet minden további nélkül realizálni azt, amit a lényegében földművelői munkával foglalkozók, emiatt másként és sokkal szorosabban összetartozók közösségeiben próbálnak ki. Nálunk elkerülhetetlen, hogy az ilyen bázis-közösségek a közös társadalmi-szociális élet peremvidékén képesek csak magukat őrizni. A kívülállók tömegei számára ez a kereszténység alig (vagy egyáltalán nem) létezik, hiszen a politikai vagy kul-

turális élet egészére alig (vagy egyáltalán nem) tudnak hatni.

Be kell azonban ismernünk, hogy jelen körülmények között – amíg alig van jele annak, hogy a nagy, közös egyház a modern életkörülmények és társadalomalakulás kihívásaira válaszolni tud – a bázis-közösségek termékeny központot jelenthetnek. Mégis ezt kell mondanunk: elkerülhetetlen az elszigetelődésük, az egyetemesség teljesen háttérbe szorul, s szektás jellegű jelenlétük emiatt elkerülhetetlen. Ez a veszély azonban sokkal kisebb, mint a fundamentalista irányba haladóknál.

3. Sokarcú katolicizmus – Ez lenne talán az egyetlen kivezető út: a kereszténység tudomásul veszi, hogy a társadalom egészében ma már más erők működnek, mint akár fél évszázaddal ezelőtt. A „posztmodern”, sokarcú társadalmi életrendben csak egy sokarcú egyházi élettevékenység tud gyökeret eresztetni. Ez azt is magával hozza, hogy a hagyomány őrzésének plurális megnyilatkozásait, sőt ezeknek esetleg nyílt konfliktusait el kell viselni. Ilyen körülmények között az egymással való azonosság inkább folyamat és nem kész tény. Magába foglalja a dialógusra való teljes készséget, akár az istenképről, akár az üdvösség útjairól, akár az egyház intézményének szerepéről, ennek a szerepnek értelmezéséről van szó.

A teológia feladata ebben a helyzetben az, hogy megszabadítson bennünket a jelen világban „iszonyúan fenyegetett”, élet-halálharcot folytató egyház képétől. Erősítenie kell azt a tudatot, hogy a történelem előre nem látott mozgásában – a viharzó tengeren – is az egyetemes üdvösség szolgálatában áll. Összhangot kell keresnie a hagyományos, intézményes egyház és az egyházi élet mai megnyilatkozásai (bázis-közösségek) között is. Ez részben azt jelenti, hogy a túl messze sodródottakat vissza kell hoznia az egyetemesebb egységbe, de azt is, hogy félelem nélkül

„hitelesíti” azokat, akikben a hagyomány lényegének folytatását látja.

A lelkipásztori munkában sem szabad a plurális társadalom megnyilatkozásait azonnal a „bukott emberiség” jelentkezésének tartani. A plébánia területén képződő kis-közösségek felé pedig a lehetőség szerint teljes nyitottságot kell őrizni. Tekintélyi szóval, külső ellenőrzéssel nagyon aszketikusan kell bánni, abban a tudatban, hogy a „megfegyvelés” ma már alig (vagy egyáltalán nem) használható eszköz. Az emberiség – legalább a fejlett országok társadalmi tapasztalatát átélő részében – nem parancsra, hanem meggyőzésre vár. Nagyon türelmes meggyőzésre, amelyben senki sem akar senkit tökéletesen a maga képére formálni, mert tudatában van az élet, s ezzel együtt a vallásosság sokarcú lehetőségeinek.

Nyíri Tamás

Mélylélektan és ateizmus

Sigmund Freud kulúraelmélete

Herder

Budapest, 1993

Ára 495 Ft.

MAYER MIHÁLY

Pécsi megyéspüspök. Felszólalása a Budapesti Városháza nagytermében hangzott el a Konrad Adenauer Alapítvány és a B'Nai B'Right által „Pluralizmus és Tolerancia — a demokratikus társadalom alapelvei” címmel rendezett nemzetközi konferencián 1992 március 20-án.¹

A pluralizmus és tolerancia a teológia szemszögéből

A különböző koroknak, rendszereknek megvannak a divatos kifejezései. E kifejezések tartalmazzák a jelen problémáit, és jelzik milyen irányban kereshetjük a megoldási kísérleteket.

Legtöbbször nem új problémákról van szó, hanem a gondok hatványozottabb formában jelentkeznek vagy újabb szempontok miatt más fényben, új igazságtartalommal kerülnek elénk. Az új kihívásokra újszerű feleleteket kell adnunk.

Például: a francia forradalom idején az egyenlőség, a testvériség és a szabadság hármassága mint valami új történelmi igazság került felszínre. Pedig ez az igazság már a Biblia első lapjain, a teremtéstörténetben is leírt igazság.

Mi volt az újszerű abban a történelmi fordulóban? Ehhez tudnunk kell, hogy a forradalom, nemcsak a királyt taszította le trónjáról, hanem az Isten helyére az „ész istennőjét” emelte oltárra. Az újdonság az volt, hogy Istentől elvonatkoztatva beszélt a szabadságról, egyenlőségről és testvériségről. Az Istentől teremtett világ értelmezése Teremtő nélkül; a Teremtőtől függetlenített teremtmény értelmezi a teremtést, a maga végességének tudatában. A probléma még nagyobbá vált, amikor nemcsak a Teremtő nélkül, hanem a Teremtőt megtagadva kezdte értelmezni a világot. E végső állomás úgy is tekinthető mint a XV. és

1 A konferencia két előadását előző számunkban már közöltük, de egy sajnálatos sajtóhiba miatt, 1993-as évszámmal.

XVI. századi reneszánsz és humanizmus szélsőséges kiteljesedése. Az újkori gondolkodás kétfajta struktúrája: Istenben vagy Isten nélkül magyarázni a világot, a társadalmat, politikát, gazdaságot, itt tapintható ki a legjobban. E felfogás teljes szélsőséges formájában csak a volt Szovjetunióban és az általa diktatórikusan irányított országokban valósult meg.

Az óvodától az egyetemig és a munkahelyeken csak az ateista materializmus jutott szóhoz, az Isten pedig az emberiséget megkeserítő, visszahúzó nem létezőként jöhetett szóba.

Amint a marxista ateizmus gyengült, amint rákényszerült, hogy kizárólagosságát a gyakorlatban feladja, a kiütkeresésben nálunk is előkerült a *pluralizmus* fogalma. Először a keresés szabadságát, majd a véleménykülönbségek szabadságát is jelezte. A pluralista jelző pozitív jelszóvá vált. Amihez ragasztották, az mind korszerűvé és államilag is elfogadottabbá vált. A monolitikus párt ekkor ingott meg. Hangsúlyoztuk ugyanis, hogy pluralista társadalomban, pluralista rendszerben, pluralista ideológiával, pluralista igazságokkal, eszmékkel élünk. A vallásokra is igyekeztek ráhúzni e jelzőt a tanítástól, erkölctől, struktúrától és jogrendjétől függetlenül, csak úgy általában. Belső tartalmában e kifejezés annyiféle volt, ahány ember, ahány érdek és érdekcsoport.

A pluralizmus jelezhette, hogy valami nem egysíkú, nem monolit, hanem többértelmű, nem elkötelezett. De jelezhette a dolgok sokféleségét, gazdagságát: a választási lehetőséget, az egyéni mérlegelés szabadságát, az értékrend szabad megválasztását, a liberális felfogást.

Úgy látom e jelzőt bármilyen szempontból is használjuk, pontosítanunk illik. Maga a fogalom lehet pozitív vagy negatív; lehet érték és értéktelenség keveréke. Hajlandó vagyok-e pontosítani vagy nem? — ezt magamban is el kell döntenem. Nem csak a tudomány feladata, hogy mit vallok a dolgok megismerhetőségéről? Az igazság megismerhető-e vagy nem? Az igazság egy és oszthatatlan. Véges lényként a teljes igazság birtokosai nem lehetünk, de egyre többet birtokolhatunk belőle. Az igazság keresése, kutatása, a megtalált igazság őrzése, továbbadása az ember, az emberiség felelősségteljes kötelessége. Tehát vannak szilárd pontok. Nem mondhatjuk tehát: Mivel a teljes igazság birtokában nem lehetek, minden szubjektív, mindenkinek megvan a maga igaza! Nem kérdezhetünk Pilátusként: „Mi az igazság?” Nem

válhatunk homokra épült házzá. Nem válhat minden bizonytalanná, alap nélkülivé, amikor mindenki a saját bőrét menti, amikor mindenki saját maga gazdagságát akarja, ahol társadalom és emberiség már csak üresen hangzó kifejezés. A volt szocialista társadalmakban ez komoly veszély és probléma!

E bizonytalan helyzet egyik következménye a bizonyosság keresése, de a nem materiális közegben. Megnőtt a vallások, az okkult dolgok, a halál utáni élet, a lélekvándorlás, a természetgyógyászat utáni fokozott érdeklődés. Az egyoldalú materializmus után a *másik oldalon* keresi az ember a biztonságot. Bizonytalanságban ugyanis az ember nem tud hosszú távon élni. A bizonytalan helyzet szorongáshoz vezet. Ez is egyik oka annak, hogy túlszűfoltak a pszichiátriai és pszichológiai rendelők.

A megismert igazságban keressük azt a sziklát, amelyre építhetünk. Az igazság: érték és gazdagság. A pluralizmusnak is a különböző fokban megismert igazságot kell szem előtt tartania. Ha valaki pluralizmus alatt az érték és értéktelen összemosását, a felelősség nélküli ingadozást, lavírozást érti, visszaél a pluralizmussal.

Az ilyen felfogású emberrel nem lehet korrekt módon dialógust folytatni, mert a közös alap nem az érték, hanem az egyéni érdek, a haszon, a szubjektivitás.

Mielőtt a vallásokra alkalmaznám a pluralista jelzőt, vissza kell utalnom arra a kérdésre, hogy miként értelmezem a világot: csak a természetes ész fényéből vagy transzcendens módon. Miért fontos e kérdés? Azért, mert ha a vallások istenkapcsolatot jelentenek, ez pedig transzcendens vonatkozás, a megértésük csak úgy lehetséges, ha azonos fogalmak segítségével beszélünk egymással. Különböznék a dialógus süketek párbeszéde, süketek pluralizmusa lenne.

Hogyan néz ki a pluralizmus a teológia szemszögéből? Így is kérdezhetem: van-e helye a sokféleségnek a világban, az emberi társadalomban a különböző struktúrákban? A magától értetődő kérdést azért kell feltennem, mert néha hallható a vád: a történelmi egyház fundamentalista, dogmatikus; nem hajlandó figyelni a másokra; merev, nem alkalmazkodik a világhoz. Bezzeg a kisegyházak rugalmasak. Ők megértik az idő szavát!

Pedig az egyház mindig is pluralista volt. Az értékek pluralizmusában. Az Isten gazdagságát is a háromságban tudom csak igazán jól megragadni. Teremtő, Megváltó, Megszentelő. Atya,

Fiú, Szentlélek. Istenben a tulajdonítások pluralista értéként mutatkoznak meg. Egy természet és három személy. Mily gazdag a Teremtő, hiszen teremtményei nem másolatok, hanem egyedi darabok! Maga az ember is annyiféle, ahány személy! Még az ujjlenyomatok is egyediek! A pluralizmus a természetben is adott. Az összevonás, a csoportosítás, az egy kalap alá vétel emberi mű. A monolitikus felépítés, amely a különbözőségeket figyelmen kívül hagyja, emberi műalkotás.

Egy család, rokonság, nép, nemzet, állam, összetartja az embert, de sohasem tömegként, mert a tömeg személytelen, hanem a személyt értékelve, megóva.

A pluralizmus az egyházban nem mindig volt olyan általános mint ma. A II. Vatikáni Zsinat e területen sokat jelentett. Sokkal jobban szétválasztódott az örök, a biztos a változótól, az időhöz kötöttől. Mi az a megismert igazság, amely gazdagít, amelyet megtagadni, összemosni nem szabad; és hol érvényesül a sokféleség színes értéke. A pluralizmus nem lehet összemosás, identifikált értékek feladása, nem lehet érték és értéktelen keveréke. A pluralizmus jelszóként nem jelenthet szabad utat a negatív dolgok számára. Sokkal inkább segítség lehet, hiszen az embert a sokféle érték gazdag skáláján vezeti életének kibontakoztatásában. Az igazság teljességéhez minden ember hozzájárulhat bárhol, és bármilyen körülmények között is él. Az emberi élet tudatosabb értelmet kap. Ezért, állíthatom, hogy a jól értelmezett pluralizmus az emberi kultúrának, civilizációnak feltétele. Csakis így érthetjük meg, hogy Európa keresztény gyökerei miért fontosak, és hogy a zsidó-keresztény szellem miként teremtette meg Európa nagyságát.

A pluralizmus a gyakorlatban nem is olyan könnyű. Amit a másik értéknek tart, be kell sorolnom a saját értékrendembe. A kérdés, hol lesz a helye: elől, hátul, középen? A másik fél igazságát értékelem-e, vagy csak a hiányokat teszem kritika tárgyává. E nehézségekben kíván segítségünkre lenni a *tolerancia*. Türelmesen másokat is figyelembe venni, elfogadni. Ezt az ötödik parancs is tartalmazza: Ne nézd a másik embert levegőnek, mert így kiöltöd őt az életedből!

A tolerancia kifejezést az egyik lexikon szerint Luther Márton használta először. Nem egyházi szóhasználatban, hanem politikailag. A toleráns ember tudomásul veszi, hogy az igazság felismerésében, megismerésében, megtanulásában, nem egyforma a képességünk. Van olyan köztünk aki szárnyal, és lehet olyan

ember, aki csak a csiga járásával jellemezhető. E két véglet közt még sokan elférünk. Mindenkinek azonban a pozitív irányban kell haladnia. Ez a jó lelkiismeret szava is. Sajnos a téves lelkiismeret a rosszat is hajlandó jónak feltüntetni.

Az egyházi szóhasználatban a könyörület, a misericordia szokott szerepelni. Könyörület Isten irányából felénk, és magunkból mások felé. „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miként mi is megbocsátunk az ellenünk vétőknek.” Ez a könyörület nemcsak a felülről lehajló, hanem szívbeli, szolidáris is. A szolidaritás legszebb példáját Szt. Pál írja le.² Egy test vagytok. Az egy testnek sok tagja van. Mindegyik a maga szerepét tölti be. Egyik tag nem lázadhat fel a másik tag ellen, de nem is vállalhatja át a fül a szem, a láb a kéz szerepét. Egyik sem alantasabb a másiknál, mert mindegyik fontos és értékes szerepet tölt be. Ha az egyik szenved, vele szenved a másik is. Egyik a másikra van utalva. Egymás nélkül nem lennének, ezért szolidárisak. Ha valamelyik szervben a sejtek nem a maguk funkcióját akarják betölteni, rákossá válnak.

Isten szolidaritását, toleranciáját kimutatta a választott nép életében. Sok lenne azon idézetek, események száma, amelyeket felsorolhatnánk. Legyen szabad Izaiást idéznem, hiszen gyönyörűen kifejezi ezt:

„Így panaszkodott Sion:

Elhagyott az Úr, megfeledkezett rólam!

De megfeledkezhet-e csecsemőjéről az asszony?

És megtagadhatja-e szeretetét méhe szülöttétől?

S mégha az megfeledkezhetnék is:

én akkor sem feledkezem meg rólad.”

(Iz 49,15.)

A szolidaritásnak legértékesebb és legfelemelőbb példája nekünk keresztényeknek az Atya küldötte, Jézus és azok, akik nyomában járva hősi életet éltek az emberiség szolgálatában.

Remélem, hogy a jóértelmű értékekre épülő pluralizmus, a tolerancia kíséretében egymáshoz vezet a szétszakadt emberiséget és gazdagabbá válva, szolidárisabban élhetünk kis bolygónkon.

2 1Kor 12,20-26

Visszhang

*Az Egyházfórum 1993/3-as számában interjút közöltünk a Bécsben élő **Landesmann Péterrel**. Nézeteivel a szintén Bécsben élő **Karl Pfeifer** úr, a bécsi Zsidó Kultuszközöség lapjának főszerkesztője, vitába szállt. Meglátásaira Landesmann úr levélben válaszolt. A levélváltás közlésével szerkesztőségünk a zsidó-keresztény párbeszéddel kapcsolatos nézetek sokféleségét szeretné megjeleníteni, anélkül, hogy döntőbíró kívánna lenni.*

Ha katolikusok azt mondják, hogy dialógust akarnak és ebben a „zsidó nézetnek” is helyt adnak, akkor talán jó lenne pontosítani, milyen zsidó nézetről van szó, hiszen Landesmann Úr csak a saját nézetét fejtette ki lapjuk hasábjain. Senki sem igényelheti azt a jogot, hogy a zsidók nevében beszéljen.

Mint olyan zsidó szólok a zsidó-keresztény párbeszéd problémáihoz, akinek a sorsa hasonló volt Peter Landesmannéhoz (1938-ban kerültem mint 10 éves menekült Magyarországra, ahol 1943 elejéig éltem).

Landesmann úr a hívők összefogását hirdeti. Szerintem fogjanak a tisztességes emberek különbség nélkül össze. Mert lehet valaki „hívő” sőt „fanatikus hívő” és ugyanakkor épp hite miatt, amely más hitet nem fogad el igaznak, véthet az együttélés normái ellen. Egy ateista, vagy nem hívő pedig lehet emberbarát. I. Babel, orosz-zsidó író novellájában a polgárháborúról leír egy öreg szakállas zsidót, akit a „fehérek” és a „vörösök” kiraboltak, és aki a „jó emberek internacionáléját” kívánja. Talán ha erre törekednénk, jobb volna ez a világ.

Landesmann úr megértést mutat a Holocaust tettesei iránt, a náci politika „Ausztriában a szörnyű munkanélküliség és a reménytelenség miatt keletkezett.” Ezt a vulgárisan materialista magyarázatot nem lehet elfogadni. Hiszen az osztrák náci-tettesek nem voltak munkanélküliek,

alig volt munkás közöttük. De van még egy másik tény is, amiről Landesmann úr megfélekedett: a világgazdaság krízise nem minden államban okozott nácizmust és rasszizmust. Például Bulgáriában a bolgár társadalom zöme a zsidók mellé állt, az ortodox egyház feje pedig kiátkozással fenyegette meg a cárt, ha megengedi, hogy a bolgár zsidókat deportálják.

Ha Ausztriáról (vagy Magyarországról) beszélünk, akkor nem lehet megfélekedni arról, hogy milyen szerepet vállaltak a katolikus egyház azon tisztségviselői, akik aktívan uszítottak a zsidók ellen és így (ha nem is tudatosan) előkészítették a szörnyűségeket.

És ha már Landesmann úr megemlíti Kun Bélát, akkor illene tudni, hogy nem volt olyan zsidó vallási tisztségviselő, aki benne „hívő” zsidó embert látott volna. Ha manapság Magyarországon minduntalan Kun Béla és Rákosi Mátyás zsidó származását emlegetik, akkor miért felejtik el, hogy Serédi Jusztinián bíboros hercegprímás a Magyar Nyilaskereszt Párt alapítójáról és vezéről, Szálasi Ferencről a naplójában azt írta 1944 október végén, hogy „katolikus mivoltát és jó szándékát” nem vonja kétségbe, mert beszédéből látja, hogy „hívő ember.” Nyisztor Zoltán prelátus, aki mint író és újságíró jelentős szerepet játszott a magyar katolikus közéletben, 1969-ben adta ki Rómában Vallomás magamról és kortársaimról című könyvét. Ebben Szálásiról így emlékszik: „Szálasi személyesen eljött hozzám. Hosszan elbeszélgettem vele, hogy mélyebben belelássak a lelkületébe. S meg kell állapítanom, hogy egy nemes lelkű és tiszta szándékú férfúval álltam szemben, akit nem valami hóbort vagy becsvágy, hanem abban az időben a nemzet jövője iránt százezrek által érzett hazafias aggodalom vezetett.” Nyisztor 1971-ben ugyancsak Rómában kiadott könyvecskéjében (Ami a vallomásból kimaradt) megint dicsérte Szálásit mint becsületes, tisztességes, jó katolikus keresztény embert, és azt írta róla,

„múltjában és jelenében a legkisebb folt nélküli egyéniség volt.”

Jogosan dicsérte meg Landesmann úr az osztrák TV „Orientierung” nevű műsorát. Ott volt alkalmam 1994. január 11-én egy kommentárt elmondani a Vatikán-Israel-egyezményről, amelyben a következőt kérdeztem:

Vajon az egyház hiánytalanul feldolgozza-e majd a saját múltját, annak pozitív és negatív elemeit? Például szerepét a Holocaust idején? Vagy magas egyházi méltóságok szerepét háborús bűnösök elmenekülésében 1945 után?

Számíthatunk-e arra, hogy a katolikus egyház konkrétan rá fog mutatni a tömegkommunikációs eszközöknél és bizonyos politikusoknál mutatkozó antiszemitizmusra, vagy pedig megmarad az elítélésben az általánosságnál, amivel senkit sem bánt meg?

Azt hiszem, a dialógusnak az igazságon kell alapulnia. Ahol a dialógus alibi, amelynek az a feladata, hogy konkrét eseményekről vonja el a figyelmet, ott tulajdonképpen csak kölcsönös hízélgéssel azt sugallnánk, hogy nem kell foglalkoznunk társadalmunk jó részében ható hétköznapi gyűlölködéssel zsidók, cigányok, idegenek ellen, mondván, hogy a „zsidók se jobbak.” Sajnálatosnak tartom, hogy Landesmann úr elbagatellizálja a problémát ezzel az érveléssel és azzal, hogy átveszi, amit az osztrák (és magyar) szélsőjobboldal minduntalan hangoztat, hogy íme mit „tesznek az izraeliek a palesztinokkal.”

Ez vétek, hiszen nem konkrét tényekről beszél, hanem úgy érvel, mint azok, akik relativizálni akarják a Holocaustot. Izrael összes hibáival együtt is demokrácia, ahol rasszista párt nem lehet a parlamentben képviselve, és ahol erőteljes politikai harc folyik minden sovinszta, rasszista irány ellen. Ezt illene tudni Landesmann úrnak is, aki a Jeruzsálemi egyetem osztrák baráti társaságának elnöke és aki szívesen fényképezteti magát az izraeli miniszterelnökkel.

Landesmann Péter válasza

Mielőtt válaszolok Karl Pfeifer úr megjegyzéseire, előre bocsájtom, hogy általában törekszem különbséget tenni a személyek és kijelentéseik között. Ezért vitákban sohasem szoktam személyeskedni. Minthogy Pfeifer úr sajnos élt a személyeskedés jellegzetesen fasiszta-kommunista stílusával, ezért az alábbiakban kénytelen vagyok bemutatni, hogy erre én is képes vagyok.

Bizonyára igaza van Pfeifer úrnak abban, hogy a gazdasági krízisek önmagában nem magyarázzák az antiszemitizmust. Ezt soha nem is állítottam. Sőt rámutattam arra, hogy az antiszemitizmus egyik gyökere a bűnbak keresés. Az antiszemitizmus politikai áttételére vonatkoztatva állítottam, hogy a munkanélküliség és a reménytelenség eredményezte. Bizonyára sok ember maga is vétkes, s minthogy a katolikus egyház is emberekből és nem anyalokból áll, a bűnösök között voltak papok és más hivatalviselők is. Ugyanakkor a lelkészek nagy számban nyújtottak segítséget is az üldözötteknek. Testvéremmel együtt minket is néhány hétig az óbudai szaléziánusok bűjtattak. E kérdésben éppen olyan hiba fekete-fehér képet festeni, mint a személyes felelősséget tagadni. Ám milyen könnyű másoktól „mea-culpázást” követelni, magunknál pedig megfeledkezni erről. Ezt Pfeifer úrnak tudnia kell, hiszen egyszer már hitvallást tett a kommunista eszmék mellett.

Nem hiszem, hogy valaki lehet vallásosság nélkül altuista. Metafizika nélkül nincsen másokért élés, a metafizika pedig a hithez vezet – legalábbis ha becsületesek vagyunk önmagunkkal szemben.

Nagyon veszélyes és a legsúlyosabban elítélendő Pfeifer úr önteltsége. Aki azt gondolja magáról, hogy jobb mint mások, az általában egész életében hazudott önmagának. Azt a véleményt, hogy az én csoportom – Pfeifer úr esetében a zsidók – jobbak mint egy másik közösség, nyugodtan nevezhetjük bünténynek, hiszen a történelem nagy büntettei általában az über-Mensch eszmére alapoztak.

Pfeifer úr felfogása jellemzően általánosító. Ahol én bizonyos zsidókról vagy izraelitákról beszélek, ott ő a zsidókat és az izraelitákat említi, amivel kiforgatja szavaimat.

Végezetül még egy helyesbítést kell tennem. Nem vagyok annyira nagyképű, hogy szó nélkül hagyjam azt a tévedést, miszerint a Jeruzsálemi Zsidó Egyetem Baráti Körenek elnöke lennék. Bár jól ismerem Izrael miniszterelnökét, nincs tudomásom arról, hogy közös fénykép valaha is készült volna rólunk. Ilyen fényképről Pfeifer úrnak sem lehet tudomása. Sajnálom, hogy dús fantáziája gyakran túlszárnyalja tényismeretét.

Nem harcolhatok!

Jean-Michel Hornus

Az őskeresztények viselkedése a háborúval az erőszakkal és az állammal kapcsolatban

Fordította és kiadja: Simonyi Gyula

Megrendelhető

8003 Székesfehérvár, Pf. 7.

Ára 250 Ft.

MÁRTONFFY MARCELL

A szerző Pannonhalmán tanító bencés szerzetes. Tanulmányát az Egyházforum 93/4. számával indított sorozatunk részeként közöljük.

Egyház és modern világ

A sokféle értelemben használatos modern szó jelentéseitől függően mást és mást jelent a modern világ ill. a modern gondolkodás. A divat jóformán semmit, a modern művészet sokat. A gazdag értékkála két szélsőségét legszívesebben azonnal lecsippentem: a mindenestől negatív megítéléssel (a technikai civilizáció, mint átok; az istenérzékenység eltompulása) nem tudok mit kezdeni, miként ellentétével, az emberi autonómia felmagasztalásával sem. „Szalámitaktikával” – a lehetséges definíciók és korszakolások végigböngészését helyszúke és a szakértelem hiánya miatt mellőzve – a modernség legmarkánsabb ismertetőjegyéhez, a szabad individuumhoz jutnék el, de azonnal bajba is kerülnék. Megjelenését kénytelen volnék szó szerint Ádámtól és Évától számítani. Az archaikus gondolkodás oly jelentős kutatói is, mint Hamvas Béla, inkább lehetőségnek tekintik az Aranykort. A szabad döntés kockázata és méltósága, Isten, ember és a világ ártatlan egységének megbomlása a teremtésnek alighanem a kezdethez igen közeli időben megszilárdult vonása. „Ádám és Jób alakja segítségünkre lehet Krisztus keresztségének megértésében. Egyik is, másik is a próbatétel beköszöntését példázza az ártatlannak tekintett állapot közepette. Az ember csak akkor állhatja ki a próbát, ha elfogadja Isten távolságát. (...) Transzfigurációnk az ő képére és hasonlatosságára nem történhetik meg bizonyos defiguráció, torzulás nélkül” (Ghislain Lafont). Vagyis az – ebben az értelemben kezdettől fogva a modern korhoz hasonló helyzetben élő – ember hivatása, hogy a szabadság szívéből szólítsa meg Istent. Nem állíthatom, hogy értem a jelenkort, viszont bonyolultságában megértendőnek tekintem, furcsálva az elutasító értetlenséget, a hitértelmezés valamely történelmi szelét önkényesen kiválasztó és példaszerűnek tekintő teológiai

tradicionalizmust. Ez olyan – talán jellegzetesen modern – időzavarból fakad, amely ön- és közveszélyessé fajulhat. Antropológiai öncsonkítássá vagy – másokra szabadítva – mitikusan megalapozott önkényuralommá, passzívabb helyzetben annak (tán akaratlan) igazolásává. Ha a szekularizáció miatti panasz jegyében kívánnám meghatározni a modern világot, hiába keresném a történelmi ellenpéldát.

A modernség pozitív és negatív értékei eképp kiegyenlítődnek bennem. Legszívesebben pusztá adottságnak és lehetőségnek tekintem őket. Adottságnak: a világom része vagyok, egyediségemben is benne gyökerezem. És lehetőségnek: a semleges fogalmat tartalmainak pontos vagy pontatlan elkülönítése, jó és rossz döntéseim, a hagyományhoz fűződő viszonyom kiegyensúlyozottsága vagy zavarai tölthetik meg jelentésekkel. Az általánosító ítélettől ódzkodom, de mivel elsősorban szolidáris szeretnék lenni környezetemmel, ösztönösen inkább rokonszenvezek vele.

Pilinszky megállapítása szerint Dosztojevszkij modernebb szerző, mint Kafka, „még ma is a legmodernebb, a legösszetettebb és a legmélyebb írónk” (Szög és olaj, 273.1.). Pilinszky titokkal ajándékoz meg: miért tartja elévülhetetlenül modernnek Dosztojevszkijt? Talán aktualitását csodálva: azt a sokszólamú bölcsességet, amelynek elrendező középpontja az evangéliumnak az időben otthonos örök-érvénye; azt az aktust, tevékeny energiát, amellyel bűn és kegyelem drámája átjárja a szövetséget felbontó ember megzavarodott világát; az angelikosz biosznak azt a komoly és derűs alászállását, amellyel Aljosa a sztarec-megáldotta küldetés jegyében vállalja, szereti és szeretve megszenteli világát. Felé indul el, nem apokaliptikus szózattal, hanem érett gyermekségével előcsalogatva a földi ország legmélyebb sóhaját, vágját, hogy visszataláljon elveszített ártatlanságához. Sokszor érzem úgy, hogy a modernség, túl azon, ami a társadalomtudományok fogalomkészletével leírható belőle, tehát külsőségeitől, technikai minőségétől függetlenül, elsősorban spirituális magatartás: bizalom az ember – a személy s a személyek alkotta közösség – megújulásra való képességébe. E bizalom „hű a haladékony időhöz”. A modernségkritika feladata, hogy ellensúlyozza a ráció – elsősorban a technológiai fejlődésre szakosodott ráció – önhittségét. Viszont az Isten képmására teremtett ember arcát homályosítaná el, ha tagadná, hogy az értelem korunkban is képes különbséget tenni feltétlen és viszonylagos értékek között.

Az értelem lehetőségeihez egyaránt hozzátartozik a felismert igazságnak lerótt engedelmesség s az igazság továbbadása, ugyanakkor azonban a hagyomány szövegeinek interpretáló megközelítése (az értelem értelmező használata) is. A kritika nyelve hagyományosnak tekintett értékek megingását is eredményezi, ám legalább annyira igaz, hogy a hagyomány köszönettel tartozik a játékos kedvű nyelvnek, amely, miközben a viszonylagosság peremén egyensúlyoz, korántsem pusztán tagad vagy helyettesít, hanem képes megvilágítani azt, ami feltétlen és maradandó. A különbségtevés – ősi szóval: a *discretio* – igénye korszerűbbnek tűnik, mint a fejlődés kultikus hite vagy az idő ellen forduló fundamentalizmus általánosító ítéletei. Paul Ricoeur mondja egy interjúban: ha a létértelmezésünk forrására, az alapító elbeszélésre (récit fondateur) tekintünk, elmondhatjuk, hogy „mindegyik olvasata hozzáad valamit a korábbiakhoz. (...) Ha kizárólag az olvasat újdonságát hangsúlyoznánk, akkor elveszíténénk történetének folytonosságát. Így az a felejtés történetévé lenne, mivel minden olvasat maga mögött hagyná az előzőeket. A mindent egybefoglaló idő látomására volna tehát szükségünk, melyben az új olvasatok nem törölnék el a korábbiakat. Annak a jelenségnek a forrásánál vagyunk, amelyet Hagyománynak nevezünk. A Hagyományt élő és dinamikus fogalomként kell elgondolnunk. Nem valamely készlet érintetlen megőrzését jelenti, hanem működő örökséget, mely egyszerre meghaladja és megőrzi a régi olvasatokat.”

Amikor értékek között rendet próbálunk teremteni, kérdésünket, hogy mi jó és mi rossz, meg kell, hogy előzze egy másik: milyen lelki magatartással figyelek és kérdezek, mire figyelek és mi felől kérdezek elsősorban. Egy francia teológus, Henri-Irénée Marrou *Théologie de l'histoire* (A történelem teológiája) c. művében technika helyett technikákról beszél és ezt mondja: „az ember technikával kapcsolatos tevékenységei nem elszigetelt állapotban léteznek. Hanem betagolódnak életébe, integrálódnak sorsába, amely meghaladja a föld horizontját.” Szerinte a technikáknak hierarchiája van s e hierarchia megőrzése kellene, hogy meghatározza értékítéletünket. Az első szinten a szemlélődés és az imádság „technikái” állnak. A másodikon a spekulatív gondolkodás, a filozófia, a tudomány – a teremtett kozmosz szerkezetének és lehetőségeinek megismerése –, az esztétikai tapasztalat; mindezek természetesen spirituális összefüggésükben. Ezeket

követik a politikai, gazdasági, a higiéniai, az orvosi, a környezetvédelmi rend technikai (vagyis az időben létező ember életének berendezésére irányuló technikák) – az eltévedés veszélye itt belátható. Alsóbb szinten helyezkedik el a mezőgazdaság és az ipar, vagyis mindaz, amire a „technika” szót kimondva általában gondolunk. „Az emberi tevékenységeket egyszerre több technikai szinten megélni – a modern kor egyik nagy feladata. S e tevékenységek egyaránt állhatnak a jó és a rossz szolgálatában.”

Ha egy keresztény a jelenkorról gondolkodik, szükséges, hogy eszkatologikus távlatban tegye: a megváltottság és a végső ígért tudatában. E tudást beárnyékolhatja ugyan a kinyilvánulás késlekedése – s vele a bűn hatékony valóságával való szembenézés –, így a bizalom mindenkor a megrendülés fájdalmát hordozza; ám idegen tőle a világ démonizálása. Nemcsak a modernségnek, hanem az evangéliumnak is szöges ellentéte a gyakran keresztény frazeológiával színezett, ám bibliaidegen mítoszteremtés, amely a múlt méhéből kívánja előcsalogatni a sátáninak tekintett jelenkor ellenszerét; amely tehát tagadja a kétarcú időt. Emez a tévelygő, a bűnösség állandójával terhelt ember ideje, egyszersmind az eszkhaton, az egyedül Istennek alávetett beteljesülés besugárzó, jelenben is ható más-ideje. A jelenhez fűződő viszonyunkban az elmarasztalást – e vallásos álöltözetbe bújó hübriszt – felül kell, hogy múlja a szeretet és az irgalom, amely nemcsak feltételezni, de feltárni és – makacs hitével – megformálni is képes minden ember jobbik arcát. Amely tehát nem az Istentől való eltávolodás folyamatoként szemléli a világ s benne legújabb korunk történetét, hanem a távolság és a közelség valamennyi korra jellemző feszültségében szavaz esélyt a visszatérésnek. Ez az esély kinek-kinek az egyéni életében rejlik, általánosító korbírálat aligha ragadhatja meg.

Nem tehetünk tehát mást a modern világban sem, mint hogy komolyan vegyük Szent Pálnak azt a mondatát, amely felszólító módban megfogalmazott válasz – számomra az egyik legtömörebb, legvilágosabb – Jézus igehirdetésére: „Örvendeztetek az örvendezőkkel, a sírókkal pedig sírjatok!” (Tóm 12, 15).

A Syllabus érvényessége

Ha minősítésem a „modernizmus” fogalmát értjük, akkor kétséges, hogy a „Pascendi” enciklika és a „Lamentabili” dekrétum

annak idején szerencsésen kapcsolta-e össze a „modern” szó származékát a századelő egyoldalúnak tekinthető teológiai próbálkozásaival. Mert lehet, hogy a keresztény tanítás immanens igazolási kísérletei közül jellegzetesen a modern kor terméke a pszichologizmus, és az is valószínű, hogy tévút. Ám az egyházi hivatalosság korántsem fogalmazott meg olyan komoly fenntartásokat a „modernizmus” ugyancsak aránytévészítő ellentétével, a tradicionalizmussal szemben. A hazánkban is forgatható Teológiai Kiszótár szócikke joggal nehezményezi, hogy „jöllehet a modernizmus jó néhány esetben helyesen látta meg a problémákat, s csak megoldási kísérletei voltak fonák elgondolások, a modernizmus mind a mai napig megmaradt gyalázkodó, gyűlölködő megbélyegzésnek azoknak az Egyházon belüli köröknek a szóhasználatában, melyeknek arroganciáját egyáltalán nem törte le az a tény, hogy a hit csakugyan nehézségekbe ütközik a mai világban” (Rahner-Vörgrimler: Teológiai Kiszótár, Budapest 1980, 505.1.). Maga a kifejezés azért sem szerencsés, mert akaratlanul is azt sugallja, hogy a modernség és a keresztény hittartalmak egyeztetése – amely messze meghaladta a kísérletezés állapotát (sokkal inkább szakadatlan és gyümölcsöző folyamatról beszélhetünk) – eleve gyanús fáradozás. Márpedig a világegyház jelenségei jószerivel e fáradozásról vallanak. A teológiában első sorban a „határjárásról”, az interdiszciplináris területek kutatásáról. A bibliatudomány például evidenciaként építi be kutatásaiba a modern szöveg- és irodalomelmélet szempontjait, s ez nem-hogy a kinyilatkoztatott Ige kárára volna, ellenkezőleg: az Írás mint emberi alkotás szakszerűbb megértése elősegíti, sőt megalapozza a benne foglalt üzenet tartalmainak kibontását és spirituális elmélyítését. „Az értelem hermeneutikai korszakában” (Jean Greisch) gyanakvással kellene tekintenünk minden olyan sommás ítéletre, amely mereven szembeállítja az értelmezést és a tekintélyi elfogadást, a hagyomány múltját és dinamikus, gazdagodó jelenét, a modernséget és az ősiséget, a szabadságot és az engedelmisséget, a kísérletező keresést és a szilárd tanítást.

Ha viszont a Syllabus minősítésén azt értem, hogy a modernizmus elítéltetett, akkor nem is annyira azon tűnődöm, mi ítéltető el manapság a teológiai nézetek közül, hanem azon, hogy van-e helye az elítélésnek. A Tanítóhivatal felelőssége természetesen óriási, viszont a modern kor egyik nagy áldása a dialógus szükségességének felismerése, sőt a dialógusnak alapérték-

ként való elismerése. Doktorok kutatnak, más doktorok pedig elítélik őket – ez a modell érzésem szerint a (felelős) tudományos-alkotói szabadság és az egyházi hitletétemény őrzése közt fennálló viszony félreértésén alapul.

Az elítélés mozzanata pl. Duwermann esetében is nélkülözni látszik a szakszerű és differenciált megítélés szelíden intellektuális vonását, márpedig ahhoz, hogy egyházunk megőrizze hitelét, e mélyen krisztusi gyökerű magatartást önkorlátozás és gyengeség, fájdalom és akár tehetetlenség árán is vállalnia érdemes. A szeretetteljes és jóhiszemű befogadás megkerülhetetlen érték, noha rámondható, hogy könnyen beszél, akinek nem közvetlen feladata a hívek pásztori védelme a tévtanok ellen. A türelmetlenségre nem válaszolhatunk türelmetlenséggel. Az igazság őrzése és a mássággal szembeni türelem helyes arányának kialakítására nincs recept, legfeljebb a szüntelen önvizsgálaté. Némely „modernista eretnekségre” egyházunk különösen érzékeny, miközben akár saját hierarchiájában is elnézőbb az agresszív tradicionalizmus olykor kisebb feltűnést keltő, ám nem kevésbé hatékony megnyilvánulásaival szemben. S kevésbé töpreng el azon, milyen mértékben bénítóak és kirekesztőek e megnyilvánulások azok irányában is, akik szélsőségektől mentesen, csupán bátrabb felelőséggel igyekeznek megérteni és továbbgondolni a 2. Vatikáni Zsinat tanítását. Regulájában Szent Benedek arra figyelmezteti a szerzetesek apátját, hogy miközben intézkedéseket hoz, maga is ítélet alatt áll.

Megfogalmazódik-e hazánkban szélsőséges teológiai tan? Lehet. De figyelve pl. a Bulányi-ügy zajlását és örvendetes elcsendesedését, úgy vélem, a harcias szembeszegülés, a feljelentés, a hatalmi szó kiegyensúlyozottabb politikai légkörben, a lélektani, egyházpolitikai, szociológiai stb. indítékok árnyaltabb figyelembevételével és a hivatal önvizsgálatával kiegészítve helyettesíthető lett volna alázatosabb párbeszéddel, vagy akár a testvéri feddés árnyaltabb formáival. (Akadt olyan vezető, aki tudott ilyen hangon megszólalni). Azzal a türelemmel, amely végül mindkét oldalon a szeretet gyarapodásához vezethetett volna. Jó és rossz az egyoldalú nézetek torz kontextusában is szétválasztható, úgy is, hogy a jóra, a megfontolandóra nagyobb figyelmet fordítunk.

Avitt és modern pasztoráció

A vallásos magatartásformák nagyon mélyen gyökereznek az emberi lélekben. Az, hogy tegyük fel, sokan liturgikusabbnak vélik a statikus látványra épülő, mozdíthatatlan celebrációt, a formák merev ünnepélyességét, mint az élő, kommunikatív, a hívet mozdulataikban, szavaikban is aktív és találékony részvételre serkentő, fogalmaim szerint valódi ünnepet –, nagy mértékben függ első liturgikus élményeinktől, megszokásainktól, a stabil, zárt formák érzelmi és lélektani biztonságot nyújtó erejétől. Félelemből is hihetjük azt, hogy mindennapjaink „profánuma” és a Szent találkozási pontján (az istentiszteleti hely, az Ige és a hagyományos ill. a hagyományt értelmező szavak, a gesztusok, a jelek, a formák liturgikus terében) csak úgy jöhet létre az isteni világregd belső tükörképének tekintett szemlélődő áhitat, ha a liturgia minden ízében a változatlant mutatja fel. Olymódon, hogy az egyházi földi hierarchiájának látomása, a hagyomány megszentelt formaelemei alkalomról alkalomra mintegy elénk vetítik és megisméltik azt, aminek értéke minden időben azonos. Másként közelíteni a szimbólumhoz, tagoltabban ítélni arról, ami stabil és arról, ami változásnak alávetett, a liturgikus képés gyökeres átalakulását igényli.

Igaz, a régi és az új relatív fogalmak. Ami régi, nem azonos azzal, ami elavult, ami új, nem biztos, hogy korszerű. Egyházunk elmúlt évtizedeiben a (különbéleképpen értelmezett) hagyományhűség és a Szentlélek (formákat is megújító) teremtőerejébe vetett bizalom számos formában összekapcsolódott, de alig volt lehetőség módszeresen megfogalmazni a lelkipásztori gyakorlat elméleti alapjait. A zsinat tanításának elemei szórványosan, rendszertelenül, részlegesen szivárogtak be egyházunk életébe. Hogyha, miként vélhető, a hazai folytatja keresőútját, ha e téren is gyümölcsöztetjük az ajándékba kapott szabadságot, a kialakuló reflexió nyomán nyilván világosabban látjuk majd, hogy a keresztény tanítás hagyományainak megőrzése és a megfogalmazásának fejlődése annak arányában különbözteti meg a keresztényeket ill. a keresztény közösségeket, hogy a hagyománynak ki melyik rétegeit, milyen összetevőit tekinti értékállónak s ki hol, milyen módon látja szükségét a környező és változó világgal való tanulékony párbeszédnek. A bázisközösségekről és a lelkiségi mozgalmakról például korántsem mondható, hogy „modern” fej-

lemények; olyan időre tekintenek vissza, amely megelőzte a tömegpasztoráció gyakorlatát. A liturgikus reform – a formák potenciális sokféleségét hirdetve – ugyancsak ősidőkre nyúlik vissza. Viszont azon jelenségek – mondjuk áhítatformák – közül, amelyeket sokan „hagyományosnak” neveznek, nem egy az ellenreformáció idejéből származik, vagyis megszorításokkal sem nevezhetők ősinek.

Az egyházi konzervativizmus indítóokait feltárni érdekesebb lenne, mint tüneteket sorolni – ezeket ki-ki látja, ám a velük kapcsolatos keresztény állásfoglalás olyannyira változatos és személyes, hogy óhatatlanul megbántanánk sokakat, ha arra vállalkoznánk, hogy sorra vegyük őket. Ha széttekintünk Európa számos helyi egyházában, amelyek jó ideje tudatosították a szekularizáció hatásait és kialakították azokat a lelkipásztori elveket ill. gyakorlati megoldásokat, amelyek lehetővé teszik a komoly reflexiót, a dialógust, és korszerűen képesek megfogalmazni az evangéliumot napjaink emberének – aki nem kevésbé éhes az örömhírré, ám a hírek, a tanok sokféleségében vagy épp a fogyasztói világ lélektompító információs zörejében nehezebben tájékozódik –, akkor könnyen kiderül, mi minden hiányzik még a magyarországi lelkipásztorkodásban (s talán örömmel tapasztaljuk, mennyi a jó kezdeményezés). Az okfeltárás nyilván értékes történelmi, szociológiai, lélektani, politikai, vatikáni-politikai, esetleg teológiai magyarázattal szolgálna. (Ez utóbbit azért említem bizonytalanul, mert meggyőződésem, hogy az egyházi konzervativizmus teológián kívüli tényezőkön múlik).

Fontos, hogy legyen a jelenleginél több olyan teológiai műhely, amely a könyvkiadás gazdasági nehézségein valamiképpen kifogva kellő mértékben, akár művek sokaságának fordítása és tanulmányozása útján tudatosítja, hol tart világszerte a teológiai vizsgálódás. Nem azért, mintha a teológiának – a keresztény életgyakorlathoz képest talán „szürke elméletnek” – elsőbbséget kellene élveznie a spiritualitással – az imádságos étellel – és a diakóniával – a szolgálattal – szemben, hanem azért, mert az utak kijelöléséhez nélkülözhetetlen a komoly kutatás, a kérdések jó megfogalmazása, a válaszlehetőségek tüzetes ismerete.

Ha mégis fel kellene sorolnom néhányat a – tágabb értelemben vett – lelkipásztorkodás „nem célszerű” megoldásai közül, inkább alapvető szemléleti összetevőkre gondolnék. (A részletek vizsgálata jóformán megoldhatatlan bonyodalmakat támaszthat.

Elképzelhető, hogy egy idős lelkipásztor mereven ragaszkodik olyan szertartásokhoz, amelyek a liturgia egy múltbéli korszakát jellemzik, ugyanakkor lelkipásztori stílusát a személyesség, a bölcsesség, az irgalom, a megértés, a demokratizmus hatja át, ami ellentétes a kirekesztésre, ítélkezésre, a klerikalizmusra – a keresztségi karizmának, vagyis a világi hívők sajátos adománya-
inak figyelmen kívül hagyására s a másként hívők sajátos adomán-
yainak figyelmen kívül hagyására s a másként hívőknek ki-
járó tisztelet elmulasztására – hajlamos hajlíthatatlansággal). Az egyház bátran vállalhatja kisebbségi voltát, hiszen olyan ki-
sebbség – talán mindig is az volt, ha a személyesen megküzdött
hit szigorúbb kritériumát alkalmazzuk –, amelynek nincs félni-
valója, viszont mindig lesz kit szolgálnia. E belátás nem meghát-
ráláson, a szekularizáció miatti csüggedésen kellene, hogy ala-
puljon, hanem (egyetlen evangéliumi képet említve csupán) a ko-
vászról szóló példabeszéden. Karl Rahnernek az élete vége felé
gyakorta visszatérő mondata szerint helyénvalóbb a sivatag víz-
forrását egy-egy oázisra koncentrálni, mint – reménytelenül –
szétteríteni a végtelen homokon. Azaz a többé-kevésbé keresz-
tény tömegekben és kizárólag a „felületeket hiánytalanul lefedő”
(flächendeckend) plébániai rendszerben gondolkodni elavultnak
tűnik, keresztény központokra, lelkipásztori „oázisokra”, kisu-
gárzó közösségekre lehetne építeni az egyház területi szerveze-
tét. A papi rendre való alkalmasság ismérveit és a papképzés
szempontjait ugyancsak újra lehetne fogalmazni. A környező
társadalom kultúrájával szemben – ősi, bibliai hagyomány sze-
rint – legalább olyan lényeges az értékbefogadó, mint az értéká-
tadó magatartás. Az Igét értelmező szavaink: környezetünk sza-
vai. Csodálatos cseréről van itt is szó, miként Jézus megtestesü-
lésével kapcsolatban mondja a liturgikus ima, nem pusztán
misszióról. Egyáltalán: értéket meglátni, az emberben rejlő – Jé-
zus személye révén a mindenkori emberrel azonosuló – szentet
felismerni olyan csöndes, szemlélődő, alázatos, gyakran derülátó
hitet igényel, a szolgálatnak olyan feltétlenségét, amellyel ko-
ránként sincs teljes összhangban a hitre nevelés pusztá indoktriná-
cióként, hitoktatásként való értelmezése, sem a „mi, keresz-
tények” és a „ti, nemkeresztények” kietlen elkülönítése. Ingye-
nesnek lenni, Isten embert szolgáló ingyenességét örömmel fel-
mutatni a világban, a kereszténységet nem a „pap és hívek”, és
nem csupán a „hitoktató és hittanosok”, hanem a „befogadó – li-

turgikus, gondolkodó, imádságos, tevékeny – közösségek és meghívottak” modelljében elgondolni, e modell minden következményével együtt (a hierarchia – akár külső – megjelenésétől, az emberekkel való szolidaritásától kezdve a világi hívek illetékességének újraértelmezéséig, a hitbéli felelősség és szabadság újraelosztásáig, a – Rahner szavával – olykor „sajátságos erkölcsrendészetként” funkcionáló egyháznak a felszabadító és gondviselő egyház javára történő háttérbe szorulásáig) – égető feladat. Ám olyan, amely nem oldható meg helyi szinten. Erősen centralizált egyházszervezetünk legbelsejében kellene mentalitásváltozásnak bekövetkeznie ahhoz, hogy idehaza számottevő elmozdulás történjék, hogy tehát tovább sokasodjanak a remény jelei a keresztények és a nemhívók együttélésében.

A modern lelkipásztor

Minden pap személyes, belső munkájához tartozik – életének szüntelen krízise –, hogy megjelje szerepét a modern világban. S itt a stílusok, lelkipásztori módszerek, spiritualitások, teológiai szemléletek, életmódbeli és feladatköri sajátosságok sokfélesége a jövőben is adott lesz, sőt épp az lesz a jó, hogy ha a sokféleség megmarad. A hagyományos viselkedésminták és az egyéni invenció arányai, színárnyalatai mind a hitükért felelősséget vállaló keresztények gyülekezetében, mind a papság körében oly számosak lehetnek, hogy a „modern pap” fantomképe aligha rajzolható meg. Inkább arról volna érdemes elgondolkodni, hogy azok közül a szerepek és szolgálatok közül, amelyeket ma egy papnak be kell töltenie, mit vállalhatnak át a keresztény közösség más tagjai – „laikusok” és diakónusok – a keresztségből fakadó kegyelmi adomány és küldetés alapján s az erre épülő lelkiség elmélyítésével. E vizsgálódás nyomán talán kirajzolódhatnának, melyek azok a sajátosan papi feladatok, amelyeknek ellátásához talán nem is modernizálásra van szükség, hanem arra, hogy a pap újra és újra az evangélium mércéjéhez igazodva és kortársaival együtt szemlélődve kutassa teendőit. Ezeknek középpontjában megítélésem szerint a szentségek ünneplése áll – mindenekelőtt a bűnbocsánat kimondása és az eucharisztia vezetése. Nem csak – közkeletű szavakkal – a gyóntatás és a misézés. Hanem egyfelől a kiengesztelődés szolgálata, a vád mint a bűnös állapotunkra leginkább jellemző, megromlott beszédforma

átfordítása megbocsátássá és feloldozássá; figyelem a személyes és közösségi – lelki, embertársi, általában: emberi sebzettségünket és épségünket felölelő – dimenzióra; a figyelemből fakadó megértés, a megértésből táplálkozó szeretet, a szeretetben való elfogadás, az elfogadást követő feloldozás, felszabadító ösztönzés a megtérésre, együtt-ünneplés a megtérővel, azzal, aki átéli megszabadulását. Együtt örvendezés Isten örömeiben, vagyis a lelkek elkísérése vándorútjukon, sötétségeikben és megvilágosodásaikban, fájdalmukban és ujjongásukban. Másfelől az eucharisztia – tág értelemben: azaz meghívás Jézus egyszerű asztalához, a keresztény élet forrásvidékére és magaslatára, az eucharisztia-ünnep szüntelen újragondolása és alakítása az evangélium és a napjainkban is formálódó egyházi-közösségi hagyomány fényében, a Bibliát elmélyülten tanulmányozva, imádsággal elsajátítva és élve, az igehirdetésben tanítva. Belső kapcsolat a Szentlélekkel, jártasság elsősorban az Írások szövegében és teológiájában, de ugyanígy a műveltség tényeiben is, amelyek gazdagon értelmezik a Bibliát; és az ezekből fakadó tevékeny szolgálat, „lélektől lélekgig” való közösségépítés az emberek közt, a társadalom és a kultúra ismeretében. E három alappillér mindegyike lényeges: a spirituális, az intellektuális és a praktikus készség – természetesen egyénenként különböző arányban és módon, a tehetség mértékében és a kegyelmi ajándékok megosztása szerint. Bármelyiknek a hiánya veszélyezteti az egyházi élet egyensúlyát és hitelét. A pap mint a hívek felett álló és intézkedő egyházszervezet funkcionáriusa akkor is és ott is a múlté, amikor és ahol még ez az arca a jellemzőbb, esetleg az öntevékenységhez nem szokott hívek ezt kérik számon tőle. A pap akkor lehet időszerűen hagyománytisztelő, ha szívós önvizsgálattal és elmélyült imádsággal képes „holtig” újratanulni az evangélium egyszerűségét, legszívesebben azt mondanám: a példabeszédek világát, Jézus embereket megszólító, gyógyító, felszabadító, meghívó és megváltó szeretetét.

FOLYAMATOK

Kampány-folyamat

Pártprogramok a vallásszabadságról és egyházpolitikáról.

A választások felerősítették a keresztények és az egyházak érdeklődését a politikai élet iránt. Két, egymásnak látszólag ellentmondó folyamat figyelhető meg. Az egyik szerint a pártpolitikai szféra áttekinthetetlen, s a keresztények is azok közé tartoznak, akik nem is tudják, elmenjenek-e szavazni, s ha igen, akkor kire is szavazzanak. A másik szerint a keresztények szavazatait elsősorban annak kell befolyásolnia, hogy melyik párt biztosít egyértelműbb és hitelesebb garanciákat az egyházi célkitűzések megvalósítására. Ez utóbbit érzelmekre ható, sokszor propagandisztikus szólammal erősítik egyházi kiadványok és megszólalások is. Összehasonlításunkkal hozzá szeretnénk járulni ahhoz, hogy a választásra készülő olvasóink jobban eligazodjanak a különböző pártok vallásszabadságra és egyházakra vonatkozó választási programjai között. Az egyszerű érdeklődő szempontjait követjük az egybevetésben, vagyis nem vállalkoztunk komolyabb elemzésre. Arra pedig kifejezetten nem, hogy a vizsgált pártok eddigi tevékenységét értékeljük, s ennek fényében láttassuk és hitelesítsük terveiket és ígéreteiket. Öt párt részletes programjához jutottunk hozzá lapzártáig: FIDESZ, KDNP, MDF, MSZP, SZDSZ.¹ Egybevetésünk kizárólag

¹ A programok pontos lelohelye - FIDESZ: Vallás és szabadság. A FIDESZ egyházpolitikai programja. 1994 február; KDNP: Emberközpontú társadalmat. Választási program 1994. január. IV. Egyházpolitika; MDF: Biztos lépések. Nyugodt jövő. MDF Program 1994; MSZP: Az egyházakról. Kihívások és válaszok 1994; SZDSZ: A lelkiismereti és vallásszabadságról 1994 január. A számok oldalszámot vagy pontot jelölnek.

ezekre alapul. Először az alapelveket hasonlítjuk össze, majd a fontosnak ítélt kérdések körét. Ezt követően a legáltalánosabban hivatkozott és megkülönböztető kritériumként értékelt kérdésekeről írt állásfoglalásokat: hitoktatás, egyházfinanszírozás és ingatlanok. Nagyon igaz II. János Pál pápa kijelentése, miszerint a vallásszabadság ugyan egy a többi szabadságjog között, de rajta mérhető a többivel kapcsolatos felfogás. Minthogy azonban a vizsgált programok mindegyike garantálja a vallásszabadságot és az egyházak szabad működésének feltételeit, a „lelkiismereti szavazók” inkább a pártok egyéb kérdésekben vallott felfogására alapozva dönthetnek arról, hogy melyikre szavaznak. Óvakodni ajánlatos annak hangsúlyozásától, mint ha a keresztények elsődleges ügye az egyház lenne, s nem az ember, annak gazdasági, kulturális és politikai szabadsága.

Állam, társadalom és az egyház

Az összes vizsgált párt egyértelműen egyezik abban, hogy az állam és az egyház (többesszámot csak a FIDESZ használ) a magyar Alkotmány szerint valóságosan szét van választva, ami azt jelenti, hogy az állam nem avatkozhat be az egyház belügyeibe és azt, hogy az egyházaknak biztosítja a szabad vallásgyakorlás és a társadalmi aktivitás lehetőségét. Az állam kötelességei mellett a programok az állam korlátait is hangsúlyozzák. Ugyanakkor leszögezik, hogy ez a szétválasztás nem keverendő össze az egyház és a társadalom szétválasztásával. Ez utóbbi tekintetében a hívek hitéleti igényeinek kielégítésén túl az oktatásban, egészségügyben és a kultúra ápolásában ismerik el az egyházak társadalmi tevékenységének legfőbb területeit. Ezen túlmenően az alábbiakat külön is kiemelik:

Párt	Egyházi tevékenységek a társadalomban
MDF	a zsidó-keresztény etikára alapozva az ország erkölcsi felemelkedésének szolgálatával járuljanak hozzá a nemzet sorskérdéseinek megoldásához
KDNP	erkölcsi tudat kialakítása; határon túli magyarság önazonosság tudatának megőrzésében segítség
MSZP	helyi közösség (társadalom) építése
FIDESZ	társadalmi szolidaritás erősítése és a társadalom „kritikus lelkiismereti tükre”
SZDSZ	közvélemény befolyásolása

A programok a KDNP-t kivéve valamilyen formában az egyházak általános jelentőségét is tárgyalják. Mintegy ars poeticaként meghatározzák a gyakorlati állásfoglalásaik mögötti „filozófiájukat”.

Párt	Alapállás
MDF	etikai értelemben "keresztény Magyarországot", az egyházak igehirdetése és tanúságtétele az MDF számára alap és kiindulás: szelíd erő a nyugodt erő számára
KDNP	az egyházak az erkölcs forrásai és garanciái
MSZP	az egyházak a civil társadalom fontos intézményei, amelyek sikeres működéséhez össztársadalmi érdek fűződik
FIDESZ	az egyházak és felekezetek a civil társadalom egyik pillére, nélkülük nincs modern Magyarország
SZDSZ	az egyházak a társadalom nélkülözhetetlen részei: közösség- és értékkeremtő ill. megőrző szerepük nagyra becsülendő

A programok terjedelme egymástól jelentősen eltér. A két kormánypárti program rövid, inkább nagyívűen általános alapállásról tudósít. A három ellenzéki párt közül a két liberális precíz pragmatizmusával, a szocialista esszé pedig az előző rendszer árnyalt kritikájával tűnik ki. A FIDESZ és az MSZP program komoly vallásszociológiai és teológiai elemeket is tartalmaz. A két liberális és a szocialista párt elvi magyarázatai az átalakulás folyamatára teszi a hangsúlyt, míg a két vizsgált kormánypárté az elért eredmények stabilizálására. Öndefiníciója szerint mindegyik párt vallás- és egyházbarát. Az ellenzéki pártok az egyházakkal való visszaéléstől, a kor-

mánpártok a vallásszabadság korlátozásától tartva kínálják saját biztosítékaikat a választók döntéséhez.

Konkrétumok

Az egyházak működését – sokak számára a vallásszabadság mércéjét – leginkább az alábbi három terület határozza meg. Ezekkel kapcsolatban komoly konfliktusok kísérték az első négy szabad évet, melyekből a legkülönbélebb következtetéseket vonják le a keresztények és az egyház képviselői is. A konfliktusokra a programok mindegyike (de leginkább az SZDSZ és az MSZP) kitér, megindokolva saját álláspontját és erősítve öndefinícióját. Az SZDSZ (3) annak ellenére folytatni kívánja az ingatlanok visszaadását, hogy nem szavazta meg. Ehhez hasonlóan az MSZP kifejti, hogy „nem vallásellenes vagy egyházellenes megfontolások” miatt szavaztak annak idején ellene, hanem mert „elvi alapon helytelenítettek minden olyan intézkedést, amely a reprivatizáció révén igyekezett orvosolni az elmúlt évtizedek sérelmeit” (6).

Párt	Hitoktatás	Egyházfinanszírozás	Ingatlanok
MDF	iskolában és iskolán kívül (120)	az egyházakkal egyetértésben keresik a megfelelő megoldást (121)	(bár a program nem tartalmazza, bizonyára a törvény végrehajtása)
KDNP	az állam köteles lehetővé tenni a szülők kívánságának megfelelően a gyermekek vallásoktatását (18)	költségvetési támogatással a hitéletet is és a közhasznú tevékenységet is (17)	elfogadott törvény szerint
MSZP	a törvények egyfőrmán kínálják a vallás, a vallástalanság, a hitelví és anyagelvű világnézet könyvtárításának, oktatásának lehetőségét (4)	amíg a hívek nem tudják eltartani egyházukat, addig számarányuknak megfelelően, költségvetési automatizmussal; hosszabb távon a jövedelemadó 4-5% (5)	elfogadott törvény szerint, de a 10 éves időtartamot csökkentve, olyan helyen is ingatlanhoz jutást lehetővé téve, ahol nincs mit visszaigényelni (6)
FIDESZ	órarenden kívül, de védett időpontban, vallás és etikai alapismeretekkel helyettesíthetően	hitéleti célú elkülönített Pénzalap, amelyből létszámáryanosan részesednek; adókedvezmények; jövedelemadó százaléka	költségvetéstől független Ingatlanfinanszírozó Alap
SZDSZ	szülői igényre, egyházi feladatként, iskolák által biztosított tárgyi feltételekkel, zavartalan időben	köztevékenységek normatív támogatása; hitéleti tevékenységeket költségvetéstől függetlenül	elfogadott törvény szerint, igény szerint olyan felekezeteknek is ingatlanokat biztosítva, melyek nem rendelkeztek államosított tulajdonnal

A táblázat alapján látható, hogy a törvényes rendezést minden párt meg kívánja hagyni. A fejlesztés iránya a liberális és a szocialista pártoknál egyaránt az átláthatóság és az önfinanszírozás előmozdítása. A két konzervatív pártnál a hangsúly a szocialista korszak hátrányainak („sebeinek”) hatékony kezelésén van, amelyben a költségvetés játszaná a főszerepet.

Hibaigazítás

Minden szerkesztővel előfordul, hogy szeme átugrik egy soron, s ez végzetes is lehet. Így történt, hogy az Egyházfórum 1993/4-es számában Az egyház társadalmi tanítása c. kötet értékelésekor tévedésből azt írtam, hogy II. János Pál munkáról szóló szociális enciklikája kimaradt a kötetből. Ezúttal elnézést kérek a kötet szerkesztőitől és olvasóitól. Remélem, hogy már nagyon sokan vannak, akik e fontos mű tanulmányozása során maguk is rájöttek e tévedésre.

Máté-Tóth András

Mint ismeretes, a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1993. március 1-én életbe léptetett szabályzata a magyarországi egyházközségi képviselőtestületek újjászervezéséről rendelkezik. A szabályzat 5.6.7. pontja a plébániai testületek lelkipásztori bizottságán belül működő sajtófelelős posztjáról intézkedik és kijelenti, hogy a sajtófelelős feladata, hogy többek között „ajánlja és terjessze a katolikus sajtó termékeit, előfizetőket toborozzon a vallásos lapokra, felhívja a figyelmet a TV, a rádió jó műsoraira.”

Az IGEN Mozgalom kívánatosnak tartja, hogy a magyarországi egyházközségi képviselőtestületek a plébániai élet megszervezésén túl el tudjanak igazodni a hazai és külföldi egyházi és közéleti események között. Ehhez kívánnak segítséget nyújtani a hazai katolikus folyóiratok. Szükség van arra, hogy valamennyi plébánia rendelkezék legalább egy olyan személlyel – jelen esetben a sajtófelelőssel –, aki naprakészen ismeri a különböző katolikus sajtótermékeket.

Az IGEN Mozgalom ezért kér minden plébániát, hogy a sajtófelelősön keresztül rendelje meg valamennyi katolikus folyóiratot legalább egy példányban, ezzel segítve a hívek minél szélesebb körű tájékoztatását, valamint támogatva a közismerten nehéz helyzetben lévő katolikus lapokat.

IGEN Mozgalom

Budapest, 1993. december 17.

Csatlakoztak:

Aranyág	A Szív
Bocs	Taizéi Levél
Egyházforum	Távlatok
Egyházi Építészet	Teológia
IGEN	Új Ember
Jel	Új Misszió
Katolikus Újságírók Szövetsége	Veritas
Keresztény Élet	Vigilia
Mérleg	Torinói Halotti Lepel
Pannonhalmi Szemle	Zászlónk

Waigand József 1912-1993

Aki átlapozza Tóth Tihamér „Levelek diákjaimhoz” összesített címen kiadott könyveit, ott sok kisdíákja név szerint is szerepel. Ezek között olvasható a két Waigand-testvér, akiket megismert amikor a Trefort-utcai „Minta” gimnáziumban a kongregációt és cserkészcsapatot vezette. A nagyobbik Waigand, Ferenc, hazánk első olyan gépészmérnöke lett, aki a Műszaki Egyetemen a textilgépek-katedráját is megkapta. Addig ugyanis erre a szakra Berlinbe kellett küldeni a mérnökjelölteket. Mint hétgyerekes családapa élete végéig őrizte Tóth Tihamér szellemét. Jelen sorokban a pappá lett ifjabbik fiúról, Józsefről lesz szó, aki többekkel együtt akkor is követte Tóth Tihamért, amikor már nem foglalkozhatott kisebb ifjúsággal, mert tanszékvezető tanár lett a Pázmány-Egyetem Hittudományi Karán, és utóbb a Központi szeminárium rektora is. Egy bekeretezett képen még az 1960-as évekig látható volt „Tihamér atya papcserkészei” címen az a 22 személy, aki a diákjai közül pap vagy szerzetes lett a nagy pedagógus hatására. Waigand József még hatéves korában elvesztette édesapját, és 15 évesen édesanyját is. Érthető, hogy annál fiúibb ragaszkodás volt benne Tóth Tihamérral szemben. Mivel korkedvezményel került iskolába, már 17 évesen leérettségizett, és 22 éves korban abszolvált teológus lehetett volna. Édesapja, az idősb Waigand József 4 elemiben és 8 év piarista gimnázium során osztálytársa volt Glattfelder Gyula püspöknek, akivel később is ápolta a család a jó viszonyt. Glattfeldert kérte tehát, hogy külön szerezze meg neki Rómából a korkedvezményes szentelést, és legyen egyúttal a kézvezetője is. Kuriózum, hogy az 1930-ban fölépült Szegedi Papnevelde első növendékeit – már csak a rokonok várhatóan nagy száma miatt is – mindig a Szegedi Dómban szentelte pappá a püspök, míg a szemináriumi kápolnában legföljebb a kisebb rendeket szokta kiszolgáltatni. Éppen a legelső kivételt egy nem csanádi, hanem esztergomi megyéssel, nem szegedi, hanem pesti hittudományi karon végzettel követte el. Ez volt Waigand József, 1934 július 5-én. Glattfeldernek annyi dolga volt akkoriban, hogy a manuduktorságot már nem vállalta. Ezt a zugligeti templomban Hévey Gyula plébános

nyújtotta, akkor már Terézvárosból érkezett. A szónok pedig spirituális, Kerner atya volt.

A Gondviselés rejtett útjain mindenki számára elrejtettek a szenvedésből is valamit. Waigand esetében az első talán szülei elvesztése volt. A második? Egy nyári táborozásnál felfázott, és TBC-fertőzést kapott. Tóth Tihamér fölfedezett számára egy Bolzanóban lévő, és olyan hegyi levegőjű papi szanatóriumot, ahová a világ minden részéről mehettek tüdőfertőzött papok és papnövendékek gyógyulni. Ott töltött egy nyarat az érettségije után, majd egy teljes tanévet másodéves korában. Déltirol maga is vegyesnyelvű vidék, de a sok beutalt pap is tudta nyelvekre tanítani az okulásra szomjas kispapot. Így a szenvedésekből hasznot lehetett meríteni: Waigandra pedig szinte ragadtak a nyelvek. Kitűnően megtanult a már szülői házból hozott német nyelven kívül angol, francia, spanyol és olasz nyelveken is beszélni és levelezni. Sőt, amikor hazajött, egy másik haszon társult az előbbihez: Hogy a Hittudományi Karon behozza a lemaradását, könnyebb tárgyakat vett föl abban az évben. Iyen volt a Wolkenberg professzortól hazánkban meghonosított missziológia is. Ez a studium annyira szerelme lett azután, hogy Wolkenberg őt javasolta közelgő halála esetére legalábbis a missziológia szakban utódjának.

Itt ki kell térni egy családi epizódra is, és – ha olvasóim zokon nem veszik, innét már nem Waigandnak hívom, hanem Jóska bácsinak. A nyári vakációkban ugyanis, továbbá amikor betegsége miatt tanév közben is hazaküldte őt az intézet kormányzósága, a nővére ápolta és gondozta őt. Ez Waigand Emília, az én Édesanyám volt. Ahogy Jóska bácsira nagy hatással volt három nagy papi jellem: A szülői házban Glattfelder, a gimnáziumban Tóth Tihamér, a papnevelésnél Wolkenberg – úgy most ő adta tovább a nagy hatást. 1931-ben odaült az én járókám mellé, és tanította az egyéves, beszélni akkor tanuló kezdő unokaöccsét. Méghozzá latinul! Nem volt a papi öltözékeknek, a liturgiának és a missziológiának egy szava, amit meg ne tanított volna – és aztán produkálta a felnőtt rokonok előtt, hogy csak fel kell mutatni egy ligulát, birétumot, stb. – és én már mondom a latin nevét, amit sok vallásos ember sem tud. Ez a nevelőbeavatkozása megmaradt később is, amikor három testvérének már 22 gyermeke volt, – sőt öregebb korában még a következő nemzedékből is megért 56 unokát. Manuduktorja volt nemcsak nekem, hanem

egy unokatestvérem fiának is, aki a fehérvári megye papja. Járókától – a szárnyrabocsájtásig az ifjúság minden rétegét kitanulta a családból ismerni, és irányítani. Valamennyi harmónikus családi életet él, s minimum 3 gyermek mindegyiknél van.

A Vallás-Közüoktatás Minisztérium a római Collegium-Hungaricumban tartott fenn a két világháború között helyeket továbbtanuló papoknak is. Wolkenberg javaslatára Ő is kapott egy két-éves ösztöndíjat, és pedig a Gergely-Egyetem nemrégén megnyílt külön missziológiai fakultásán. Ő volt az első – és 43 éven át egyetlen – magyar pap, aki ott doktorátust szerzett. A pesti laurea – értekezése volt: XVI. Gergelytől – pápák a hittérítés szolgálatában. A rómaié: A Goai rítus-vizsály. 1936-ban hazatért, és pár hónapra kinevezték az Orsolya-rend Szent Angéla gimnáziumába hittanárnak. Még egy tanévet se oktatott, amikor Tóth Tihamér kineveztette közvetlen munkatársának. A Központi Szemináriumnak ő lett egyik prefektusa. Nyelvismeretét felhasználták 1938-ban, amikor sok külföldi vendég tartózkodott a Papneveldékben. Ottani tartózkodásának az vetett véget – ami akkor és még később is elég sok kispapot megviselt. Ósdi épület, nyírkos falai melegágya a TBC-nek, pláne aki már hajlamos lett előzőleg rá. 1939-42 között előbb Mátraházán, majd a Magas Tát-rában kezelték. Legtömörebben Thomas Mann: Varázshegy c. regénye ismerteti azt a különleges zárt világot, ami a tüdősök társadalmát ilyen helyeken jellemzi. Bordaműtétek, Pasch-kúrák, éjszaka bebugyolálva mínusz 10 fokban való altatás – volt évtizedeken át a kúra. Rövid ideig ugyan volt káplán a Mátyás-templomban, de azután előljárói is belátták, hogy az alig 30 éves papot rokkant-nyugdíjba kell helyezni. A Gondviselés csodája volt, hogy éppen a háború fokozódásakor, amikor egyre több lett a fertőzöses beteg, ő elég tőrhetően kigyógyult. Egy állást kreáltak számára, ami más országokban már régen megvolt: Országos Missziós Titkár lett. Mi rokonok is alig láttuk Jóska bácsit 1942-48 között. Utazott az ország összes püspöki székhelyeire, előadásokat tartott papoknak és kispapoknak, sőt a legtöbb katolikus gimnáziumba is meghívták. Mint egy edzőnek sikerélménye, ha kiesésre álló csapatát feljebb hozza, ő is életfeladatának tekintette, hogy a külmissziókat támogató európai országok között mi magyarok vagyunk az utolsók. S e helyről följebb kell jutni. Pedig magyar hithirdetőkre nagy szükség mutatkozott – mi sohasem voltunk gyarmattartó ország! Így a bennszülöttek között föl

se merülhetett oly gyanú, hogy a magyar pap leigázni jön őket. Be is indult klerikusoknak az Unio Cleri, a népnek a Hitterjesztés Egyesülete, gyermekeknek a Szent Gyermekség Műve. Ezalatt előbb megbízott előadóként, majd 1947-től magántanárrá habilitálva oktatta a Pesti Karon a missziológiát. Több könyvet is írt mint: Jezsuita mandarin, Ismerd meg, – dolgozzál érte, Missziós szakirodalmi lexikon. Írt missziós témájú gyermekkönyveket is. Lefordította XII. Pius „Mediator Dei” enciklikáját, s a „Válaszok a fatimai üzenetre” füzetet.

Egy egészen új korszak nyílt élete utolsó 45 évében, 1948-tól. „Átmeneti kor” gyanánt a hercegprímás beosztotta a gimnáziumi hittanárokat kiegészítő lelkészeknek plébániákra. Ő így került a Külső-Józsefváros nemrégén alakított lelkészszékhelybe, a Tömő-utcai Béke Királynője parókiára. Ám még mindig beteg volt, keresett egy zárdalelkészi működési helyet, s meg is találta a Slachta-féle Szociális Testvérek kápolnájánál, Remetekertvárosban. Így ott biztosítva volt lakása, sőt leleményesen ő mentette meg a szerzetek felosztatásánál eme kápolnát a Báthory László utcában. Tréfásan mondogatta: Vasárnap, kedden és csütörtökön bejáró – esztergomi pap vagyok, a hét többi napján fehérvári övezeti pap. Sem ki-kiújuló betegsége, sem a közben beindult politikai üldözés nem vette el humorérzékét. Mindig tudott foglalkozni a legkisebb gyermekekkel is, és mindig tudott Biblia-órákat tartani egyetemi magántanári szinten a kvalifikált értelmiségi rétegeknek – akik még augusztusi nyaralásaiban is utánamentek.

Az előbb említett 22 unokaöccs és húga számára kicsit pót-édesapa is tudott lenni, amire nagyon büszke volt, aranymiséjén is felhozta. Mi volt ez? Nővére családját a Rákosi-éra Pestről kitelepítette, húga családja meg efölötti rémületében önként kiköltözött vidékre. Ha valaki a terror időszakában Pestre fölmerészkedett, Jóska bácsinál pár napig rejtőzködhetett, míg ügyeit intézte. Itt említem meg, hogy bekövetkezett, amire senki nem számított, amikor tüdővérzése idején már sírhelyét is kijelölték: Jóska bácsi temette el mindhárom testvérét és két sógorát is.

Az élet azonban még tartogatott egy meglepetést számára. Amikor 1960-61-ben a „Hruscsov-féle” második nagy üldözés beindult a szovjet-blokkban, sok papot letartóztattak. Volt egy másik csoport, akiket naponta beidéztek az ÁVÓ-ra, és végül eltiltották a papi funkcióktól. Az esztergomi apostoli kormányzó nagy sajnálkozva körlevélben tette közzé, hogy 5 főt örökre eltilt

– „világi büntetés kirovása helyett”, másokat 3, 2, vagy 1 évre. Az öt legszigorúbban büntetett között volt Jóska bácsi is! Egyfelől illegálisan néhányan terjesztették a kínai egyházüldözésről írt összefoglalóit, másfelől kapcsolata volt a regnumistákkal. Ez volt a jogcím. – Lakását megtartotta, de csak négy fal között misézett a szomszéd szobai kápolnában, ahová keresett egy nyugdíjas papot. Csináltatott egy bélyegzőt, hogy ő okleveles nyelvtanár és fordító. Több könyvkiadó és a Műemléki Felügyelőség is megbízta régi könyvek és oklevelek magyarrá áttételével. Ebből élt egészen 1968 végéig. Amikor Szabó Imre lett az Apostoli Kormányzó, az kijárta számára a nyugdíjat, és akkor megint visszamehetett kisegítőnek hajdani kedves működési helyére, a „Tömöbe”.

Gyászolja Waigand Józsefet az egész magyar katolicizmus – mert még eltiltása idején is ő volt az, aki magnóra vette minden nap a Vatikáni Rádió híreit, és a vasfüggöny-korban is ellátta hírekkel a kat.sajtót. – Gyászolják a missziós szakemberek, még Svájcban is a Neue Zeitschrift für Katholischen Missionswissenschaft szerkesztőségében is. Ezen évnegyedes folyóiratban szinte minden második számban írt valami német vagy francia könyvről recenziót. Gyászolja főleg több nemzedéknyi rokona, növendéke, tanítványa. Sokan meghatódtak, amit a fiatalság nevelése érdemeinél Balás püspök mondott a temetésén. Sokan pedig azon, ami temetésen ritka: Ez inkább úrnapi körmenethez volt hasonló, száz kisgyermek vonult ki a hideg márciusban.

Akármilyen kurta is egy sajtóban manapság publikálható életrajz, azért csonka volna, ha csak adatokat közöl, és nem egyúttal jellemrajzot is. Egyesek szívtelennek, lomhának mondták – mert a nagy betegségei után nagyon vigyázott is magára. Egy 40 éve nemlátott barátja Pestre hívta, ahol pár napot töltött. Jóska bácsi éppen Surányban nyaralt. Szép levelet küldött általam az illetőnek, de nem ment be. Minden utazás nagyon kimerítette – de hogy lusta nem volt, azt igazolja, hogy a nyugágynban fekvé is fordított valamit, és naponta ott is foglalkozott néha 30-40 gyerekkel. Egyéniségében sokan értékelték nyitottságát. Az ő korosztályához tartozó papok idegenkedve fogadták a II. Vatikáni Zsinat újításait. Jóska bácsi meg élen járt. Elsőnek áldoztatott tenyérbe, elsőnek olvastatott misén szentleckét édesanyákkal, elsőnek vonult ökuménikus táborba protestáns lelkészekkel. Óráin sokszor hallottam már az 50-es években is, hogy a

világmisszió előrehaladása akkor fog igazán gyümölcsözni, amikor meglesz a keresztények egysége.

Ha egy élet mérlegét megvonjuk, akkor fölmerül a kérdés: Vajon lesz-e folytatása? Buzgó illési lelkületnél –: Lesz-e Elizeus, aki fölvegye a köpenyét?

A kérdés minden vonatkozásban pozitív és megnyugtató. A regnumisták olyan számban jelentek meg, és olyan lelkesülten írtak és beszéltek, hogy nem kétséges, hogy Jóska bácsi megnyerő egyéniségét az új nemzedékű papi és cserkészi vezetők továbbfolytatják. Merem állítani, hogy a Tömő-utcai plébánia közössége se nagyon fog letérni az ő buzgóságáról és módszereiről.

Ami az írói működését illeti, gondolom, hogy még több kiadást is megérnek eddigi munkái. Főleg a legutolsó, amit Belon Gellért püspökről, sok éven át belső barátjáról szerkesztett. Úgyis az „Utitárs” is, amit a nagyon elfoglalt papság olyan helyeken fölolvasson, ahol nem érnek rá hétköznap külön prédikálni, de rövid útravaló nélkül a népet elengedni sem akarják. Az említett Műemléki Felügyelőség még kiadhatja a Veszprém, Sopron, Esztergom, és Baranya-megyékről magyarra fordított barokk kori útleírások és naplók szövegét. Sőt, itt a kézírata lehet, hogy 100 év múlva érdekesebb lesz, mint most.

Mutatkozik érdeklődés a Vigiliában egyszer már sorozatosan közzétett „Zsinat utáni kisszótár” iránt is. Két szívügye volt még, amelyek sajtó alatt állnak már – de egyiket 1944-ben, másikat 1948-ban a bombázás, illetve az államosítás zúzdába vitt. Ugyanis 3 francia és 2 olasz könyvből – készített egy nagy életrajzot a missziós művekért sokat tett – és azóta szentté is avatott Jaricot Pauláról. A másik a portugál-patronátus eléggé zűrös története Indiában, amelyről ő Róma egyik zug-antikvárjában eredeti iratokat talált.

Összegezve: Waigand József olyan pap volt, akinek sikerült összeegyeztetni hatalmas szenvedéseket állandó lelki humorral. Összeegyeztetni tudományos új utakat – apró gyermekek nevelésével. Összeegyeztetni tudományt lelkeséggel, családi és egyéni foglalkozást lelkiezetést – országos feladatok betöltésével. Bár sokan követnék eme példát! *(Dr. Lotz Antal)*

FOLYÓÍRATSZEMLE

Összeállította: **Dévény István**

Christian Pfeiffer egy németországi (Niedersachsen) kriminológiai kutatási intézet igazgatója, a hannoveri egyetemen pedig a kriminológia megbízott előadója. Szakember a bűnözés területén, s ez ma nagyon jelentős témává vált. Ha a közvéleménykutatások eredményeinek hitelt adunk, akkor egyre növekszik azoknak száma, akik félnek embertársaiktól. Tény, hogy az utóbbi években növekedett a rablások, gyilkosságok, megerőszakolások, váltságdíj reményében történt elhurcolások száma. A „**Herder Korrespondenz**” (1994, 2. szám, 79-84. o.) ebben a kérdéskörben folytatott Pfeiffer professzorral interjút – s ennek részletei sajnos magyar viszonylatban sem lehetnek érdektelenek. A bűnözés nálunk is sajátos méreteket kezd ölteni, s a visszariasztó hírek szinte a mindennapos újságközleményekhez tartoznak. A beszélgetés néhány érdekesebb szempontját szeretném kiemelni a következőkben.

Herder Korrespondenz (=HK): Sokan a bűnözés robbanásszerű növekedéséről beszélnek. Indokolt ez az aggodalom és félelem a társadalomban?

Pfeiffer (=P): Kár lenne csak az utolsó három-négy esztendőre figyelni. Régebbi statisztikák jelzik, hogy 1972 és 1982 között sokkal erősebb volt a bűnözés növekedése: 1982-ben 67 %-kal több, mint tíz évvel korábban. A következő tíz évben (1992-ig) pedig csak 14 %-ot kellett regisztrálni. A hetvenes években azonban sok minden más (pl. az olajkrízis) elterelte a figyelmet a bűnözésről.

HK: Mivel magyarázható akkor a mai nyugtalanság a mindennapok krimi-eseteivel kapcsolatban?

P: A politikusok és a hírközlő eszközök (újság, tévé, rádió) „izgalmát” nem lehet pusztán a tényekkel indokolni. Talán új témát keresnek a jelentéktelenné vált „kommunizmus-téma” után? Az biztos, hogy nem lehet állítani, hogy ilyen bűnözés-hullám még sohasem volt társadalmunkban.

HK: A bűnözőktől való félelem mégis erősödik – legalább a médiumok jelzése szerint. Lehet ezt valóban ténynek elfogadni?

P: Amikor konkrét kérdésekkel ostromoltunk embereket, pl. hogy közvetlen környezetükben gyakoribbak-e az ilyen esetek, ők maguk félnek-e attól, hogy áldozatokká válnak, akkor sokkal csökkentebb mértékben jelentkezett a félelem. Mindennapi életkörülményeikben nem nagyon befolyásolja őket. Különösen nagyvárosokban élő idős embereknél éreztük ezt a félelmet.

HK: Az ön által említett 14 %-kal kapcsolatban található valamilyen irányzat? Hol növekedett a bűnözés?

P: 1982 és 1989 között egy százalékos volt a növekedés. Sőt, az erőszakot alkalmazó bűntettek csökkentek. A keleti határok megszűnése után azonban valóban ugrásszerű növekedésről kell beszélnünk. Ez elsősorban bolti lopásokban, autólopásokban és rablásokban jelentkezett, kevésbé a testi sértésekben és betörésekben. A bűntettek elkövetői nagyrészt Kelet-Európából érkezettek. Az életkor is jelentős: legtöbbjük 25 év alatti.

HK: Van valami konkrét magyarázat erre?

P: A szegénység tényét nem szabad figyelmen kívül hagyni. A nyolcvanas évekig elsősorban idős nők szorultak szociális segélyre. Az idősebb nemzedék viszont ma már a kisebb csoporthoz tartozik. Ma nálunk minden tizedik gyermek szociális segélyből élő családban él, s a húsz év alattiak között található a szegénység alsó határán élők jelentősebb csoportja. Ezek viszont nem olyan passzivak, mint az idős nők voltak korábbi időkben, akik sokkal ritkábban loptak boltokban, vagy törtek be lakásokba, ha szociális segélyből éltek.

HK: Nem német származásúaknál – külföldiek vagy menedékjogot kérők – nagyobb fokú a bűnözés, ha ugyanazon szociális nívóra tekintünk?

P: Ezt nem lehet tagadni. Tekintetve kell venni azt is, hogy elég sokan már Németországba való érkezésükkor

törvénytelen tettekre ragadtatták magukat, pl. okiratot hamisítottak. Az őket fogadó ellenséges hangulat erősödése miatt is komolyabb félelemben élnek, mint a németek. Érezniök kell azt is, hogy a jogállam nem áll úgy mellettük, mint az állampolgárok mellett. Ilyen körülmények között hiányozhat belőlük az az érzés, hogy szolidárisnak érezzék magukat az őket befogadó társadalommal.

HK: Mondható, hogy bűnözésük mögött az átélt szegénység elleni tiltakozás áll, s kisebb bűntényekre ragadtatják magukat?

P: A statisztikai jelzések szerint a külföldiek által okozott károk egyes esetekben alacsonyabb szinten állnak, mint a németeké. Lopás, csalás, rablás bűntetteiben a külföldiek károkozása 500, a németeké 4000 márka körül mozog.

HK: Kelet-európai bandák, vagy az olasz maffia jelenlétéről azonban egyre több bizonyosságunk van.

P: A szervezett bűnözésről még kevés adatunk van. A kábítószeres világában azonban több a német, mint a külföldi. Autólopás, bűnösen szerzett pénz „megtisztítása”, a pénzmosás (Geldwäsche) világában nagyon sokszor nem lehet kideríteni a nemzeti hovatartozást. A mégis biztosított adatok azonban jelzik, hogy a külföldiek száma ezen a területen egyre növekvőben van.

HK: A rendőri vizsgálatok sok esetben eredménytelenül végződnek. Jelent ez valamit a bűnözés növekedése szempontjából?

P: Ha pl. a nagyvárosokban történt betöréses lopásoknál csak 10 %-ot sikerül felderíteni, akkor ez azt jelenti, hogy 90 %-nak sikerélménye van. Vizsgálatok jelezték, hogy a büntetés fokozása az „elkapottakkal” szemben még nem csökkenti a tolvajok és rablók vállalkozókedvét. Ha hatékonyabb lenne a felderítés, akkor viszont nagyobb rizikóval kellene számolniuk.

HK: Mivel magyarázható, hogy a rendőrség nem tud több tettet elfogni, s túl sokan számíthatnak arra, hogy sikerül a rablás?

P: Nemzetközi összehasonlításban nincs kevesebb rendőrünk, de a rendőrséget túl sok adminisztrációs feladat terheli. Még a „bagatell”-dolgokban is aktát kell készíteniök és az államügyészséghez továbbítaniok. Csak ez utóbbinak van joga egyes esetekben a további vizsgálatot leállítani.

HK: Mi lenne az alternatíva itt, hogy a jogállam rendszere mégse sérüljön meg?

P: Közlekedési bűntetteknel a rendőr megfelelő mértékkel rendelkezhet, s azonnali büntetést szabhat ki. Ha valaki 80 km-es sebességgel halad át lakott területen, azonnal megkapja büntetését. De ha ugyanez a személy egy boltban ceruzát lop, akkor jegyzőkönyvet kell felvenni, s az államügyészséghez kell felterjeszteni. Ez teljesen értelmetlen dolog. Természetesen megfelelő képzésben kellene ehhez a rendőröket részesíteni, s világos irányelvekre lenne szükség.

HK: Mit lehetne még tenni a rendőrség hatékonyabb bűnüldözése érdekében?

P: A rendőrség majdnem százszázalékosan németekből áll. Abszurd helyzet ez akkor, amikor – mint pl. Münchenben vagy Frankfurtban – a bűntettek elkövetői vagy áldozatai több mint fele arányban külföldiek. Szinte minden esetben tolmácsra van ezért szükség, ez megdrágítja, lelassítja az eljárást. Nem is beszélve arról, hogy a „felderítés” idején a rendőr teljesen kívülálló. Ha közelben is van, nem érti beszédjüket, s arra sem számíthat, hogy közvetlen segítséget kap valamelyiküktől. Régebb óta nálunk élő, megbízhatóságukról bizonyosságot tevő rendőröket kellene toborozni ezért a nem-németek között is, hogy a tettesek üldözésében, így a társadalom nyugodtabb, jogszerűbb életének biztosítása érdekében közreműködjenek.

* * *

„**Nacionalizmus és a kisebbségek elnyomása**” című tanulmányával jelentkezett **Walter Lesch**, aki a svájci Fribourg egyetemén az Erkölcsteológiai Intézet asszisztense. (**Concilium**, 1993, 4. szám, 348-354. o.). Kérdése: milyen jog áll fenn az etnikai azonosság megőrzésére erkölcsteológiai szempontból.

A kérdés tárgyalását persze nem lehet elvont, elvi szinten kezdeni. „A szociáletikai vizsgálódásra egy-egy kor társadalmi problémái ráütik bélyegüket.” A nacionalizmus, a kisebbségek elfojtása 1933-ban – s a következő években – más gondot jelentett, mint néhány évvel ezelőtt. Már-már azt hittük, hogy ez a sötét korszak elmúlt, s soha vissza nem tér. Legalább Európában, ahol az egyesülés, a politikai és gazdasági egység állt a középpontban, azt hittük, hogy az „etnikum” nem probléma többé.

Az utóbbi években azonban kételkednünk kell ebben a derülítő szemléletmódban. Háborús feszültség teszi próbára a Balkán népeit, a kelet-európai országokban a nacionalista erők jelenlétével kell számolni, Németországban is az egyesülés óta feszültségekkel kell számolni, menekülőket kérők otthonai terrorcselekmények céljaivá váltak, véget nem érő viták, hogy ki tartozhat az Európai Közösséghez ... Nemrég még reméltük, hogy a nemzeti határok egyre jelentéktelenebbé válnak, s az egyesítő erők fölülmúlják a széthúzás erőit. Úgy tűnik, hogy egy-egy néphez, nemzethez való tartozás még mindig sokkal jelentősebb, mint az, hogy közösen Európához tartozunk.

Hogy valamiféle „világközösség” létrejöhetne, attól ma végtelenül távol állunk. Az ENSz is úgy tekint az emberekre, hogy azok állampolgárok, tehát egy-egy, határokkal rendelkező állam tagjai. A nemzetközi jog „alanyai” ezek szerint a független államok, s nem egyes emberek. Ilyen körülmények között azzal kell számolnunk, hogy ha valaki nem tartozik ahhoz a népközösséghez, amelynek területén él, eleve megnyirbált jogokkal rendelkezik. Az államközösség ezért elsősorban nem gazdasági értékek szétosz-

tásában jelentkezik, hanem a „tagság”, a beletartozás – nevezzük így – ajándékával. Ha ezt még patriotista szövegekkel erősítik, kialakulhat a nemzeti önértékelés mítosza. A társadalom archaikus szemléletmódja, úgy tűnik, minden megrázkódtatást át tud élni: a közös eredet tudata éles határt húz még mindig az igen és a nem között.

Az újkori államalakulások nagyobb és homogénabb társadalmi egységeket hoztak létre. Erősödött a kulturális hasonlóságra való törekvés, mert ettől remélték, hogy a közigazgatás, a jog alkalmazása, a gazdasági együttműködés erősödni fog. A modernizálás jelszava állt a háttérben, de ez magával hozta azt, hogy szorongatott helyzetbe kerültek azok a csoportok, amelyek kulturális szempontból elütöttek az államvezetés által hirdetett „mértéktől”. Ahogy erősödött a nyomás, úgy erősödik a kisebbségekben sajátos azonosságuk tudata: több-kevesebb sikerrel szembefordulnak a nemzeti egységkultúra programjával. Ez azonban nem gátolta a közös nemzeti ideológia híveit – s a mögöttük álló államhatalom legtöbbször támogatta is őket – hogy hirdessék: aki az ország területén lakik, annak az „országos kultúrát” kell képviselnie. Ez viszont sok esetben fokozta a nemzetiségek kulturális önvédelemre tett próbálkozásait. Látható ebből, hogy a szűkreszabott „nemzeti tudat” eleve feszültségteremtő robbanóanyagot hordoz magában.

Amíg a kisebbségeknek az identitás érdekében tett próbálkozásai mögött semmiféle politikai bázis, jogbiztosíték nem áll, addig az egységesítők monopolhelyzetet élvezhetnek. Itt világos látásra lenne szükség. Ha egy etnikai csoporttól teljesen távol áll az a gondolat, hogy uralomra, a hatalom átvételére törekedjék, ha kizárólag nyelvét, sajátos kultúráját akarja őrizni, akkor joga van (lenne!) arra, hogy pluralista nyitottságú államvezetést kívánjon. Joga arra is, hogy ne tekintsék őket másodrangú állampolgároknak. Itt nem is lenne szükség további bizonyítékokra: ez a magatartás a jogállamiságra építő modern alkotmá-

nyok következménye (lenne!), hiszen ezeket az alkotmányokat az egyetemes emberi jogok alapján kellett megfogalmazni.

Az előbbieik alapján erősen kérdésessé tehető, hogy azok, akik nyelvi és kulturális „különösség” hordozói, rendelkeznek-e azzal a joggal, hogy saját államalapításra törekedjenek. A jelenkor egyik tragédiája, hogy még a néhány százalékban képviselt etnikai egységek is állami különállásra törekednek. Ez nem csupán életképtelen „földosztáshoz” vezetne, hanem felrobbantaná a hidat a másik feladathoz, az emberiség egységének műveléséhez. Nem is beszélve arról, hogy ez legtöbbször erőszakot követel, a katonai beavatkozás által viszont felmérhetetlen károkat (és nyomort) okozna.

A túlerőltetett nacionalizmus elleni harcban a keresztény egyházakra jelentős szerep hárul. Hitvallásuk nincs tekintettel etnikai különbségekre, az igehirdetés minden embernek szól. Önkritikusan azonban be kell látnunk, hogy ez a határt nem ismerő keresztény értéktudat a történelem során nem mindig érvényesült. Előfordult az is, hogy különböző rasszista és nacionalista ideológiáktól nem határolták el magukat világosan.

A hit által sugalmazott teológiai erkölcsstan feladata azonban mindenképpen az lenne, hogy az etnikumok sajátos jogait védelmezze, ugyanakkor a kulturális különbségek közötti megértést szorgalmazza. Vagy, ellentétes irányból fogalmazva: amikor az „interkulturális dialógus” pártfogójaként lép fel, ne feledkezzen meg párbeszédbe bocsátkozó partnerének sajátos helyzetéről, népi-nyelvi-kulturális-vallási hovatartozásáról.

* * *

„Alig múlik el nap, hogy ne érkeznének hozzánk hírek a társadalomban elkövetett erőszakról, büntettekről. Alig múlik el nap, hogy ne lépnének fel politikusok vagy a mé-

diák azzal a követeléssel, hogy valamilyen szerv vessen már véget a tájékozódásukat elveszített s minden erőszakra kész fiatalok tevékenységének.” A tény rögzítése után kérdést tesz fel **Friedrich Mahlmann**, egy német gimnáziumi igazgató: „Csődöt mondott az iskola? A tanárok lustasága vagy tehetetlensége miatt növekszik a gyilkosságok, a külföldiekkel szembeni erőszak száma?” (**Die Zeit, 1994. február 25**).

A tanárokat a társadalom bízta meg, hogy tudásban műveljék és neveljék a fiatalokat. A nevelői célt így szokás megfogalmazni: Segítséget kell nyújtani a fiatalok önmegvalósításához, ugyanakkor szociális elkötelezettségük vállalásához. Arról lenne tehát szó, hogy az iskolaévek során mindenki felismerje saját lehetőségeit és korlátait. „Ezzel szemben azt kell mondanom, hogy az állami iskola nem képes ezt a feladatot vállalni, ezért nincs is joga arra, hogy gyakorolja. Természetesen nem a képzésről van itt szó, hiszen alig van ország, ahol az iskolai képzés szintje magasabban állna, mint nálunk. A nevelői feladat esetében azonban más a helyzet.”

1) Az iskola nem képes a feladat vállalására

A nevelői cél ugyanis egészen más kategóriába tartozik. Itt a teljes személyiséget kell alakítani-formálni, tehát személyes és szociális értékeket kell kidolgozni. Azt, hogy becsülje a többieket, másfajta világszemléletével szemben toleráns legyen, képes legyen sikertelenséget is elfogadni, tudjon esetleges hatalmával élni, adott körülmények között hűséges tudjon maradni önmagához ... Mindezt nem lehet házi feladatként kívánni a növekvő nemzedéktől. Régen a nagycsaládokban ideális nevelői atmoszférával találkoztak a fiatalok. Ma egyre több feladatot szeretnének áthárítani az iskolára, későbbi életkorban az egyetemekre. A család alakító-formáló ereje egyre kevésbé mutatkozik. Ennek negatív eredménye a túl korai emancipáció, s az életet élvezni akaró (hedonista) beállítottság erősödése.

Mi sem könnyebb ilyen körülmények között, mint azt követelni az iskolától, hogy vegye magára a gyermekek és fiatalok nevelésének teljes feladatát. Akik ezt követelik a társadalom nevében, megfélemlenek arról, hogy maga a társadalom hozta létre ezt a mentalitást. Hogyan lenne képes most az iskola biztos útmutatást adni, amikor a társadalmi „hangulat” sem képvisel egységesen valamiféle irányt? „Ha a társadalom egyre nyitottabbnak és engedékenyebbnek tartja magát mindenfajta magatartással, viselkedésmóddal, világnézettel szemben, akkor milyen alapon várja el az iskolától, hogy világos etikai normákat képviseljen? Honnan vegye a fölhatalmazást ahhoz, hogy mást követeljen, mint ami a társadalmat általában jellemzi? Kívánhat mást, mint hogy fogadják el a fiatalok is mindazt, amit a társadalom elfogad? Képes arra az iskola, hogy különbséget tegyen a pluralizmusra való készség és erkölcsi értékek iránti közömbösség között?”

2) Az iskolának nincs is joga e feladat vállalására

A nevelés rendkívül összetett feladat, minden „résztvevő” teljes személyes jelenlétét, közreműködését feltételezi. Elsősorban bizalmat kíván, továbbá közeledésre való készséget, spontán megnyilatkozásra való lehetőséget és a konkrét adottságok valamennyire teljes ismeretét. Hol nyílik erre lehetőség az adott iskolai programban? Reggel 8-kor becsengetnek, déli 1-kor kicsengetnek, közben állandóan változnak a tanárok. Ahhoz, hogy egy gimnazista megnyíljon, a helyzet teljesen alkalmatlan: a tanárnak „teljesítményeket” kell követelnie, hogyan lásson benne a tanuló jót akaró barátot? Vagy „joga” lenne a tanárnak ezt megkövetelni? Ez abszurd feltételezés, élesen ellenkezik a nevelő hatás pszichológiájával.

De ellenkezik a tanárok „státusával” is: állami alkalmazottak, akiknek, ha tanári-tanítói feladatukat jól teljesítik, nem lehet felmondani, akik munkájuk végén tisztességes nyugdíjra számítanak, s akiknek évente 14 hét szünet jár,

hogy „kipihenjék munkájuk fáradalmait.” A gimnáziumi igazgató összegezése: „Aki többet kíván az iskolától, mint műveltség átadását, tananyagban való képzést, aki elvárja tőle, hogy a teljes emberrel foglalkozzék, aki követeli, hogy a szorgalom, rendszeret, lelkiismeretesség erényeit, sőt ezeken túl a tolerancia, az erkölcsi elkötelezettség, eszményre való törekvés értékeit is kiművelje a fiatalokban, az feltételezi, hogy a tanárok mindezt cselekvőleg birtokolják és példaképekké válhatnak. Ez esetben viszont a biztos állás és a nyugdíjjogosultság olyan fékezően hathat a pedagógiai lendületre, mintha bőven megetetnénk egy vadászkutyát vadászat előtt.”

Mit lehet ilyen körülmények között tenni? Valamiféle új kezdetre kellene vállalkozni. Hollandiában az iskolák közel 80 százaléka privátiskola (részben egyházi iskola), de ezeket az állam – tehát a társadalom százszázalékosan finanszírozza. Ki merné mondani, hogy csak az államilag irányított egységiskolában lehet megfelelő tanulmányi képzésben részesülni? „Ha igaz, hogy ma egyre többen vannak, akik egyre kevesebb célt találnak életükben, ha igaz, hogy egyre több szülő akad, akiknek egyre kevesebb ideje van arra, hogy gyermekeivel foglalkozzék, akkor egyre szélesebbkörű nevelési intézményre van szükségünk, amelyek eltérő meggyőződési alapon ugyan, de erkölcsi értékeket is tudnak továbbítani. Ez az értéknevelés lehet humanista, lehet egyházi, de lehet politikai beállítottságú is. Fontos csupán az, hogy lényeges és alapvető értékrendszerben egységes legyen tanárok és növendékek gondolkodásmódja.” Így azok a szülők, akik valamilyen oknál fogva lemondanak a nevelésről, biztosak lehetnek, hogy egy-egy iskolában, ahová szabadon küldik gyermekeiket (vagy magasabb osztályokban, ahová a tanulók szabad elhatározással mennek) határozott irányú nevelés, értékekre való irányítás is folyik, nem csupán tudásanyag ismertetése és visszakövetelése.

VIRT LÁSZLÓ

Elvek és tények a szociális törvényben

Amióta csak gondolkodnak a szociális kérdéstről, azóta él a dilemma, hogy a szegénység kezelésében, illetve megelőzésében hová helyezték a fő hangsúlyt. A politikai érdekek mindig jelentős befolyással voltak e kérdésre. „Annak, hogy miképpen fedezik a szükségleteket — ami mindig az érdekek harcának az eredménye —, gyakran a szükségletfedezés közvetlen célján messze túlmutató jelentősége van” — írja Max Weber¹, amiből kiolvasható, hogy a hátrányos helyzetű rétegek életének alakulása jelentős mértékben attól is függ, hogy milyen csoportok kerekedtek felül a politikában, és e csoportok milyen mértékben képesek a konszenzusra más érdekek képviselőivel. Az nem állítható, hogy létezne az ilyenféle érdekektől teljesen független szociálpolitika, de a szociálpolitikusként mégis törekednie kell arra, hogy társadalomkritikája közben valamennyire mérlegelni tudjon az egymásnak feszülő erőviszonyok között is — és ha megfogalmaz valamilyen érdeket, akkor azt ne annyira a pártok hatalmi ihletése, hanem inkább a hátrányos helyzetűek iránti szolidaritása által tegye.

Az, hogy mi kerül a bevásárló kosárba, sok mindentől függhet, kezdve az ország gazdaságpolitikájától, egészen az önkormányzati segélyosztó-elbíráló tisztviselőig. A társadalom alsó decilise olyan elosztási rendszerre van ráutalva, ami valamennyire korrigálja a bármely okból előállt jövedelem hiányát. Nagy kérdés azonban, hogy a felső decilis, amely kezében tartja a társadalompolitika alakításának a feltételeit, hajlandó-e saját jövedelmének nagyobb részéről adó formájában lemondani azért, hogy ezzel az alul lévők létbiztonságát növelje. Ha nem hajlandó erre, akkor még a középrétegek egy része is leszakad, és talán többé már nem is lesz esélye a felemelkedésre. Ha a szolidaritás megreked a bajok orvoslásánál, de nem terjed ki azok megelőzésére, akkor hiába lehetünk tanúi esetleg lelkes és hősiessé szociális te-

1 Max Weber: Gazdaság és társadalom. 2/1., 51.o. EJK 1992.

vékenységeknek, sok szép egyéni kezdeményezésnek, a bajok forrása mégis érintetlen marad.

A szociális helyzet átfogó kezelése nem abban áll, hogy milyen sok szociális munkát, karitatív tevékenységet végző csoportot jegyeztek be, mert az így „szőtt” hálóban nagyon sok az egymásról mit sem tudó csoportok közötti átfedés, miközben legalább annyi a lyuk is. Az átfogó kezelést mindenképpen olyan *törvény* adhatja meg, amely egyformán figyel a bajokat megelőző politikára és a hátrányos helyzetűek szociális ellátására. Eközben törekednie kell arra, hogy a társadalomban lehetőleg ne legyen törvény által lefedetlen terület. Erre törekedett *A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról* szóló 1993. évi III. törvény.

Az ország jelenlegi gazdasági helyzetében nem lett volna reális kívánság az, hogy a törvény olyan alanyi jogot biztosító nagyszereket alkosson, mint amit az egyébként is válságba jutott svéd jóléti állam példáján láthatunk. Nyugaton az a törekvés vált irányadóvá, hogy a szociálpolitikai kiadásoknak a rászoruló megkárosítása nélküli karcsúsítását hajtsák végre, ami egyedül csak úgy lehetséges, hogy a pénzt valóban oda irányítják, ahol az szükséges. Ezt szorgalmazta 1990-ben a magyar elosztási rendszert tanulmányozó Világbank-misszió is², ami bizonyára hatással volt a szociális törvény kidolgozóira. Ahol széles alanyi jogú ellátási rendszer van, ott elmondható, hogy a szociálpolitika rendkívül hatásos, mert mindenki garantáltan hozzájut a minimális életfeltételekhez — ám ez a módszer egyáltalán nem hatékony gazdaságilag, mert tetemes összegek kerülnek oda, ahol nem szorulnak rá a támogatásra. Ilyen módon, míg a fogyasztó érdekei messzemenően érvényesülnek, addig a finanszírozó (végző soron az adófizetők) szükségtelen terheket is vállalnak. Ezzel szemben, ahol a rászorultság alapján szelektálnak, ott — mivel feltételei vannak a szociális támogatásnak — nem beszélhetünk megfelelő mértékű szociálpolitikai hatásosságról, hiszen nem kap mindenki a javakból. E megoldási formánál a törvény beépít egy szelekciós normát, ami azonban nem képes olyan rugalmasan betölteni a feladatát, hogy csak azokat iktassa ki az ellátási rendszerből, akiknek megélhetése biztosítva van. Így az ilyen megoldás nagy gazdasági hatékonysága mellett működik egy bi-

2 Kessites — Davey — Micklewright — Smith — Hinayon: Szociálpolitika és elosztási rendszer. In *Esély* 91/2.

zonyos mérvű szociálpolitikai hatástalanság, mivel sok rászoruló is kimarad az ellátást élvezők köréből. E két elosztási lehetőség által meghatározott alternatíva — univerzális rendszer nagy anyagi teherrel, *vagy* szelektív megoldások a különböző élethelyzetekre — erősen hatott a szociális törvény arculatára is.

A szociális törvény azt tekinti céljának, hogy a *szociális biztonság érdekében* meghatározza az állam által biztosított ellátások formáit, szervezetét és az ellátásokra való *jogosultság feltételeit*. Már ez a célkitűzés (1.) mutatja a kettősséget: A szociális biztonság alanyi jog, amit az Alkotmány előír, ezért a polgár jogosult az ehhez szükséges javakra — a jogosultságának azonban feltételei vannak. „A jogosultság feltételei” — e két szó határozza meg a törvény alapelvét, ami nem más, mint *normatív szelekció*. Mindamellet, hogy a törvényben nagyon sok az „*adható*”, vagy „*megítélhető*” ellátás, ami teljesen az ügyintéző belátására bízta a rászorultság megítélését (megteremtve ezzel a diszkrimináció lehetőségét), az is állítható, hogy jelentős súlyt képviselnek azok az ellátási formák, amelyek megfelelő feltételek mellett, normatív támogatásként járnak. Érdemes áttekinteni a törvény szövegét a normativitás-szelektivitás kettősségére figyelve, azt sem elhanyagolva, hogy a rászorultság elve bizonyos pontokon érdemesség-elvű vonásokat hordoz, amivel a szelekcióba diszkriminatív vonások épülnek.

Pénzbeli ellátások

A 25. (1) kimondja, hogy a *jogosult részére* jövedelme kiegészítésére szociális ellátás nyújtható. Ha valaki jogosult valamire, akkor vajon minek alapján nyújtható neki az, amire ő jogosult? Kétértelmű normativitás ez, pedig ez a mondat még nem is tartalmaz szelektíós ismérveket. Ez a felemás forma a pénzbeli ellátásoknak éppen a két legfontosabb pontján, a gyermeknevelési támogatásnál és a munkanélküliek jövedelempótló támogatásánál érvényesül. „Gyermeknevelési támogatásra *jogosult* az az anya” — olvassuk a 27. első mondatában, majd az 1-3. bekezdésekben összesen tizenkét szelektíót számolhatunk össze. Az első szelekció már az, hogy az anya személyét emeli ki alanyként, az apát csak kormányrendeletben meghatározott esetre, más rokont, testvért, nagyszülőt nem említi. Biztosan nem nagyon széles azoknak a nagyszülőknek, vagy testvéreknek a köre, akik

érintettek lehetnének ebben az ellátásban, de mivel nem lettek nevelőszülőként hivatalosan is bejegyezve, ezért ők jogosulatlanok. Ám ha csak néhány ilyen eset lenne is az országban, kár lenne őket kihagyni. A következő szelekció abban áll, hogy csak az jogosult, aki a gyermek születését, vagy örökbefogadását (ill. nevelésbe vételét) megelőzően 180 nap biztosítási idővel rendelkezik. Ez a követelmény — ami a törvényjavaslatban még 270 nap volt — *érdemességi elvet* visz a sorok közé. Érdemtelenné teszi azt az anyát (vagy apát), aki a törvényben is előírt három vagy több gyermekét fekete munkával tartja el, mert ott magasabb jövedelemhez jut, mintha néhány ezer forintos munkanélküli segélyben részesülne. Szelektív hatása van a három, vagy több gyermeknek, pedig ha egy kétgyermekes családban az apa munkanélküli, akkor az anya nyugodtan hivatkozhatna a rászorultságára. Az pedig külön feltétel, hogy a legkisebb gyermek 3 és 8 év között legyen.

További normák, amelyek alapján a rászorulók közül válogatni lehet: a jogosultnak legyen saját háztartása (ha albérletben él, vagy a szüleinél, akkor nem jogosult), a családban az egy főre jutó jövedelem nem haladhatja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének a háromszorosát (ezt a kritériumot nem lehet kifogásolni), ha a jogosult gyermekgondozási segélyben, saját jogú nyugdíjban, nyugdíjszerű ellátásban, munkanélküli ellátásban ill. munkanélküliek jövedelempótló támogatásában részesül (e feltételek nyilván azt kívánják kizárni, hogy valaki két helyről jusson jövedelempótló támogatáshoz), és végül nem kaphat gyermeknevelési támogatást az a személy sem, aki a neveléssel kapcsolatos kötelezettségeit nem teljesíti.

Az a *jogosult*, aki kiállta a gyermeknevelési támogatásra kiválogató „tizenkét próbát”, melyeket a törvény feltételként leír, még két további, le nem írt, ezért kiszámíthatatlan szelektív hatásnak lehet az áldozata. Igényét ugyanis a lakóhelye szerint illetékes jegyzőhöz „nyújthatja” be. Ebben azonban a tökéletlen információ (nem tud a lehetőségről, a saját értetlensége, nem tartja magát jogosultnak), a megaláztatástól, előítélettől való félelem, vagy akár a lakóhelye és a hivatal közötti távolság megakadályozhatja őt. Ha pedig kérelmével mégis eljut a hivatalba, akkor a jegyző „elbírálja” az igényét. A 12. normatív feltétel egyértelműen értelmezhető, de az a tény, hogy a törvény külön említi a jegyző elbírálási jogkörét, adott esetben szintén szelekci-

ós hatású lehet, sértve ezzel a gyermeknevelési támogatás főcímében is jelzett normatív jellegét (28. (1) és (2)). A gyermeknevelési támogatás a jelzett kifogások ellenére mégis hatalmas lépés afelé, hogy a kialakulófélben lévő piacgazdaság szociális gondolattal legyen áthatva. Ami tarthatatlan, az a törvény módosításával korrigálható — ez biztosan függ majd a pénzügyi helyzet alakulásától is —, ugyanakkor ennek az ellátási formának a megjelenése hosszú távra is deklarálja azt, hogy a társadalom munkaként ismeri el a gyermeknevelést is.

A szociális rászorultságtól függő pénzbeli ellátásokat a 32. vezeti be. Az 1. bekezdés leszögezi, hogy az ilyen irányú kérelmeket a polgármesteri hivatalban kell előterjeszteni, a 2. bekezdés pedig kimondja, hogy a pénzbeli ellátásokról szóló határozatot a bíróság nem változtathatja meg. Ez a szakasz tehát az önkormányzati alkalmazott esetleges szubjektív elfogultságon alapuló döntését kiveszi a bírói joghatóság alól. Ha pedig ilyen esetekben nincs hová fellebbezni, akkor a törvénynek ezek a sorai *lehetőséget* adnak a *látens diszkriminációra*.

A szociális rászorultságtól függő pénzbeli ellátásokról szólva el kell mondani, hogy a parlament elé került törvényjavaslat előtt, 1992. tavaszán létezett egy korábbi javaslat-tervezet is, amiben négy különböző esetre létezett jövedelempótló támogatás. (Abban a változatban: második rész, c. bekezdés alatt, mint létfenntartást biztosító rendszeres juttatás). A négyféle jogosult kör a következő lett volna: 1. minden nyugdíjkorhatárt betöltött személy, akinek nincs jövedelme, vagy az nem éri el a létfenntartási szintet; 2. azok a munkanélküliek, akiknek a munkanélküli ellátása lejárt; 3. az a családban élő kiskorú gyermek, akinél a családi összjövedelem egy főre jutó része nem éri el a létfenntartási szintet; 4. azok a 67 %-ban megváltozott munkaképességű személyek, akiknek a jövedelme nem éri el a létfenntartási szintet. E négy csoportból a parlament elé kerülő törvényjavaslatban csak a munkanélküli ellátásból kiszorult személyek jövedelempótló támogatása maradt meg.

A települési önkormányzat a megélhetése alapjául szolgáló jövedelem pótlására jövedelempótló támogatásban *részesíti* azt a munkanélkülit, aki munkanélküli járadékban részesült, de annak időtartama lejártával munkanélküli ellátásra már nem jogosult, *feltéve*, hogy a családjában az egy főre jutó havi jövedelem nem haladja meg az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb ösz-

szegének a 80 %-át. Ha azt vesszük alapul, hogy a gyermeknevelési támogatás esetében a nyugdíjminimum háromszorosa a még elfogadható egy főre eső jövedelem, itt pedig csak a 80 %, akkor jogosnak tarthatjuk a munkanélküliek igazságtalanság-érzését. Ha van egy háromgyermekes munkanélküli, akinek legkisebb gyermeke már 9 éves, a család egy főre eső jövedelme pedig a nyugdíjminimum 81 %-a, akkor az nem jogosult sem gyermeknevelési támogatásra, sem pedig a munkanélküliek jövedelempótló támogatására. Csaknem bizonyos, hogy ez a háromgyermekes szülő végleg leszakad a reménytelen szegények közé, helyzetét pedig a gyermekeinek is átörökíti. Ezen a példán is érezzük, hogy a kétféle támogatás jogosultsági feltételei jókora lefedetlen területeket hagynak a leszakadók felett. A „szociális háló” ilyen méretű lyukai csak a deviánsok számát szaporítják, amire pedig nincs szüksége az országnak (33. (1)).

A 34. azokat sorolja fel, akik számára nem állapítható meg a jövedelempótló támogatás. Az 1. bekezdés a–f pontjai azokat a csoportokat sorolják fel, amelyek más forrásból jutnak jövedelemhez. Ez érthető szelekciós szempont, ám a törvény az előzetes letartóztatásban, elzárásban vagy börtönben lévő személyeket is kizárja a jogosultak köréből, akik pedig legtöbbször nevetéségesen alacsony börtön-jövedelemmel szabadulnak. De nem csak a több éves büntetésből szabadulókat, hanem a rövidebb ideig elzártakat is diszkriminatív módon kezeli a 34. (1) e. szakasz. Aki csak egyetlen hónapra kerül „be”, az már képtelen a munkaügyi központtal „együttműködni”, ez pedig az addig esetleg meglévő támogatásból való kizárást jelenti számára. A törvénynek ez a pontja egyértelműen az *érdemességet nézi* a rászorultság helyett, így pedig hátrányosan különbözteti meg az érintett személyt — amiből nagy valószínűséggel az következik, hogy rövid időn belül hosszabb időre is börtönbe zárják.

A 35. (2) bekezdés a következő fél mondattal kezdődik: „Ha az ellátást az önkormányzat *megállapítja*...” Itt ugyanarról van szó, mint a gyermeknevelési támogatással kapcsolatban, a 28. (1) és (2) bekezdésekben — ott a jegyző elbíráló jogkörét hangsúlyozza ki a törvény, itt pedig az önkormányzat „megállapító” jogkörét. Az nyilvánvaló, hogy ha a törvény előírta a jogosultság feltételeit, akkor azok meglétét el kell bírálni, meg kell állapítani. Ezek a feltételek pedig valóban, jól értelmezhetően meg lettek szabva. De ezeknek a jogköröknek komoly *diszkrecionális hatása*

is lehet akár a hivatal tévedése, akár a tisztviselő előítélete miatt. Már pedig a szociális rászorultságtól függő pénzbeli ellátásokról szóló önkormányzati határozatot — amint azt már láttuk — a bíróság nem változtathatja meg.

A szociális rászorultságtól függő pénzbeli ellátások többi formájánál inkább találkozunk diszkrecionális, mint normatív szabályozással, mégpedig egyértelmű fogalmazásban. Az önkormányzat lakásfenntartási támogatást és temetési segélyt nyújthat. A 2 és 18 év közötti fogyatékos személyt gondozó hozzátartozónak alanyi jogon jár az ápolási díj, de aki 18 évnél idősebb személyt gondoz, annak már csak megállapítható ez az összeg, tehát a hivatalnok személyes döntési jogköréről van szó. Az átmeneti segély — mely az eddigi rendkívüli szociális és rendkívüli nevelési segélynek felel meg —, teljesen bizonytalan feltételeket határoz meg. Az önkormányzat a létfenntartási gondokkal küzdő személynek „átmeneti segélyt nyújt”, azonban nem világos, hogy ez jár-e, vagy csak adható. Nem teszi egyértelművé ezt a bizonytalanságot a következő bekezdés sem: „elsősorban azokat a személyeket *indokolt* átmeneti segélyben részesíteni...” Az pedig, hogy ha valami indokolt, akkor az milyen kötelezettséget ró a hivatalra, teljesen homályban marad. Pedig talán éppen az átmeneti segély lehetne az a támogatási forma, amiből bárki részesülhet, aki a szelektív ellátási formákból kiesett.

Természetben nyújtott szociális ellátások

A köztemetéstől eltekintve, e kategóriába a beteg állapothoz tartozó szociális ellátások tartoznak. Ennek két formáját határozza meg a törvény: a közgyógyellátást és az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságot.

A közgyógyellátásra való jogosultság kérdése is normatív és szelektív is egyúttal. A 49. (1)-ben az áll, hogy a rászoruló részére közgyógyellátási igazolvány állítható ki, tehát a hivatal egyéni mérlegelésén múlik, hogy ki jut hozzá az igazolványhoz. Az 50. pedig a rászorulóknak közül kiemeli azokat a csoportokat, amelyek tagjai normatív módon lesznek jogosulttá a közgyógyellátásra. Ők az állami gondozott gyermekek, a rendszeres szociális segélyben részesülő személyek, a hadigondozottak, a sorkatonai családi segélyben részesülők, a központi szociális segélyben részesülők (?), a rokkantsági járadékosok, a rokkantnyugdíjasok és

az a gyermek, aki után a szülő magasabb összegű családi pótlékban részesül. Tehát a közgyógyellátás az 50. -ban megjelölt esetekben jár, a többi rászorulóknak adható, hiszen a törvény semmilyen feltételt nem jelöl meg, ami alapján egyértelműen eldönthető lenne a rászorultság. Hasonlóképpen van ez az egészségügyi szolgáltatásra való jogosultságnál is.

Személyes gondoskodást nyújtó ellátások

A pénzbeli és a természetbeli ellátás után a szociális ellátások harmadik fő kategóriáját a személyes gondoskodás különböző formái jelentik. Ha a gyermeknevelési támogatást a szociális törvény előremutató, de sok szempontból még korrigálandó eredményének neveztük, akkor erről is el kell mondani, hogy figyelemre méltó része a törvénynek. E résznek az a jelentősége, hogy olyan, ez ideig még szabályozatlan, sok esetben legfeljebb csak kezdeményezések és próbálkozások szintjén lévő tevékenységet rögzít törvényi formában, melyek korábban semmilyen kötelezettséget nem jelentettek sem az államra, sem az önkormányzatra nézve. A személyes gondoskodást nyújtó ellátások esetében a hivatalnak nincs semmilyen mérlegelési jogköre, szelektív hatást pedig csak a térítési díj jelent, ami szociális rászorultság esetén mérséklődik. A családsegítés, éjjeli menedékhely (hajléktalan-szálló) és a hajléktalanok nappali melegedője térítésmentesen működik.

A személyes gondoskodást jelentő ellátásokat két fő részbe sorolja a törvény: az alapellátások, melyeknek igénybevételét minden településen biztosítani kell; és a szakosított ellátások, amelyek megfelelő településnagyságokhoz kötve körzeteket látnak el. Ennek az a nagy jelentősége, hogy a terv szerint az egész országban megszűnteti a szociális ellátás fehér foltjait, mert felállításuk kötelezettsége az önkormányzatnak — ami pedig azon az oldalon kötelezettség, az a polgárok oldalán mint jog jelenik meg.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy a törvény a normatív szelekció által — amire törekszik — az ország gazdasági helyzete által támasztott követelményeknek igyekszik megfelelni. Ennek az az ára, hogy a törvény a rászorulóknak bizonyos csoportjai számára hatástalan, vagy csak mérsékelt hatású. Ha a megfogalmazás helyenkénti kétértelműsége és a helyenkénti diszkrimináció megszűnik, akkor a gazdaság érdekeit nem sértve fokozni lehet a szociálpolitikai hatásosságát.

WILDMANN JÁNOS

Mit akart a II. Vatikáni Zsinat

V. A megszentelődés és a szerzetesség

Miután a „Lumen gentium” konstitúció külön fejezetben foglalkozott az Isten népe két rendjével, a klérussal és a laikusokkal, magától értetődőnek tűnik, hogy külön fejezetet szenteljen a szerzetesi rendnek is, noha a szerzetesség „az egyház isteni és hierarchikus alkotmánya szempontjából nézve nem közbülső állapot a klerikusok és laikusok között” (LG 43). Az egyház isteni rendelése alapján ugyanis csak a klerikusok és laikusok rendjének különisége létezik. A szerzetesség ezzel szemben teológiailag az egyház karizmatikus életének, jogilag pedig az egyházi jognak konkrét intézményes megnyilvánulása.¹

A konstitúció szavaival: a szerzetesi állapot „nem alkotó eleme ugyan az egyház hierarchiájának, de elválaszthatatlanul hozzátartozik az élő és szent egyházhoz” (LG 44). A dokumentum következő, ötödik fejezete azonban még nem közvetlenül a szerzetesekkel foglalkozik, hanem arról szól, hogy „az egyházban mindenki meg van hívva az élet-szentségre”. Csak ezt követően kerül sor a szerzetesség tárgyalására.

Ennek az első pillantásra furcsa felosztásnak a magyarázata abban rejlik, hogy az eredeti szövegváltozatban a szerzetességről mint „az evangéliumi tökéletesség elérésére szolgáló rendről” volt szó. A szerzetességgel kapcsolatos

1 Wulf F., Kommentar zum V. und VI. Kapitel der Dogmatische Konstitution über die Kirche, in: Lexikon für Theologie und Kirche (=LThK) 12, Freiburg Sonderausgabe 1986, 184-313, itt 284.

olyan kifejezések azonban, mint „a tökéletesség állapota” vagy a „tökéletesség rendje” sok teológust és püspököt zavart, mert bennük valami lelki „arisztokratizmust” éreztek. Egy későbbi szövegváltozatot is azért utasított vissza az előkészítő Teológiai Bizottság, mert még abban is a hagyományos – szent páli? – tézist vélték felfedezni, miszerint az ún. evangéliumi tanácsok (tisztaság, szegénység és engedelmisség) szerinti élet teljesebb, tökéletesebb útja lenne Krisztus követésének mint az evangéliumi parancsok szerinti élet.²

Ennek a szemléletnek az egyházban többévszázados hagyománya van. Szent Ágoston például azon véleményen volt, hogy egy egyébként szent életű anya a mennyek országában már csak házassága miatt is kisebb lesz, mint szűzön maradt szent életű leánya. Aquinói Szent Tamás is azt gondolta, hogy az a keresztény, akinek tulajdona van vagy megházasodott, elvész a világi gondokban és kevésbé alkalmas Krisztus követésére. Természetesen az egyház mindig is tudta, hogy az ún. evangéliumi tanácsok és az ezeken nyugvó szerzetesi rendek még nem automatikusan jelentik a tökéletességet, hanem ezek mindössze csak eszköz és út a tökéletesség elérésére. Az egyházban és a teológiában mégis általánosan elterjedt volt az a nézet, hogy azok a tökéletesebbek, akik ezt az utat járják. XXIII. János pápa ezzel szemben óva intette a laikusokat, nehogy „tévesen azt gondolják, hogy saját lelki tökéletesedésük és a földi életben végzett feladataik szemben állnak egymással. Ezek éppen hogy összeegyeztethetők. Senki se higgye,

2 Helyesen említi meg a Hevenesi János kommentárjában, hogy ezt „a tanács-teológiát ma sok teológus kétségbe vonja, nem találja a szentírásban megalapozottnak. A hármas szám említése egyébként is elég késői: a 10. században kezdődik; az evangéliumokban több tanácsot is felfedezhetünk, viszont elég nehéz az engedelmisség tanácsának evangéliumi megalapozása”. *Hevenesi J., Magyarázat, in: Cserhádi J./Fábián A. (szerk.): A II. vatikáni zsinat tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai, Szent István Társulat Budapest, 1975, 255-261, itt. 258.*

hogy vissza kell vonulnia a földi dolgok intézésétől azért, hogy keresztény tökéletességre törekedjen.”³

A zsinati püspökök ezt a mentalitásváltozást kívánták beépíteni a szerzetességről szóló fejezetbe is. Az üdvösség ugyanis sem individuális sem csupán lelki, hanem az egész teremtés megszentelését jelenti. Isten népének valamennyi tagját, a szerzeteseket éppúgy mint a klerikusokat vagy a világiakat arra hívta meg, hogy munkálkodjanak az egész világ megszentelésén. Egyik szolgálat sem helyettesítheti a másikat és mindegyik *sajátos módjának megfelelően* az egyház küldetésében részesedik. Ezt kívánta a zsinat hangsúlyozni, amikor a szerzetesség tárgyalása előtt előbb arról, hogy mindenki meg van hívva az élet-szentségre.⁴

1. A bűnösök szent egyháza

Az ötödik fejezet első pontja kijelenti, mint már eddig is annyiszor (LG 5, 6, 8, 9, 10, 26, 32), hogy „fogyatkozhatatlanul szent az egyház”. Krisztus ugyanis „önmagát adta érte, hogy megszentelje” és „elárasztotta szentlelkének ajándékával” (LG 39). *Az egyes ember szentsége pedig nem egyéb, mint részesedés az egyház szentségéből.* A szent, szentség kifejezések itt elsősorban nem és főleg nem kizárólag morális tökéletességet jelentenek, hanem „mindenekelőtt és alapvetően azt a dicsőséget és szeretetet, amelyet Isten ellenszolgáltatás nélkül ajándékozott a megváltottaknak.”⁵

Találóan foglalja össze az egyház szentségét P. Molinari: „Nem fér kétség ahhoz, hogy a Krisztus által alapított egyház szent. Szent az eredete, a tanítása, a szentségei és

3 XXII. János pápa, „Mater et magistra” Nr. 254-255, in: 53 (1961) 460.

4 Vö. Wulf F., u.o. 284-287.

5 Wulf F., u.o. 289.

intézményei. Szent és mindennek fölötté áll, mert a Szentlélek élteti mint Krisztus misztikus testét.”⁶ Über die Kirche des Zweiten Vatikanischen Konzils (2. Bd), Freiburg 1966 (ezután: Baraúna II), 435-456, itt 440.

Ennek a misztikus testnek a keresztség révén lesz tagja az ember. Ezért mondhatjuk, hogy „az egyházban mindenki... meghívást kap az életszentségre az apostol szava szerint: 'Az az Isten akarata, hogy szentek legyetek' (1 Tessz 4,3; vö. Ef 1,4)”. Természetesen ennek az ajándékozott szentségnek azután morális értelemben is meg kell nyilvánulnia „azokban a gyümölcsökben, amelyeket a kegyelem által a Szentlélek érlel a hívőkben” és amelyekre magának az embernek kell erőfeszítéseket tenni.⁷

A tökéletességre törekvés sokféle lehet, „egészen sajátos módon jelentkezik az úgynevezett evangéliumi tanácsok követésében” (LG 39). Itt újra meg kell jegyeznünk, hogy a szerzetességre utaló „sajátos mód” semmifajta értékelést nem tartalmaz, hanem csak a tökéletességre törekvés sokféle lehetőségének egyikét jelenti. Még világosabb lesz ez a következőkben.

A Szentírás szerint az Úr Jézus „mindenegyest tanítványát együttesen és egyenként különbségtétel nélkül meghívta az életszentségre, amelynek ő a szerzője és bevégzője”, hiszen „mindegyikükre elküldte a Szentlelket”. Ők „a hit keresztségében igazán Isten gyermekei és az isteni természet részesei lettek, és így valóban szentekké váltak”. Ezt „az ajándékba kapott megszentelődést – Isten segítségé-

6 *Molinari P.*, Der endreichtliche Charakter der pilgernden Kirche und ihre Einheit mit der himmlischen Kirche, in: *Baraúna G.* (Hg), *De Ecclesia. Beiträge zur Konstitution*

7 Ezt „az ajándékot minden keresztény a keresztelezés szentségében kapja meg, amelyet – ha szükséges – a bűnbánat szentségében szerezhet vissza és amely egyidejűleg a hivatásra szóló állandó fölszólítás is.” Úgy is mondhatnánk, hogy a szentség „hivatásra képesítő ajándék”. *Labourdette M.*, Die Berufung aller Glieder der Kirche zur Heiligkeit, in: *Baraúna II*, 351-363, itt 355 és 358.

gével – az életmódjukkal kell megtartaniuk és tökéletesíteniük.” A zsinat következtetése így hangzik: „Mindenki előtt világos tehát, hogy bármilyen rendű-rangú keresztény ember meg van hívva a teljes értékű keresztény életre és tökéletes szeretetre”, és valamelyest meglepő módon hozzáfűzi, „hogy ez az életszentség a földi társadalomban is előmozdítja az emberhez méltóbb életmódot” (LG 40). A következőkben a dokumentum az életszentség megélésének különféle lehetőségeiről szól, újra csak elkerülvén az evangéliumi parancsok és tanácsok követésének évszázadokon keresztül bevett felosztását és szembeállítását, valamint az utóbbinak magasabbra értékelését. Az értékelés kérdése helyett a különböző rendek és állapotok sajátossága és spiritualitása kerül előtérbe. A püspököknek „szentül és örömmel, alázatosan és bátran” kell végezni „szolgálatukat”, hogy megtalálják a „megszentelődés kiváló eszközt”. A papok szintén „a feladatukban való mindennapos helytállás révén növekedjenek Isten és a felebarátaik szeretetében.” A diakónusok kötelessége, hogy „minden hibától tisztán őrizzék meg magukat, Isten kedvében járjanak, és fáradozzanak minden jó ügyben a nagy nyilvánosság előtt.” A papnövendékeknek „gondolatvilágukat és érzelmi életüket méltóvá kell tenniük nagyszerű kiválasztottságukhoz.” „A keresztény hitvestársak és szülők – saját útjukat járva – hűséges szeretettel támogassák egymást a kegyelmi életben..., gyermekeik lelkébe pedig csöpögtessék be a keresztény hitigazságokat, és fejlesszék ki bennük az evangéliumi erényeket” valamint az özvegyekkel és nem házasokkal együtt „noha más módon” építsék „a szeretet testvéries világrendjét”. Akik dolgoznak, azoknak kötelessége, hogy „magával a munkával nemesítsék személyiségüket, segítsék általa polgártársaikat s emeljék szorgalmukkal magasabb szintre az egész társadalmat és a teremtett világot.” A szegények, gyöngék, betegek és üldözöttek pedig „különösképp érezzék magukat egynek a világ üdvéért szenvedő Krisztussal” (LG 41).

A fejezet utolsó pontja a *legfontosabb kegyelmi adományokat* nevezi meg, és arról szól, hogy hogyan kell ezekre az embernek válaszolnia. Isten „legkiválóbb és legszükségesebb ajándéka a szeretet”, mégpedig az Isten és ember-társ szeretete.⁸

Ahhoz, hogy ez növekedjen lelkünkben, hallgatnunk kell Isten igéjét, részesülnünk kell a szentségekben, ki kell tartanunk az „imádságban, az önmegtágadásban, a tevékeny testvéri szolgálatban”. Ezután a szeretet megnyilvánulásának néhány rendkívüli módjáról olvasunk, így a vértanúságról és az evangéliumi tanácsok követéséről, „amelyeket némelyeknek megad az Atya” (LG 42). A szüzesség, illetve cölibátus, a szegénység és az engedelmesség hármas erényének említésével a zsinati dokumentum már hidat ver a következő, szerzetességgel foglalkozó fejezethez.

Mielőtt azonban folytatnánk a konstitúció ismertetését, érdemes egy kitérőt tennünk. Oly sok szó esett ugyanis az egyház és tagjainak szentségéről, hogy az ember már nem tudja, hogy fér meg mindezzel az egyházhoz tartozókra is jellemző emberi gyengeség és bűn. A konstitúció 8. pontjában azt olvassuk, hogy Krisztussal szemben az egyház, „mely bűnösöket foglal magában, egyszerre szent is és folytonos megtisztulásra szorul, a bűnbánatnak és a megújulásnak útját járja szüntelen.” Kárl Rahner azt kérde ezzel kapcsolatban, hogy az egyház bűnössége csupán tagjaira vagy magára az egyház egészére is vonatkozik. Rahner szerint az egyházatyák és a középkor teológusai minden további nélkül bűnös egyházzal beszéltek. Nemcsak abban az értelemben, hogy az egyházba belépő tagok szubjektíve bűnösök, hanem úgy is, hogy maga az egyház is, *struktúráiban is bűnös*. „Isten népe nem lenne reális valóság, hanem pusztán egy szinte mitologikus jellemzőkkel felruhá-

8 Egyszerűen azt is mondhatjuk, hogy „az életszentség lényege a szeretet”. *Iparraquirre I.*, *Wesen der Heiligkeit – Wege zur Heiligkeit*, in: *Barauna II*, 364-380, itt 364.

zott ideológiai képződmény, ha azt gondolnánk, hogy tagjainak bűnössége nem határozná meg magát az egyházat is. Ha az egyház tudatában van annak, hogy a bűnösök egyháza, csak akkor lesz meggyőződve arról és csak akkor fogja teljes mélységében megérteni, hogy mindig rászorul a tisztulásra, hogy bűnbánatot kell tartania és belső reformokra kell törekednie”, utal Rahner a „Lumen gentium” imént említett 8. pontjára. Az egyház így Krisztus, az alapító felől szent, ahogyan azt Molinari oly találóan megfogalmazta, az emberek felől pedig bűnös. „Ha világosan látjuk, hogy a földi egyház mindig is a bűnösök egyháza marad, akkor lesz valójában érthető, hogy hogyan és miért lenne egyidejűleg szent is: Isten kegyelme által, amely megakadályozza, hogy az egyház egésze kiessen Isten kegyelméből és igazságából. Ezáltal lesz mintegy elronthatatlanul szent is.”⁹ Über die Kirche des Zweiten Vatikanischen Konzils (1. Bd), Freiburg 1966, 346-362, itt 361.

2. A szerzetesek

„Az evangéliumi tanácsokat, az Istennek szentelt szegénységet, tisztaságot és engedelmisséget isteni ajándékként kapta Urától az egyház, hiszen az Úr szavain és példáján alapulnak”, olvassuk a hatodik fejezet első pontjában. Az idők során „a remetéskedő és a közös élet különféle formái alakultak ki, és szerzetes-családok nagy változatosságban.” Az egyház meggyőződése, hogy mindezek *egyidejűleg „jelentékenyen segítik tagjainak tökéletesedését” és ugyanakkor „gyarapítják az egész test gazdagságát” is.* Az egyes tagoknak nyújtott segítség abban van, hogy a közösségek megadják nekik „az életforma szilárdabb állandóságát, a jól bevált tanítást a tökéletesség elérésére, Krisztus seregében a testvéri közösséget és a segítséget az engedelmes-

9 Rahner K., Die Sünde in der Kirche, in: Baraúna G. (Hg.), De Ecclesia. Beiträge zur Konstitution

ségben kibontakozó szabadsághoz” (LG 43). A szerzetesek ugyanakkor sajátos és nélkülözhetetlen szerepet töltenek be az egyházban is. Míg a klérus és a laikusok elsősorban konkrét tevékenységük révén, addig a szerzetesek mindezekelőtt *sajátos módon életformájuk által* gazdagítják az egyházat, bár ők is számos konkrét és szükséges feladatot vállalnak magukra.¹⁰

Az evangéliumi tanácsokra tett fogadalommal vagy ehhez hasonló kötelekkel ugyanis arra kötelezi el magát a szerzetes, hogy „megszabaduljon mindattól, ami visszatartaná őt a szeretet lángolásától és az istentisztelet tökéletességétől.” A szerzetesi életforma éppen ezért „jobban fölszabadítja követőit a földies gondoktól, jobban kinyilvánítja minden hívő előtt a mennyei, de már evilágon is meglévő javakat, ékesszólóbban tanúskodik a Krisztus megváltása árán szerzett új és örök életről, továbbá hatásosabban is hirdeti az eljövendő feltámadást és a mennyei ország dicsőségét.” Az „evangéliumi tanácsok vállalása így lesz valódi figyelmeztető jel” (LG 44).

A következőkben a *hierarchia és a szerzetesek, vagyis a hivatal és a karizma viszonyáról* van szó. A zsinati dokumentum hangsúlyozza az egyházi hierarchia illetékességét, hogy „törvényeivel szabályozza az evangéliumi tanácsok gyakorlását”, elfogadva, gazdagítva majd jóváhagyva az eléje terjesztett szabályzatokat. „Az Úr egész nyájának szükségletei érdekében a pápa kiveheti a helyi ordináriusok joghatósága alól” bármelyik szerzetesi intézményt vagy szerzetesrendet is, és ezeket „egyedül önmagának rendelheti alá.” Az egyházi hivatal feladatának megfelelően biztosítja a szerzetesi állapot megszentelését a szerzetesi fogadalmak „liturgikus szertartásával” és „nyilvános könyörgéseivel.” A szerzetesek „kötelesek megadni a tiszteletet és az engedelmességet a püspököknek” tekintélyük,

10 Wulf F., u.o., 302-303.

valamint „az apostoli munkában szükséges egység és egyetértés végett” (LG 45). A püspökök lelkipásztori hivataláról szóló zsinati határozat („Christus Dominus”) 35. pontja részletes irányelveket ad a szerzetesek és a püspökök lelkipásztori együttműködéséhez. Ennek lényege, hogy a szerzetesek „készségesen és hűségesen tegyenek eleget a püspökök” felszólításainak és kéréseinek, hogy „nagyobb részt vállaljanak az emberiség üdvének szolgálatában”, mind az istentiszteletekkel kapcsolatosan, mind a „a lelkipásztorkodásban, a nyilvános igehirdetésben, a keresztény hívek, különösen a gyermekek vallási és erkölcsi nevelésében: a hitoktatásban és a liturgikus nevelésben; a klérus külső magatartási szabályait illetően és az apostoli intézmények működésében” (CD 35). Mindez nem jelenti azt, hogy a szerzeteseket az egyházi vezetés mintegy autoritér módon kormányozhatja. Amint erről az engedelmség tárgyalásakor már szóltunk, a hierarchiának kötelessége, hogy figyeljen Isten szavára és a Szentlélek működésére.¹¹

Az egyháztörténelem során ugyanis gyakran éppen a szerzetesrendekben nyilvánult meg a Szentlélek.

XXIII. János pápa többször hangoztatott kívánsága volt, hogy a zsinat hagyjon fel a korábbi zsinatokra oly jellemző átkokkal. Ezért nem ítélték el a püspökök a korunkban újra és újra hallható véleményt, *miszerint a szerzetesi ideál idejét múlta*. A zsinat inkább felszólítja a szerzeteseket, hogy „komolyan törekedjenek arra, hogy általuk az egyház egyre jobban megmutathassa Krisztust a hívőknek és hitetleneknek egyaránt.” Ez a legjobb cáfolata a szerzetesség fölöslegességét hangsúlyozó hamis ítéleteknek. A zsinat meggyőződése, hogy a tisztaság, a szegénység és az engedelmség vállalása „nincs útjában a szemé-

11 Lásd sorozatunk 3. „A püspöki és papi hivatal” c. részének idevágó fejezetét, in: Egyházfórum 1993/3, 102-104.

lyiség egészséges kibontakozásának, sőt természetből kifolyólag nagyon is hasznára van”, föltéve, hogy „valaki szabad elhatározással” vállalja őket. Az evangéliumi tanácsok ugyanis „segítik a szív tisztulását és a lélek felszabadulását; szüntelenül szítják a szeretet tüzét, és jobban hozzáalakítják a keresztény embert” Krisztushoz. Az sem igaz, hogy ennek következtében a szerzetesek „elidegenednek az emberektől, vagy haszontalanná válnak a földi hazában”, hiszen „ott állnak mellettük Krisztus szeretetében, és a lelki síkon együttműködnek velük” (LG 46). Jogosan jegyzi meg azonban J. Wulf kommentárjában, hogy a szerzetesrendeknek, akárcsak az egész egyháznak „mindenesetre újra és újra be kell bizonyítaniuk, hogy programjuk igaz, vagyis hogy 'elsősorban Isten országát és annak igazságát' (Mt 6,33) keresik, és nem akarnak mást, csak Istennek és az embereknek, testvéreiknek, szolgálni; csak így tanúskodnak hitelesen Isten valóságáról, az Úr jelenvalóságáról, az evangélium üzenetéről és az eljövendő üdvösségről.”¹²

3. A szerzetesi élet megújítása

A szerzetesi élet korszerű megújításával a „Perfectae caritatis” kezdetű zsinati határozat foglalkozik. Sok szerzetesrend az elmúlt évszázadok során megmerevedett, valamilyest feledésbe merült az alapítók szándéka és előtérbe került egy kicsinyes jogi szemlélet. A zsinati püspökök ezzel szemben arra törekedtek, hogy *a lelkipásztori szempontokra helyezték a hangsúlyt*. Maga a dokumentum teológiaiilag nem nyújt többet, mint a „Lumen gentium” ide vonatkozó pontjai, ezért a határozatot csak nagy vonalakban ismertetjük. Miután a bevezető az egyházzól szóló konstitúció legfontosabb kijelentéseit foglalja össze, a következő

12 Wulf F., u.o., 304.

pont a szerzetesi élet megújításának főbb alapelveit nevezi meg. Ezek szerint a megújítás „egyfelől állandó *visszatérés minden keresztény élet forrásaihoz és az intézményt létrehozó eredeti szellemiséghez*”, vagyis az evangéliumhoz és az egyes szerzetesrendek sajátos örökségéhez, „másfelől az intézmény *alkalmazkodása a kor megváltozott körülményeihez*”, ami azt jelenti, hogy a szerzeteseknek meg kell ismerniük „korukat és kortársaikat, az egyház szükségleteit”, hogy ezáltal „nagyobb mértékben tudják segíteni embertársaikat”. Természetesen „a legügyesebb korszerűsítés sem teremtheti meg gyümölcseit, ha nem élteti azt a lelki megújulás” (PC 2). „Az életmód, az imádság és a tevékenység” rendjét, valamint a „szerzetek kormányzásának módját – különösen tekintettel a bizonyos női szerzetesrendekre – is az apostolkodás szükségleteihez és kor és helyzet körülményeihez kell igazítani” (PC 3). Különös hangsúlyt helyez a dokumentum a vezetés és a közösség demokratikus kapcsolatára. Noha továbbra is az elöljárók joga, hogy „meghatározzák a korszerűsítés irányelveit”, de kötelességük, hogy ezzel kapcsolatban „kérjék ki és hallgassák meg alattvalóik véleményét” is (PC 4).

Valamennyi szerzetes közös vonása, hogy elkötelezettségükkel „Isten hívására feleltek”, amikor „lemondtak a világról is”, hogy „egyedül Istennek éljenek”. Istennek való önátadásukat, ami egy „sajátos konsekrációt hoz létre, amely mélyen a keresztségi konsekrációban gyökerezik és az teljesebben fejezi ki”, az egyház veszi át és arra buzdítja őket, hogy „főleg az alázatosságban, engedelmességben, lelki erősségben és tisztaságban tűnjenek ki” (PC 5). A szerzetesi élet végső mércéje, akárcsak a más rendűeknél is, az Isten és embertárs szeretete. Ez a szeretet „élteti és irányítja az evangéliumi tanácsok gyakorlatát is” (PC 6). Ezek után külön szól a zsinati határozat a szemlélődő szerzetesrendekről (PC 7), a klerikális és laikális szerzetesintézményekről, amelyek apostoli és jótékonykodó tevékenységet végeznek (PC 8), a monasztikus szerzetesekről,

akiknek az a fő feladata, hogy „az isteni Főnség színe előtt alázatos és nemes szolgálatot teljesítsenek a monostor falain belül” (PC 9), majd a laikális szerzetekről, amelyek oly hasznos gyümölcsöket teremnek „az egyház jópásztori munkája számára, az ifjúság nevelésében, betegek ápolásában és egyéb szolgálatokban” (PC 10), végül pedig a világi intézményekről, amelyek bár „nem szerzetescsaládok, mégis az evangéliumi tanácsok szerint való igaz és teljes elkötelezettséget valósítják meg a világban, az egyház pedig szentesíti őket” (PC 11). Valamennyiüket arra kéri a zsinat, hogy sajátos jellegük figyelembevételével alkalmazzák magukra a korszerűsítés már közölt elveit.

A következő pontok az ún. evangéliumi tanácsok rövid teológiai-spirituális megalapozását adják és konkrét megvalósításuk kérdéseit érintik. A *mennyek országáért vállalt tisztaság* „kiváló kegyelmi adomány”, amely szabaddá teszi a szívet, hogy „annál jobban égjen a szeretettől az Isten és az összes emberek iránt. Éppen ezért a mennyei javak sajátos emlékeztető jele és a legjobb eszköz arra, hogy a szerzetesek nagy készséggel szenteljék magukat az Isten szolgálatára”. Az Istenben való hit és bizalom mellett a cölibátusban élők nem hanyagolhatják el a természetes eszközöket sem, hogy „bizonyos lelki ösztönszerűséggel” utasíthassák el maguktól „a tisztaság veszedelmeit”. A tisztaság megőrzésének „jelentős biztosítóka a tagok között virágzó igazi testvéri szeretet”. Mivel a „teljes megtartóztatás közvetlenül érinti” az emberi természetet, szükséges, hogy „a szerzetesi élet jelöltjei ne tegyék és ne is tehessék le a tisztaság fogadalmát, csak igazán elég hosszú próbaidő után, valamint a szükséges lélektani és érzelmi érettség birtokában” (PC 12). Különösen „nagyrabecsült jelképe napjainkban” Krisztus követésének az *önkéntes szegénység*. Szükséges, hogy a szerzetesek „valóságban is és lélekben is szegények” legyenek. Ezért ajánlja a zsinat a kongregáció jellegű szerzeteseknek, hogy „tagjaik lemondjanak meglévő vagy jövőbeli örökségükről”, sőt

nemcsak a tagok, hanem a különféle szervezetek is „mint testület is tanúskodjanak a szegénység mellett: javaikból szívesen áldozzanak az egyház különféle szükségleteire és a szegényekre” (PC 13). Végül az *engedelmesség* vállalásakor a szerzetesek mintegy „saját maguk föláldozásaképpen ajánlják Istennek önakaratuk teljes odaadását” azáltal, hogy alávetik magukat „előjáróiknak mint Isten helyetteseinek a Szentlélek ösztönzésére..., hiszen jól tudják, hogy Isten tervei szerint nem fogja csökkenteni a személy méltóságát, sőt Isten gyermekeinek megnövekedett szabadsága által kiérleli a személyiséget”. A dokumentum itt is hangsúlyozza, akárcsak a konstitúcióban, hogy az előjárók „figyeljék tanulékonyan Isten akaratát, tekintélyükkel csak a testvérek érdekében és a szolgálat szellemében éljenek”, törekedjenek arra, hogy alattvalóik „aktív és felelősséget vállaló engedelmességgel működjenek együtt velük.” Ennek érdekében „szívesen hallgassák meg alattvalóikat, növeljék bennük az együttműködési kedvet szervezetük és az egyház javára” (PC 14).

A továbbiakban a tagok közötti testvéri kapcsolat jelentőségéről, a klauzúrák és szerzetesi ruha korszerűsítéséről szól a zsinati határozat (PC 15-17). Az ezeket követő pont különösen fontos, mert a rendtagok *képzéséről és neveléséről* intézkedik. A püspökök kiemelik a „lelkiségi és apostoli, tudományos illetve szakmai” képzés jelentőségét, felszólítják a rendtagokat, hogy szerezzék meg a munkájukhoz szükséges „megfelelő képesítéseket”, sőt, hogy a „szerzetesek életük egész folyamán” egyre tökéletesítsék „ezt a lelki, tudományos és szakmai kultúrát” (PC 18). A zsinat lelkipásztori irányultságának megfelelően azt tartja fontosnak „új szervezetek” alapításánál, hogy ezek „szükségesek-e, vagy legalábbis elég nagy haszon remélhető-e tőlük, és hogy számíthatnak-e igazi fejlődésre” (PC 19). Amennyiben bizonyos szervezeteknek „nincsen megalapozott reményük a fellendülésre”, úgy „ezeknél tiltsák meg újoncok felvételét” (PC 21). A határozat utolsó pontjai az azonos

szerzetesi családba tartozó szerzetek összefogásáról, az eredményesebb együttműködés érdekében koordinációs előjárói tanácsok létrehozásáról, a hivatások érdekében kifejtett okos propagandáról (a nevelésben, prédikációban stb.) szól. Figyelmébe ajánlja azonban a rendtagoknak, hogy „legyenek annak tudatában, hogy életük példája intézményük legjobb ajánlása, és a leghatásosabb biztosítás az Istennek szentelt életre” (PC 22-23).

Énekelj az Úrnak

Katolikus ifjúsági énekgyűjtemény

Szerkesztette:

Hardi Titusz OSB

Pannonhalma 1993

Rónay László

Erkölc és irodalom

A magyar irodalom rövid története

Vigilia könyvek

Budapest, 1993

Ára 380 Ft.

**Értékelje lapunkat!
Írja meg véleményét!**

Súlyponti téma (adjon osztályzatot)

Fontossága	1	2	3	4	5
Tárgyalási módja	1	2	3	4	5

Rovataink

Perspektíva	1	2	3	4	5
Dialógus	1	2	3	4	5
Folyóiratszemle	1	2	3	4	5
Folyamatok	1	2	3	4	5
Zsinat	1	2	3	4	5

Egyéb írások közül

Tetszett: című

Nem tetszett: című

Amiről írni kellene:

Egyéb véleményem:

*A kitöltött szelvényeket kérjük adja fel a
Szerkesztőség címére:*

*Egyházforum,
H-1158 Budapest, Thököly u. 74.*

TARTALOM

Előszó 3

SÚLYPONT

Hans Küng: Ki a keresztény? 6

Bangha Béla: Veszélyben a húsvét 18

Dietrich Bonhoeffer: Keresztelőre 22

Bálint B. András: Nincs más 24

Máté-Tóth András: Katolikus konfliktuskultúra ... 30

PERSPEKTÍVA 45

A keresztény hit — Még mindig katolikus? — A kereszténység lényege — Nyugat alkonya — Kereszténység és New Age — Kereszténység hagyomány és posztmodern között

DIALÓGUS

Mayer Mihály: A pluralizmus és tolerancia a teológia szemszögéből 60

Visszhang (Karl Pfeifer és Landesmann Péter levélváltása) 65

Mártonffy Marcell: Egyház és modern világ 70

FOLYAMATOK 81

Pártprogramok az egyházakról

Waigand József 1912-1993 87

FOLYÓIRATSZEMLE 93

Bűnözés — Nacionalizmus és kisebbségek — Csődöt mond az iskola?

Virt László: Elvek és tények a szociális törvényben ... 103

ZSINAT

Wildmann János: V. A megszentelődés és a szerzetesség 111